

BALIKAN

Aralık 2023

İSTİK

e-ISSN: 2687-2234

Dil ve Edebiyat Dergisi

Cilt: 05

Sayı: 02

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ

EDİRNE

**BALKANİSTİK
DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ**

Cilt: 5 Sayı: 2 Aralık 2023

**JOURNAL OF BALKANISTIC
LANGUAGE AND LITERATURE**

Volume: 5 Issue: 2 December 2023

e-ISSN: 2687-2234

Edirne

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Adına Sahibi | Owner

Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU (Dekan/Dean)

Editör | Editor

Dr. Ayşe Nur ÖZDEMİR

Alan Editörleri | Field Editors

Doç. Dr. Refik SADIKOVIĆ • Balkan Dilleri ve Edebiyatları
Doç. Dr. Şahin KILIÇ • Balkan Dilleri ve Edebiyatları
Doç. Dr. Yasemin GÜRSOY ŞUMNULU • Rus Dili ve Edebiyatı
Dr. Fatma Sibel BAYRAKTAR • Türk Dili ve Edebiyatı
Dr. Myumyun Yasharov ISOV • Balkan Dilleri ve Edebiyatları

Dil Editörleri | Language Editors

Prof. Dr. Gamze ÖKSÜZ • Rusça/Russian
Prof. Dr. İbrahim KAMİL • Bulgarca/Bulgarian
Prof. Dr. Melahat PARS • Makedonca/Macedonian
Doç. Dr. Aslı ARABOĞLU • İngilizce/English
Doç. Dr. Hülya UZUNTAŞ • Türkçe/Turkish
Doç. Dr. Neriman HASAN • Rumence/Romanian
Doç. Dr. Refik SADIKOVIĆ • Boşnakça/Bosnian
Dr. Aykut HALDAN • Almanca/Deutsch
Dr. Ferhan KIRLIDÖKME MOLLAOĞLU • Yunanca/Greek
Arş. Gör. Zeynep DUymAZ • İngilizce/English

Yayın Kurulu | Editorial Board

Başkan | Chairman

Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU • Trakya Üniversitesi

Üyeler | Members

Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK • Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Daniş BAYKAN • Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Engin BEKSAÇ • Trakya Üniversitesi
Prof. Dr. Melahat PARS • Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ömür CEYLAN • İstanbul Kültür Üniversitesi
Doç. Dr. Aslı ARABOĞLU • Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ • Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET • Trakya Üniversitesi

İnternet Sayfası | Internet Page

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/balkanistik>

Kapak Tasarım | Cover Design

Arş. Gör. Taner ŞEN

Dizgi | Page Layout

Arş. Gör. Atilla BİRBİR
Arş. Gör. Noyan HACIPAŞAOĞLU

Dergi Hakkında | About the Journal

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

Journal of Balkanistic Language and Literature is a double blind peer-reviewed international journal published twice a year June and December.

İletişim | Contact

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Balkan Yerleşkesi, Edirne -Türkiye
Tel.: 0284 235 95 27 Faks: 0284 235 95 22 e-posta: balkanistik@trakya.edu.tr

DANIŞMA KURULU | ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK • Trakya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ali Osman KARATAY • Ege Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Amira TURBIĆ-HADŹAGIĆ • Tuzla Üniversitesi, Bosna Hersek
Prof. Dr. Arbër ÇELIKU • Tetova Devlet Üniversitesi, Makedonya
Prof. Dr. Ayla KAŐOĐLU • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Ayşe KAYAPINAR • Milli Savunma Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. DŹevad JAHIĆ • Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Prof. Dr. Ergin JABLE • Priőtine Üniversitesi, Kosova
Prof. Dr. Esin OZANSOY • İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Gamze ÖKSÜZ • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Gulnara Altynbayeva MONEROVNA • Saratov Devlet Üniversitesi, Rusya
Prof. Dr. İsmet ÇETİN • Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kahraman BOSTANCI • Balıkesir Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Levent KAYAPINAR • Ankara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Lindita SEJDIU RUGOVA • Priőtine Üniversitesi, Kosova
Prof. Dr. Mehmet ŐAHİNGÖZ • Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Zeki İBRAHİMGİL • Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Melahat PARS • Ankara Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ • Trakya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nejla GÜNAY • Gazi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Nuran MALTA-MUHAXHERI • Priőtine Üniversitesi, Kosova
Prof. Dr. Ömür CEYLAN • İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Sanjin KODRIĆ • Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Prof. Dr. Smail ÇEKIĆ • Saraybosna Üniversitesi, Bosna Hersek
Prof. Dr. Vahit TÜRK • İstanbul Kültür Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU • Trakya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Zeynep ZAFER • Ankara Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Emina SADIKOVIĆ • Trakya Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Fahredin SHABANI • Prizren Üniversitesi, Kosova
Doç. Dr. Georgios SALAKIDIS • Demokritus Trakya Üniversitesi, Yunanistan
Doç. Dr. İbrahim KELAĞA AHMET • Trakya Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Liliana MARUNTELU • Ovidius Üniversitesi, Romanya
Doç. Dr. Meryem SALIM-AHMET • Őumen P. Konstantin Preslavski Üniversitesi, Bulgaristan
Doç. Dr. Neriman HASAN • Ovidius Üniversitesi, Romanya
Doç. Dr. Refik SADIKOVIĆ • Trakya Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Seda TAŞ İLMEK • Trakya Üniversitesi, Türkiye

BU SAYININ HAKEMLERİ | REFEREES OF THIS ISSUE

- Prof. Dr. İbrahim Alper ARISOY • Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Nurullah ÇETİN • Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Melike SOMUNCU • Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi
Dr. Abidin KARASU • İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Dr. Arzu KİYAT • Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Dr. Fatma ATAKLI SAÇAK • Hitit Üniversitesi
Dr. Hanife ERDOĞAN YAŞARSOY • Kastamonu Üniversitesi
Dr. Sadık HACI • Ankara Üniversitesi
Dr. Saim ÖRNEK • Erciyes Üniversitesi
Dr. Tuğba AYDOĞDU YÜKSEL • Ankara Üniversitesi

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

Araştırma Makaleleri | Research Articles

- Ümmügülsüm DOHMAN**
RUS SÖZLÜKBİLİMİNİN GELİŞME EVRELERİ
THE PHASES OF PROGRESS IN RUSSIAN LEXICOGRAPHY
140-170
- Sibel MUSTAFA RASHIDOVA**
BULGARİSTAN ORTA RODOP TÜRK AĞIZLARINDA ÜNLÜLER
VOWELS IN TURKISH DIALECT SPOKEN IN BULGARIAN CENTRAL
RHODOPE REGION
171-207
- Stavroula SOTİROPOULOU**
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ: ΑΦΗΓΗΣΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ
ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΑΓΙΑ ΣΤΟ YOUTUBE ΚΑΙ ΤΟ SPOTIFY
THE EVOLUTION OF A SOCIAL PRACTICE: FROM "MOTHER - GOOSE"
NARRATION TO YOUTUBE AND SPOTIFY NARRATIONS
208-245
- Ayşe ŞENER**
BALKAN TÜRK ÇOCUK ŞİİRİNDE MİLLÎ BİLİNÇ
NATIONAL CONSCIOUSNESS IN BALKAN TURKISH CHILDREN'S POETRY
246-266
- ### Kitap Tanıtımı | Reviews
- Atilla BİRBİR**
BALKAN DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ARAŞTIRMALARI II
267-272

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1396555
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2023; 5(2): 140-170
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2023; 5(2): 140-170

RUS SÖZLÜKBİLİMİNİN GELİŞME EVRELERİ*

Ümmügülsüm DOHMAN*

ÖZ: Kökleri XI. yüzyıla uzanan Rus sözlükbilim geleneği çok geniş bir sahada yayılım göstermiştir. Bu çalışmanın konusu Rus sözlükbilimidir. Araştırma, Rus sözlükbiliminin tarihî gelişimi nasıl ve ne yöndedir, bu gelişimi etkileyen faktörler nelerdir, öne çıkan sözlükler ve sözlükbilimciler hangileridir gibi soruları içermektedir. Çalışmanın amacı, Rus sözlükbiliminin gelişim evrelerini başlangıcından günümüze dek dönemin toplumsal, siyasi gelişmeleri kapsamında ana hatlarıyla değerlendirmek ve dönemin öne çıkan sözlükleri ile sözlükbilimcilerini tanıtmaktır. Araştırmada Rus sözlükbilimine betimlemeli, art zamanlı ve eş zamanlı yöntemler kullanılarak yaklaşılmıştır. Çalışmada Rusya’da hazırlanan Rusça ve Türk dillerine özgü sözlüklere yer verilmiştir. Bu sözlüklerden örnek olarak verilen sözcüklerin kökeninin belirlenmesinde etimolojik sözlüklere başvurulmuştur. Çalışma, Rus

* Bu makale, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında Prof. Dr. Zeynep Bağlan Özer danışmanlığında Ümmügülsüm Dohman tarafından hazırlanan “Rus Sözlükbilimi: Kuramlar ve Uygulamalar” başlıklı doktora tezinden oluşturulmuştur.

* Öğr. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, e-posta: ugulsumdohman@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3713-7521

OPEN ACCESS

© Copyright 2023 Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi

Cite as/Atıf: DOHMAN, Ümmügülsüm (2023), "Rus Sözlükbiliminin Gelişme Evreleri", *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(2), 140-170. <https://doi.org/10.53711/balkanistik.1396555>

Geliş Tarihi (Received): 27.11.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 30.11.2023

sözlükbiliminin gelişim evrelerini döneminin öne çıkan sözlükleriyle, sözlükbilimcileriyle değerlendirirken Türk dilleriyle ilgili sözlüklere de yer vermesi ve Rusça sözlüklerde bulunan Türk kökenli sözcüklerden örnekler sunması bakımından önemlidir. Çalışma, sadece Rus sözlükbiliminin zenginliğini değil Türk dillerinden Rusçaya geçerek Rusçayı zenginleştiren Türk söz varlığının görülmesi açısından da önem taşımaktadır. Zengin ve köklü bir sözlükbilim tarihine sahip olan Rusya'nın geçmişten günümüze bu alanda elde ettiği başarıların Türkiye'deki sözlükbilim çalışmalarının gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rus Sözlükbilimi, Rus Sözlükbilimciler, Rusça Sözlükler, Türk Dili Sözlükleri.

THE PHASES OF PROGRESS IN RUSSIAN LEXICOGRAPHY

ABSTRACT: The Russian lexicographical tradition, which dates back to the 11th century, has extended over a vast area. This study focuses on Russian lexicography. The research questions include inquiries such as, the historical development of Russian lexicography, exploring how it has evolved and in what direction. Also, what are the factors affecting this development and which are the prominent dictionaries and lexicographers. The objective of the research is to assess the phases of progress in Russian lexicography from its inception to the present era, in parallel with the social and political developments of the period and to introduce the prominent dictionaries and lexicographers of the period. In the research study, Russian lexicography was evaluated by utilizing descriptive, diachronic, and synchronic methods. The research encompasses Russian and Turkic dictionaries produced in Russia. In determining the origins of the words provided as examples from these dictionaries, etymological dictionaries were consulted. This study holds significance as it evaluates the developmental phases of Russian lexicography, with a focus on prominent dictionaries and lexicographers of the period. This investigation also presents instances of words in Russian dictionaries with Turkic origins. The research holds significance concerning the depth of Russian lexicography and Turkic vocabulary that enriches Russian through its passage from Turkic languages. The accomplishments of Russia possess a rich and well-established history of lexicography from the past to the present, which can contribute to the development of lexicography studies in Turkey.

Keywords: Russian Lexicography, Russian Lexicographers, Russian Dictionaries, Dictionaries of Turkic Languages.

Giriş

Rus sözlükbilimi köklü bir sözlük geleneğine sahiptir. Bu zenginliği sağlayan faktörler arasında Rus sözlükbiliminin Ukrayna, Belarus kaynaklı başlaması ve Rusya'nın etkisi altında bulunan Türk halklarına özgü sözlüklerin hazırlanması önemli bir rol oynamaktadır. Söz gelimi, Günümüze ulaşan ilk sözlük unvanına sahip *Novgorod Kilise Kurallar Kitabı* (Novgorodskaya kormçaya) (1280), bir tarihçi ve etnograf olan V. N. Tatişçev'in Simbirsk'te 4 dilde hazırladığı *Rusça – Tatarca – Çuvaşça – Mordovca Sözlük* (Russko – tatarsko – çuvaşsko – mordovski slovar) (1737-1738), Doğu bilimci O. İ. Senkovski'nin yayımladığı *Rusça – Türkçe Sözlük* (Rossiysko – turetskiy slovar) (1828-1829), araştırmacılar, D. M. Nasilov, E. R. Tenişev, A. M. Şçerbak ve V. M. Nadelyayev'in editörlüğünde oluşturulan *Kadim Türk Dili Sözlüğü* (Drevnetyurskiy slovar) (1969) adlı eserler Rus sözlükbiliminin değerini arttıran kaynaklardır.

Türkiye'de Rus sözlükbiliminin yeterince çalışılmamış olduğu görülmektedir. Alan yazın taraması yapıldığında Yapıcı'nın *Rus Ruhdilbilim Kuramları Bağlamında Çağrışım Sözlüğü* (*Rusça – Türkçe Karşılaştırmalı İnceleme*) (2015), Kuzembayeva'nın *Türkçe-Rusça İki Dilli Sözlüklerin Sözlükbilimsel Yapısı* (2022) adlı doktora tezleri; Sarina'nın *Arapça – Rusça ve Rusça – Arapça Sözlüklerin Değerlendirilmesi* (2007), Minsafina'nın *Rus Sözlükçülüğü ve Tarihi ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Rusça – Türkçe Sözlükler* (2015) ve Özcan'ın *B. A. Larin'in Sözlükbilim Kuramı ve Uygulamaları* (2019) adlı yüksek lisans tezleri; Aliyeva Esen'in *Rus Sözlükbilimine Genel Bir Bakış* (2009), Tekeli'nin *Rus Leksikografisi ve Rusça Sözlükler Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi* (2017) ve Minsafina'nın *Pötr Simon Pallas'ın Tüm Dillerin ve Lehçelerin Karşılaştırmalı Sözlüğü Üzerine Leksikografik İnceleme* (2020) adlı makalelerine rastlanmaktadır. Bu çalışmada, dönemin toplumsal, siyasi, teknolojik gelişmeleri ekseninde Rus sözlükbiliminin tarihî gelişimine dair

değerlendirmeler sunarak bu alandaki boşluğa katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Çalışmanın konusu Rus sözlükbilimidir. Araştırma, Rus sözlükbiliminin tarihî gelişimi nasıl ve ne yöndedir, bu gelişimi etkileyen faktörler nelerdir, öne çıkan sözlükler ve sözlükbilimciler hangileridir gibi soruları içermektedir. Bu sorulardan hareketle çalışmanın temel amacı Rus sözlükbiliminin gelişim evrelerini başlangıcından günümüze dek dönemin toplumsal, siyasi gelişimleriyle paralel bir şekilde ana hatlarıyla değerlendirmek ve dönemin öne çıkan sözlüklerini ve sözlükbilimcilerini tanıtmaktır. Bu araştırmada Rus sözlükbilimine betimlemeli, art zamanlı ve eş zamanlı yöntemler kullanılarak yaklaşılmıştır. Rus söz varlığındaki Türk kökenli sözcüklerin tespiti için M. Fasmer'in (1986, 1987) ve N. M. Şanski'nin (1963, 1965), E. N. Şipova'nın (1976) etimolojik sözlüklerine başvurulmuştur. Bu bağlamda Rus sözlükbilim tarihiyle ilgili Rusya'da hazırlanan kaynaklar ve bu çalışma için basılı ya da basılı olmayan kitaplar, akademik dergiler, elektronik veriler incelenmiştir. Çalışma, Rus sözlükbiliminin gelişim evrelerini döneminin öne çıkan sözlükleriyle, sözlükbilimcileriyle değerlendirirken Türk dilleriyle ilgili sözlüklere de yer vermesi ve Rusça sözlüklerde yer alan Türk kökenli sözcüklerden örnekler sunması bakımından önemlidir. Çalışma, sadece Rus sözlükbiliminin zenginliğini değil Türk dillerinden Rusçaya geçerek Rusçayı zenginleştiren Türk söz varlığının görülmesi açısından da önem taşımaktadır.

Çalışmamızın odak noktasını oluşturan Rus sözlükbilim tarihi araştırmacılar tarafından genellikle birkaç döneme ayrılmaktadır. Bu bağlamda O. L. Rubleva (2004: 28) *Çağdaş Rus Dili Sözcükbilimi* (Leksikologiya sovremennogo russkogo yazıka) adlı kitabında Rus sözlükbiliminin gelişim evrelerini üç döneme ayırmaktadır:

1. Sözlük öncesi dönem XI – XV. yüzyıllar

2. Erken sözlük dönemi XVI – XVII. yüzyıllar

3. Sözlüğün gelişim dönemi XVIII – XIX – XX. yüzyıllar

L. S. Kovtun, O. D. Kuznetsova, G. N. Sklyarevskaya, F. P. Sorokoletov (2001) tarafından hazırlanan *Rus Sözlükbilim Tarihi* (İstoriya russkoy leksikografii) adlı çalışmada Rus sözlükbilim tarihi iki döneme ayrılmış, ikinci dönem de kendi arasında üçe ayrılmıştır:

1. Eski dönem XI. – XVII. yüzyıllar

2. Yeni dönem XVIII. yüzyıldan XX. yüzyılın 90'lı yıllarını kapsayan dönem

2.1. XVIII. yüzyıl

2.2. XIX. yüzyıl

2.3. XX. yüzyıl

Dilbilimci Yu. N. Karaulov (1997: 209-211) *Rus Dili* (Russkiy yazık) adlı ansiklopedisinde Rus sözlükbiliminin gelişimini beş dönem altında ayrıntılı olarak incelemiştir:

1. İlk dönem XI-XV. yüzyıllar

2. İkinci dönem XVI-XVII. yüzyıllar

3. XVIII. yüzyıl

4. XIX. yüzyıl

5. XX. yüzyıl

Görüldüğü üzere Rus sözlükbiliminin gelişim evreleri araştırmacılar tarafından, üç ya da beş bölüme ayrılmıştır ancak dikkatli bakıldığında belirlenen tarihlerin benzerlik taşıdığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada da yukarıda belirtilen söz konusu tarihler temelinde Rus sözlükbiliminin gelişim evreleri “çarlık dönemi öncesi Rus sözlükbilimi”, “çarlık dönemi Rus

sözlükbilimi”, “Sovyet dönemi Rus sözlükbilimi” ve “Post-Sovyet dönemi Rus sözlükbilimi” başlıkları altında incelenmektedir.

Çarlık Dönemi Öncesi Rus Sözlükbilimi

Rus sözlükbilim tarihinin kökeni Ukrayna, Rusya ve Belarus halklarının tamamını kapsayan Doğu Slavlara ait olup X-XI. yüzyıllara kadar uzanmaktadır. X. yüzyılın sonunda Rusların Hristiyanlığı kabul etmeleri sonucunda kutsal kitapların açıklanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Günümüze ulaşan ilk Rusça açıklamalı sözlük 1280 yılında oluşturulan *Novgorod Kilise Kurallar Kitabı* (Novgorodskaya kormçaya) adlı listedir. 174 kelimedenden oluşan bu sözlükte kutsal kitaplarda karşılaşılan kadim İbranice, Yunanca ve kadim Slavca sözcüklere yer verilmektedir. Sözlükte, Pavel, Pyotr, Golgofa, Erihon gibi farklı kutsal kişi adları açıklanmış, dinî terim ve ifadeler yer verilmiştir (Tseytlin, 1958: 6). Sözlüğün adından ve içeriğinden anlaşıldığı üzere söz konusu sözlüğün dinî metinlerde yer alan ve anlaşılmayan sözcükler üzerine kurulduğu açıktır. İkinci ünlü sözlük 1431 yılında *Novgorod Sözlüğü* (Novgorodskiy slovar) adıyla bilinen eserdir. İonna Lestviçnik’in eserinin ekinde yer alan bu sözlüğün ilk el yazmasında 61 sözcük bulunmaktadır. R. M. Tseytlin (1958: 7) *Novgorod Sözlüğü*’nü 1282 yılında hazırlanan *Novgorod Kilise Kurallar Kitabı*’yla karşılaştırmakta ve *Novgorod Kilise Kurallar Kitabı*’nı hacim ve içerik açısından daha dolu ve net bulmaktadır.

Rus sözlükbiliminde XV. yüzyılın ortasından önce hazırlanan ilk sözlüklere “glossari” (глоссарии – glossarii) adı verilmiştir. Glossariler anlaşılmayan bir sözcüğün açıklanmasına veya çevirisine verilen “glossa” (глосса – glossa) adlı sözcüklerin bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Araştırmacılar (Kovtun vd., 2001: 40-49; Kozırev ve Çernyak, 2015: 14) glossarileri; “özel isim ve yer adları sözlükleri” (ономастиконы – onomastikonı), “sembol sözlükleri” (словари-приточки – slovari-

pritočniki), “Slavca – Rusça sözlükler” (славяно-русские словари – slavyano-russkiye slovari) ve “konuşma kılavuzları” (словари-разговорники – slovari-razgovorniki) olmak üzere dört türe ayırmışlardır. Bu sözlükler metne bağlı kelime listeleri olup genellikle din adamları tarafından hazırlandığı için sözlüklerin içeriğinde de kutsal metinlerde geçen sözcükler yer almaktadır. Orta Çağ sözlüklerinin belirli bir yerleşim düzeninin bulunmadığı, sıklıkla bir kitabın sonunda ya da bir bölümünde düzensiz kelime listeleri şeklinde hazırlandıkları görülmektedir.

Çarlık Dönemi Rus Sözlükbilimi

Rus Çarlık dönemi Müthiş İvan lakaplı IV. İvan’ın 1547 yılında kendini “çar” ilan etmesiyle başlamıştır. XVI. yüzyıl sözlük çalışmaları din adamı, dilbilimci, yazar Lavrentiy Zizaniy Tustanovskiy ve Maksim Grek adlarıyla bağlantılıdır. Özellikle XVI. yüzyılın sonundan itibaren sözlükler içerik ve hacim bakımından değişmekte, yerleşim düzeninde alfabetik sıralama gözetilmektedir. Bu dönemde alfabe anlamına gelen “azbukovnik” (азбуковник) adlı sözlük türleri oluşturulmaktadır. V. V. Vinogradov (1977: 211) *Rus Dilinin Açıklamalı Sözlükleri* (Tolkoviye slovari russkogo yazıka) adlı makalesinde, azbukovnikleri, “Yabancı ya da anlaşılmayan sözcüklerin gerçek ansiklopedik bilgilerle açıklandığı ve genellikle alfabetik düzende farklı bilgilerin sunulduğu sözlükler” şeklinde açıklamaktadır. *Rusça Kutsal Kitaplarda Anlaşılması Zor Olan Sözcükler Menkıbesi* (Skazaniye o neudobno poznavayemih rečah, ije obretayutsya v svyatih knigah Russkago yazıka) adlı sözlük ilk azbukovnik örneği olarak gösterilmektedir. Azbukovniklerde dilbilgisel özelliklerin yanında coğrafya, tarih gibi dil dışı alanlara ait sözcükler de yer almıştır. Bu özellikler onların, Orta Çağ’ın ansiklopedik sözlükleri olarak anılmasını sağlamıştır. Ansiklopedik bilgiler gibi farklı türde bilgilerin yer alması, o dönemde sözlükbilim kuramlarının henüz kesinleşmemiş ve sözlük türlerinin belirlenmemiş olmasıyla ilgilidir.

Bununla birlikte azbukovniklerin çok çeşitli bilgiler içermesi farklı türde sözlüklerin hazırlanması için temel oluşturmuştur.

XVIII. yüzyılın başında 1708-1710 yılları arasında ilk Rus imla reformu Çar I. Petro tarafından gerçekleştirilmiştir. Yeni alfabenin kabulüyle kilise dili arka plana çekilmekte ve çağdaş edebî dilin oluşturulması yönünde ilk adımlar atılmaktadır. Bu dönemin kuşkusuz en önemli ismi dilbilim, fizik, siyaset, gökbilim gibi birçok alanda başarılar gösteren M. V. Lomonosov'dur (1711-1765). 1745 yılında St. Petersburg Bilimler Akademisinde fizik profesörü olarak çalışmaya başlayan Lomonosov sayesinde akademinin derslerinde Rus dili duyulmuş ve ilk filolojik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Lomonosov, 1755 yılında yayımladığı *Ruşça Dilbilgisi* (Rossiyskaya grammatika) adlı çalışmasıyla genel dilbilim, sözcük türleri, Rusça fonetik ve yazım, isimler, sıfatlar, fiiller gibi sözcük türleri ve söz dizimi üzerine ilk bilimsel bilgileri ve tanımlamaları gerçekleştirmiştir. Lomonosov, K. A. Kondratoviç'in, Venedikli G. Dondolo'nun ve A. İ. Bogdanov'un hazırladığı sözlüklerin değerlendirmesini yapmıştır. Bu sözlükler üzerine gerçekleştirdiği eleştiriler daha sonra hazırlanacak olan sözlüklere yöntem göstermesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda Lomonosov'un filolojik çalışmaları ve sözlük eleştirileri *Rusya Akademisi Sözlüğü'nün* (Slovar Akademii Rossiyskoy) içeriğini ve hacmini etkilemiştir.

XVIII. yüzyılda sözlükbilim alanındaki en büyük gelişme 1783 yılında Rusya Akademisinin E. R. Daşkova başkanlığında II. Yekaterina tarafından açılmasıyla gerçekleşmiştir. 1789-1794 yılları arasında 6 cilt şeklinde yayımlanan *Rusya Akademisi Sözlüğü* (Slovar Akademii Rossiyskoy) akademinin ilk sözlüğüdür. Bu çalışma açıklamalı sözlük türünde hazırlanmış olup Rus dilinin hem ilk açıklamalı hem de ilk akademi sözlüğü olarak öne çıkmaktadır.

XVIII. yüzyılda yerel sözcükler de toplanmaya başlanmıştır. Rus seyyahlar, bilim insanları ve bilimsel gezi üyeleri yerel sözcükleri kayıt altına alan ilk kişilerdir. Örneğin, botanikçiler İ. G. Gmelina, İ. Yahtova, İ. İ. Lepehin, tarihçi G. F. Miller, matematikçi P. B. İnohodtsev yerel sözcükleri kayıt altına alanlardan birkaçıdır. Bu bilim insanları katıldıkları bilimsel geziler sırasında duydukları yerel sözcükleri kaydetmeye başlamışlardır. Bu bağlamda XVIII. yüzyılda birkaç yüz kelimededen oluşan yerel sözlükler arasında Rus arkeolog, tarihçi A. S. Uvarov'un (1825-1884) tamamladığı *Velikiy Ustyug Şehrinde Kullanılan Bölgesel Sözcükler Sözlüğü* (Slovar oblastnih slov, upotreblyayemih v gorode Ustyuze Velikom) (1757) ve Finlandiyalı profesör, etnograf ve bir dilbilimci olan A. M. Şögren (1794-1855) tarafından hazırlanan *Vyatka Bölgesi Sözlüğü* (Vyatskiy oblastnoy slovar) (1772) yer almaktadır (Simoni, 1898: 443, 448).

XVIII. yüzyılda sözlük türlerinin netleşmesi bakımından da büyük gelişmeler katedilmiştir. Rus sözlükbilim tarihi üzerine çalışan Ye. Ye. Birjakova (2010: 16-18) ile V. A. Kozirev ve V. D. Çernyak (2000: 18) adlı araştırmacılar bu dönemin sözlük türlerini dörde ayırmışlardır:

1. Çeviri sözlükleri,
2. Yabancı dil sözlükleri ve anlaşılmayan sözcükler sözlüğü,
3. Terim sözlükleri ve ansiklopedik sözlükler,
4. Açıklamalı sözlükler.

Bu maddeler XVIII. yüzyıl sözlük türlerini ve Rus sözlükbilim tarihinin gelişim seyrini göstermesi bakımından önemlidir. Bu yüzyılda el yazması geleneğinden matbaacılığa geçilmiş, bu durum da sözlüklerin hazırlanması yolunu açarak sözlük basım hızını artırmıştır.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde 1812 yılında Rusya-Fransa arasında Anavatan Savaşı'nın yaşanması halkın manevi duygularını arttırmıştır. Bununla birlikte Rus dilinin, tarihinin, halk eserlerinin, kültürünün, kadim

Rusça eserlerin ve yerel sözcüklerin incelendiği çalışmalar hazırlanmıştır. Söz konusu gelişmeler XIX. yüzyılda halkın konuşma dilini, kültürünü, tarihini, günlük yaşamını yansıtan diyalektolojik sözlüklerin doğmasını sağlamıştır. İ. İ. Sreznevski'nin öncülüğünde A. H. Vostokov'un ve M. A. Korkunov'un editörlüğünde 1852 yılında hazırlanan *Büyük Rus Dilinin Bölgesel Sözlüğü Denemesi* (Opıt oblastnogo velikorusskogo slovarya) ve 1858 yılında *Büyük Rus Dilinin Bölgesel Sözlüğü Denemesine Ek* (Dopolneniye k opıtu velikorusskogo slovarya) adlı çalışmalar ilk diyalektolojik sözlüklerdir.

Dil incelemelerinde karşılaştırmalı tarih yöntemini başlatan A. H. Vostokov'un editörlüğünde oluşturulan bir diğer sözlük *Kilise Slav Dili ve Rus Dili Sözlüğü* (Slovar tserkovnoslavvyanskogo i russkogo yazıka) adlı çalışmadır. 1847 yılında dört cilt olarak yayımlanan bu çalışma yaklaşık 114.749 sözcükten oluşarak ilk yazılı kaynaklardan XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar gelen eserlerin sözcüklerini kapsamaktadır (Vostokov, 1847). Böylece sözlük, kadim Rusçayı, kilise Slav dilini ve XIX. yüzyıl Rusçasını içermektedir.

Bir dilbilimci ve aynı zamanda bir hekim olan V. İ. Dal'in (1801-1872) *Yaşayan Büyük Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü* (Tolkovıy slovar jivogo velikorusskogo yazıka) adlı eseri diyalektoloji sözlükleri arasındaki en ünlü sözlüktür. Bu sözlük 1863-1866 yılları arasında 4 cilt şeklinde yayımlanmıştır. Sözlüğün ilk baskısında 30.000'den fazla atasözü, deyim ve bilmece bulunmaktadır. Sözlükte, Türk kökenli sözcükler de yer almaktadır. Örneğin; арба, араба – *arba, araba*, басалыкъ – *basalık (bataklık)*, башка – *başka (baş, kafa)*, кафтанъ – *kaftan*, куймакъ – *kuymak*, кумысъ, кумызъ – *kumus, kumız (kırmızı)*, сара – *sara (para)*, сарай – *saray (saray (kapalı büyük alan), ambar, kiler)*, саман – *saman*, сабан – *saban*, ярлык – *yarlık (ferman, yarlık)* madde başları sözlüğün ilk baskısındaki Türk dillerine ait sözcüklerden birkaçıdır (Dal I, 1863). “Sözlüğün malzemeleri 1819-1872 yılları arasında tam 53

yıl boyunca bizzat Dal'in kendisi tarafından kayıt altına alınmıştır. Halk dilinin ilk kayıtlarını 19 yaşında subayken tutmuştur" (Kozırev ve Çernyak, 2015: 23). Dal, gençliğinden itibaren halk diline duyduğu ilgi sayesinde diyalektoloji sözlüklerinin en önemlilerinden birini hazırlamıştır.

Diyalektoloji, karşılaştırmalı ve tarihî fonetik, sözcük bilim, sözlükbilim, Türk dillerinin dil bilgisi, Türk yazılı eserlerin Runik, Uygur, Arap alfabesinde yayımlanması, Türk metinbilimi, Türk folkloru ve tarihi gibi birçok alanda çalışma yapan Alman asıllı Türkolog V. V. Radlov'un *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi* (Opit slovarya tyurskih nareçiy) 4 cilt şeklinde 1893-1911 yılları arasında yayımlanan önemli bir diyalektoloji sözlüğüdür. Türk bilim dünyası için büyük bir değer olan bu sözlük, Radlov'un Kazan'da ve Altay'da Türk dillerine ve lehçelerine ait söz varlığının bizzat kendisi tarafından kaydedilip, St. Petersburg'da onların işlenmesiyle ortaya çıkan değerli bir eserdir. Birçok sözlüğe kaynaklık etmiştir.

Yukarıda bahsedildiği üzere XIX. yüzyılda tarihî sözlükbilim alanında da gelişmeler yaşanmaktadır. Bu dönemin öne çıkan tarihî sözlüğü Rus dili tarihinin incelenmesiyle ilgilenen, İ. İ. Sreznevski'nin (1812-1880) hazırladığı *Yazılı Eserler Temelinde Kadim Rusça Sözlüğü İçin Malzemeler* (Materialı dlya slovarya drevnerusskogo yazıka po pismennım pamyatnikam) adlı eserdir. Söz konusu çalışma Sreznevski'nin çocuklarının yardımıyla kendisinin vefatından sonra 1893-1912 yılları arasında 3 cilt olarak yayımlanmıştır. Sreznevski'nin sözlüğünün ardından A. L. Dyuvernua'nın da *Kadim Rusça Sözlüğü İçin Malzemeler* (Materialı dlya slovarya drevnerusskogo yazıka) adlı çalışması kendisinin vefatından sonra eşi G. A. Dyuvernua'nın ve öğrencilerinin yardımıyla 1894 yılında yayımlanmıştır.

XIX. yüzyılın bir diğer önemli sözlüğü 1891 yılında akademi sözlüğü olarak hazırlanan *Rus Dili Sözlüğü*'dür (Slovar russkogo yazıka). İlk cildi Ya. K. Grot (1812-1893) editörlüğünde hazırlanan sözlüğün zaman sınırlamasını

M. V. Lomonosov döneminden XIX. yüzyılın sonunu kapsayan dönem oluşturmaktadır. Sözlük, genel olarak edebî ve mesleki dilde kullanılan sözcükleri içermektedir. Ya. K. Grot'un ölümünden sonra sözlüğün editörlüğü değerli dilbilimci A. A. Şahmatov'a verilmiştir.

XIX. yüzyılın sonunda N. V. Goryayev tarafından hazırlanan *Rus Dilinin Karşılaştırmalı Etimolojik Sözlüğü* (Sravnitelnyy etimologičeskiy slovar russkogo yazıka) (1892) ilk bilimsel etimolojik çalışma olarak öne çıkmaktadır.

Çarlık döneminde Türk dillerinin sözlükleri üzerine de araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bu durum Rus dil siyasetiyle ilgilidir. IV. İvan, 1552'de Türk toprakları olan Kazan'ı ve hemen ardından 1556'da Astrahan'ı ele geçirerek bu topraklardaki Türk hâkimiyetini resmî olarak sonlandırmıştır. Rusya'nın sınırları kısa sürede Hazar Denizi kıyılarına, Kafkaslara, Osmanlı İmparatorluğu sınırlarına ve Osmanlı Türklerinin nüfuz sahalarına yaklaşmıştır (Kurat, 1999: 153-154). Dolayısıyla Rusya XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kendi etnik yapısına farklı milletleri dâhil ederek çok milletli bir devlet hâline gelmeye ve Tatar, Çuvaş, Başkurt gibi birçok Türk halkını Ruslaştırmaya başlamıştır. Orada yaşayan Türk halkları, Rus halkıyla karışmıştır. Doğal olarak Rusça – Türk dilleri etkileşimi de artmaya devam etmiş ve bu durum sözlüklere yansımıştır. XVIII. yüzyılın ikinci çeyreğiyle birlikte Türk dilleri üzerine dil bilgisi kitapları ve sözlükler hazırlanmaya başlanmıştır. V. N. Tatişçev'in, Simbirsk'te 4 dilli *Rusça – Tatarca – Çuvaşça – Mordovca Sözlük* (Russko – tatarsko – çuvaşsko – mordovski slovar) (1737-1738), din adamı, Tatarca öğretmeni İosif Giganov'un St. Petersburg'da *Türkçe ve Arapça Dilbilgisi* (Grammatika turetskogo i arabskogo yazıka) (1801), İran kökenli Rus Doğu bilimci A. K. Kazembek'in (asıl adı Muhammed Ali Kazem-Bek) Kazan'da *Türkçe – Tatarca Dilbilgisi* (Grammatika turetsko – tatarskogo yazıka) (1839), Alman kökenli Hint ve Sanskrit uzmanı O. N. Böhtlingk'in *Yakut Dili Grameri*

(Grammatika yakutskogo yazıka) (1851), O. İ. Senkovski'nin *Rusça – Türkçe Sözlük* (Rossiysko – turetskiy slovar) (1854), V. V. Velyaminov Zernov *Çağatayca Sözlük* (Slovar dğataysko – turetskiy) (1868) adlı eserleri yayımlanmıştır.

Sovyet Dönemi Rus Sözlükbilimi

1917 Ekim Devrimi'yle başlayan Sovyet dönemi Rus sözlükbilim çalışmalarının zirve yaptığı bir dönemdir. Bu dönemde SSCB'nin kurucusu Rusya, kendisine bağlı Türk halkları ve Rus dili üzerinde çeşitli siyasetler izlemiştir. Bu siyasetlerin gerçekleştirilmesi için çeşitli kararname yayımlanmıştır. Bunlardan en önemlileri 15 Kasım 1917 tarihli "Rusya Halklarının Hakları Beyannamesi" (Deklaratsiya prav narodov rossii), 31 Ekim 1918 tarihli "Ulusal Azınlık Okulları Hakkında" (O şkolah natsionalnih menşinstv) ve 26 Aralık 1919 tarihli RSFSC Halk Komiserleri Konseyinin kararıyla "RSFSC Nüfusu Arasında Cehaletin Ortadan Kaldırılması Hakkında" (O likvidatsii bezgramotnosti sredi naseleniya R.S.F.S.R) adlı kararnamelerdir. Bu kararnamelerin maddeleri incelendiğinde Sovyet politikasının çoğulculuk, halkların eşitliği ve bağımsızlığı, dil, din ve eğitim özgürlüğü gibi hususlar üzerine temellendiği görülmektedir. Ancak yürütme esnasında vadedilenlerin tam tersi bir uygulama izlendiği anlaşılmıştır.

XX. yüzyılın ilk yarısında hem Ruslar hem SSCB'ye bağlı Türk halkları için imla reformları söz konusudur. Sovyet döneminde imlanın iyileştirilmesi önemli ve toplumsal bir sorun olarak öne sürülmüş, gelişen Sovyet ekonomisi ve kültür inşası için kullanılan temel araç ve yöntemlerden biri olmuştur (Musayev, 1973: 7). İmla ve alfabe ile bağlantılı değişikliklerin temelinde düşük okuryazarlığın sosyalizmin yayılmasına engel olduğu düşüncesi öne sürülerek alfabe değişimi propagandalarında "cehalete son" sözleri ilk yeri almıştır. 1900'lü yıllardan itibaren Kiril alfabesinin değişimine

yönelik yapılan toplantılar, öne sürülen fikirler neticesinde, Sovyet dönemi öncesinden farklılaşmak, eskiye ait olanı değiştirmek amacıyla imla reformunun ilk ayağı Rus toplumu için 1917-1918'de gerçekleşmiştir. SSCB'ye bağlı Türk halklarından Kazak, Azerbaycan, Tuva, Hakas, Kumuk, Başkurt, Yakut, Karakalpak gibi birçok Türk halkı 1928'de Latin alfabesine, 1938-1940 yılları arasında ise Rusça Kiril alfabesine geçirilmişlerdir. Onlar için hazırlanan alfabeler birbirinden farklıdır, böylece Türk halklarını birbirinden uzaklaştırmak, dil, din, tarih bilincini zayıflatmak amaçlanmaktadır.

Sovyet döneminde ortaya çıkan toplumsal, dinî, siyasi, bilimsel ve teknolojik gelişmeler hayatın her alanına nüfuz ettiği gibi Rus dilinin de değişmesini ve gelişmesini sağlamıştır. Yeni sözcük yapım yolları oluşmuştur. Kısaltma yoluyla sözcük yapım yöntemi en öne çıkanıdır. O kadar çok kısaltma sözcük yapılmıştır ki sözlüğü bile hazırlanmıştır. Bu alandaki ilk sözlük N. N. Serokuzov editörlüğünde oluşturulan *Kullanıma Giren Kısaltılmış Adlar Sözlüğü*'dür (Slovar voşedşih v obihod sokraşçernih nazvaniy) (1924). Ardından D. İ. Alekseyev, İ. G. Gozman, G. V. Saharov tarafından 12.500 kısaltma sözcüğün yer aldığı *Rusça Kısaltmalar Sözlüğü* (Slovar sokraşçeniy russkogo yazıka) 1963 yılında yayımlanmıştır. 1984'te dördüncü baskısı tamamlanan sözlükteki kısaltılmış maddelerin toplamı 17.700'e ulaşmıştır. Bu dönemdeki dil siyasetine uygun şekilde hazırlanan sözlük türlerinden biri de *Rusça Yeni Sözcükler ve Anlamlar Sözlüğü* (Slovar novih slov i znaçeniy russkogo yazıka) adlı seridir. Sözcüğün devingen bir olgu olmasından hareketle 1960'lı yıllardan itibaren yeni sözcükler ve yabancı dillerden Rus diline dâhil olan sözcükler takip edilmiş ve *Yeni Sözcükler ve Anlamlar Sözlüğü* adlı bir sözlük serisi oluşturulmuştur. Günümüzde de yayınları devam eden bu çalışma için 10 yıl gibi zaman aralıkları belirlenerek süreli yayınlar incelenmekte ve bu süreçteki sözcüklerin değişimleri, yeni oluşumları kaydedilerek sözlükleri

oluşturulmaktadır. Bu kapsamda hazırlanan ilk sözlük 1971 yılında yayımlanan *Yeni Sözcükler ve Anlamları. 60'lı Yılların Basın ve Edebî Kaynaklarına Göre Oluşturulan Sözlük-Danışma Kılavuzu* (Novviye slova i znaçeniya. Slovar-spravoçnik po materialam pressı i literaturı 60-h godov) adlı çalışmadır. Bu serinin dördüncüsü 90'lı yılların yeni sözcüklerini içermekte olup 2009 yılında yayımlanmıştır. XXI. yüzyılın ilk 10 yılının yeni sözcüklerinin sözlüğü de hazırlanmaktadır. Böylece dile yeni giren sözcüklere, edebî dili yansıtan normatif, genel sözlüklerde vb. hemen yer verilmemektedir. Dildeki kalıcılığına bakılmakta, yabancı sözcüklerin sözlüklere hemen alınması da bir anlamda engellenmektedir. Başka bir deyişle dil siyaseti olarak Sovyet diline her sözcük de alınmamaktadır. Bu seriler dışında yeni sözcükler sözlüğü, yabancı sözcükler sözlüğü başlıkları altında yeni sözcüklerin ve yabancı kökenli sözcüklerin yer aldığı sözlükler oluşturulmaktadır.

Sovyet döneminde yeni sözcükler ortaya çıktığı gibi üslup değişimleri de yaşanmaktadır. Özellikle XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde Sovyet dilini ve değişikliklerini yansıtacak normatif sözlüklere ve iki dilli sözlüklere ağırlık verilmiştir. Normatif sözlükbilim alanında çalışan sözlükbilimcilerin başında V. V. Vinogradov, D. N. Uşakov ve S. İ. Ojegov gelmektedir. Bu üç bilim insanı hem arkadaş hem öğretmen-öğrenci ilişkisi içerisinde ortak sözlük çalışmalarında bulunmuşlardır. D. N. Uşakov, 1910'lu yıllardan itibaren doğru telaffuzla 1920-1930'lu yıllardan itibaren Rus imlasının sadeleştirilmesi ve iyileştirilmesiyle ilgili tartışmalarda yer almıştır. Uşakov, açıklamalı sözlüğünü hazırlarken *İmlâ Kılavuzu* (Orfografiçeskiy slovar) üzerinde de çalışmaktadır. 1934 yılında yayımlanan bu çalışma, ilkokul ve ortaokul öğrencileri için hazırlanmış olup güncelliğini hâlâ koruyan bir kılavuzdur. Son baskısı ise 2019 yılında yayımlanmıştır. D. N. Uşakov, kendisinden sonraki tüm sözlüklere öncülük eden ve çağdaşlığını günümüzde de koruyan *Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü'nü* (Tolkoviy slovar

russskogo yazıka) 1935-1940 yılları arasında dört cilt olarak yayımlamıştır. Bu çalışmada S. İ. Ojevov (1900-1964) ve V. V. Vinogradov (1894-1969) da yer almaktadır. Normatiflik çerçevesinde sözcüklerin doğru kullanımı, telaffuzu, yazımı, vurgusu, dil bilgisi ve üslup özellikleri, anlamları belirtilmeli, yabancı sözcüklerin kökeni gösterilmelidir. Bu bağlamda Rus söz varlığında yer alan Türk kökenli sözcüklerin kökeni de kısaca verilmektedir. Örneğin: башлык – *başlık*, башмак – *başmak*, кавун – *kavun*, чердак – *çerdak* (*çardak*) bu sözcüklerden birkaçıdır. Sovyet dilini yansıtan bir sözlük olarak Uşakov'un sözlüğü başta olmak üzere Sovyet döneminde hazırlanan sözlüklerde dinî, kiliseyle ilgili sözcüklerin yanına (рел. – *rel.*) ya da (религ. – *relig.*) veya (церк. – *tserk.*) etiketleri konulmuştur. Sovyet döneminde din olgusu yasaklandığı, Sovyet insanının yaşam tarzından çıkarıldığı için söz konusu etiketlerle dinî alana ait sözcük ve terimler ötekileştirilmekte, Sovyet yaşam tarzından çıkarılmaya çalışılmaktadır. Sovyet dönemi sözlüklerinin genel özelliklerinden biri de Ekim Devrimi'nden sonra ortak millî dile giren toplumsal – siyasi ve terim sözcüklerine genişçe yer verilmesidir. Örneğin: Белогвардеец – *belogvardeyets* (*beyaz ordu için savaşan kişi/asker*), большевизм – *bolşevizm*, комсомолец – *komsomolets* (*komünist, komsomol*), красноармеец – *krasnoarmeyets* (*Kızıl Ordu*) bunlardan birkaçıdır.

V. V. Vinogradov, dil tarihi, üslupbilim, deyimbilim, metinbilim, dilbilgisi, biçim bilgisi, sözcük yapımı, sözcükbilim, söz dizimi, sözlükbilim, gibi birçok alan üzerinde araştırmalar yaparak normatif sözlükbilime büyük katkılar sağlamıştır. Çalışma alanının geniş olması sebebiyle 1926-1927 yıllarından itibaren D. N. Uşakov'un editörlüğünde hazırlanan *Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*'nün çalışmalarına katılmıştır. Vinogradov'un bu sözlük çalışmasındaki görevi Rus edebî dilinin söz varlığının tespiti, sözcüklerin anlamlarının, üslup ve dil bilgisi özelliklerinin belirlenmesidir. Bu sözlükte hazırladığı birçok sözlük maddesinin yanı sıra, yardımcı sözcükler

içerisinde yer alan edatların, bağlaçların ve kiplerin tanımlanması işini de V. V. Vinogradov gerçekleştirmiştir (Galkina-Fedoruk, 1956: 6). Vinogradov kuramsal sözlükbilim üzerinde yoğun bir şekilde çalışmıştır. Bu alanda “XVIII.-XX. Yüzyıllar Rus Edebî Dilinin Tarihsel Sözlüğü Sorunu Üzerine” (Vopros istoričeskom slovaru russkogo literaturnogo yazıkı XVIII-XX vv.) (1941), “Rus Dilinin Açıklamalı Sözlükleri” (Tolkoviye slovari russkogo yazıkı) (1941), “Rus Sözlükbiliminin Bazı Sorunları Üzerine” (O nekotorıh voprosah teorii russkoy leksikografii) (1956), “Rus Sözlükbilim Geleneğinde Eş Seslilik Üzerine” (Ob omonimii v russkoy leksikografičeskoj traditsii) (1967) adlı makaleleri kaleme almıştır. Bu makalelerde Rus sözlükbiliminin temel sorunları olan üslup, anlam, eş seslilik, çok anlamlılık üzerinde durmuştur. Sözlükte verilen madde başları açıklanırken, ilgili deyimler, deyişler ve atasözlerinin de yer alması gerektiğini açıklamıştır. Tarihî sözlüklerin hazırlanmasının üslup problemlerini çözeceğine, iki dilli yazar sözlüklerinin normatif sözlüklere kaynak sağlayacağına, Rus dilinin tek ve ortak bir standardının oluşturulabilmesi için normatif sözlüklerin hazırlanması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Yazar dili sözlükleri üzerine çalışmalarından birini, sıklıkla hazırlanmasını belirttiği 4 ciltlik *Puşkin’in Dili Sözlüğü*’yle (Slovar yazıkı Puşkina) (1956-1961) gerçekleştirmiştir.

V. V. Vinogradov’un öğrencisi ve arkadaşı S. İ. Ojegov da kuramsal ve uygulamalı sözlükbilime büyük katkılar sağlamıştır. Ojegov da Uşakov’un sözlüğünde yer almış, bu sözlüğün hazırlanması sırasında edindiği deneyimler neticesinde 1949 yılında *Rus Dili Sözlüğü*’nü (Slovar russkogo yazıkı) tek cilt olarak yayımlamıştır. Bu sözlük çağdaş Rus dilini incelemek, öğrenmek ve anlamak isteyen halkların söz kültürünü yükseltmek için hazırlanmıştır. *Rus Dili Sözlüğü*, Rus edebî dilinin normları netlik kazandıktan sonra tamamlandığından Sovyet döneminde oluşan Rus edebî dilinin ve sözünün normlarını doğrulamak ve yansıtmak amacı taşımaktadır. Sözlükte Uşakov’da olduğu gibi her yabancı sözcüğün kökeni

gösterilmemiştir. Böyle bir husus sözcüğün planında da yer almamaktadır. Ancak Ojegov (1949: III-XIV), sözlüğün yapısını anlattığı sayfalarda Rus söz varlığında kullanılan ve yabancı olduğu anlaşılmayan başka bir deyişle öz Rusça olduğu düşünülen sözcüklerin etimolojisinin gösterildiğini belirtmiştir. Örneğin, кенаф – *kenaf* sözcüğünün Türk kökenli olduğu belirtilirken алтын – *altın*, алый – *alıy* (*al, kırmızı*), алмаз – *almaz* (*elmas*) gibi Türk kökenli sözcüklerin etimolojisi verilmemektedir. Demek ki bu sözcüklerin yabancı olduğu anlaşılmaktadır.

Sovyet döneminde kuramsal sözlükbilim alanındaki en önemli gelişmelerden biri, L. V. Şçerba'nın 1940 yılında yayımladığı *Genel Sözlükbilim Kuramı Denemesi* (Opıt obşçey teorii leksikografii) adlı çalışmasıyla yaşanmıştır. Bu çalışmada Şçerba (2004) sözlükleri türlerine göre ayırarak özelliklerini açıklamış ve böylece ilk sözlük sınıflandırmasını yapmıştır. Bununla birlikte sözlükbilimin kendi kuram ve yöntemleri olduğunu belirterek sözlükbilimin bir bilim olup olmadığı tartışmalarına son vermiştir. Böylece Şçerba sadece Rusya'da değil dünyada sözlükbilimin kuramsal temellerini atan ilk kişi olarak öne çıkmıştır. Şçerba'dan sonra S. İ. Ojegov da "Çağdaş Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüklerinin Üç Türü Hakkında" (O tryoh tipah tolkovih slovarey sovremennogo russkogo yazıka) adlı makalesiyle 1952 yılında L. V. Şçerba'dan sonra sözlük sınıflandırmasıyla ilgili çalışma yapan ikinci kişi olmuştur. Bu çalışmanın bir diğer önemi sözlük hazırlamada temel sorunlardan biri olan sözlük hacminin belirlenmesi konusunda çizilen sınırlardır. Sözlükleri "büyük sözlük", "orta sözlük" ve "küçük sözlük" olarak üçe ayırmıştır. "Büyük sözlükte, çağdaş edebî dil, geniş bir tarihsel perspektifte sunulurken; orta sözlükte, çağdaş edebî dilinin üslup özellikleri tarihsel açıdan detaylı bir şekilde incelenir ve popüler bir tür olan küçük sözlüklerde ise standart, aktif ve çağdaş edebî sözün yansıtılması amaçlanır" ifadelerine yer vermiştir (Ojegov, 1974: 165-166). Belirlediği bu üç türün söz varlığının ayrıntılarını da açmıştır. Örneğin, terim

sözcükler, alıntı sözcükler, jargon sözcükler ve sözcüklerin kökeni büyük sözlük türünde genişçe yer alabileceğini ve küçük ve orta sözlüklerde terim sözcüklerin bulunmaması, sözcüklerin kökeni, alıntı sözcükler ve jargon sözcüklerin ise kısmen gösterilebileceğini ifade etmiştir. Sözcüklerin üslup özellikleri tarihî açıdan çok değişken olduğu için büyük sözlüklerde yer almayabilir. Orta ve küçük sözlükler gibi çağdaş dili kapsayan sözlüklerde ise madde başlarının anlam sıralaması güncel kullanımla başlamalıdır (Ojegov, 1974: 169-170, 176-180). Ojegov'un kuramsal alanda gerçekleştirdiği bir diğer çalışma "Sözcükbilim ve Sözlükbilim Sorunları" (Voprosi leksikologii i leksikografii) (1953) adlı makaledir. Bu makalede Ojegov (1974), sözcüğün anlamının belirlenmesi üzerinde durarak sözcüğün morfolojik, fonolojik, gramer, semantik vb. alanlarla ilintili olarak çok boyutlu açılardan irdelenmesi gerekliliğini belirtmektedir. Ojegov da vurgu, telaffuz, imla üzerinde çalışmış, Rus toplumunun söz kültürünü yükseltmek adına çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. Bu bağlamda 1955 yılında alanın ilk *Rusça Edebî Vurgu ve Telaffuz* (Russkoye literaturnoye proiznoşeniye i udareniye) sözlüğünü oluşturmuştur. 1956'da *Rusça İmlâ Kılavuzu*'nu (Orgografiçeskiy slovar russkogo yazıka) hazırlamıştır. 1962 yılında *Rus Sözü'nün Doğruluğu* (Pravilnost russkoy reçi) adlı çalışmayı öğrencileri L. P. Kırısın'ın, L. İ. Skvortsov'un ve N. İ. Tarabasova'nın katılımıyla tamamlamıştır. Özetle S. İ. Ojegov kuramsal ve uygulamalı sözlükbilim çalışmaları için yöntemler, kuramlar sunarak araştırmacılara yol göstermiş, hazırladığı sözlüklerle de uygulamasını gerçekleştirmiştir.

Sovyet döneminde Rusçanın en iyi ve yetkin etimoloji sözlükleri hazırlanmıştır. Bu çalışmalar M. Fasmer ve N. M. Şanski adlarıyla yakından bağlantılıdır. M. Fasmer'in *Rus Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (Russisches Etymologisches Wörterbuch) adlı eseri ilk başta Almanya'nın Heidelberg şehrinde Alman dilinde 1950-1958 yılları arasında yayımlanmıştır. Yaklaşık 40-50 yıllık bir emeğin ürünü olan bu sözlük üç ciltten meydana gelmektedir.

1964 – 1973 yılları arasında ise O. N. Trubaçyov editörlüğünde eklemeler yapılarak dört cilt şeklinde *Rus Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka) başlığıyla Rusya’da yayımlanmıştır. Fasmer’in sözlüğü incelendiğinde Türk kökenli sözcüklerin miktarının fazlalığı dikkat çekmektedir. Söz gelimi, sözlükte yer alan *аба – aba*, *айран – ayran*, *айва – ayva*, *алтын – altın*, *арба – arba (araba)*, *бардак – bardak*, *баткак – batkak (bataklık, çamur)*, *домбра – dombra*, *евшан – yeşan (pelin/yavşan otu)*, *емурлук – yemurluk (yağmurluk)*, *имам – imam*, *калкан – kalkan*, *камыш – kamış*, *курған – kurgan*, *сабан – saban*, *саман – saman* madde başları Türk kökenli sözcüklerden yalnızca birkaçıdır.

Sovyet döneminde öne çıkan sözlükbilimsel yönelimlerden biri de genel sözlükbilimin bir dalı olarak adların incelenmesi ve sözlüklerde bir araya getirilmesiyle ilgilenen “adbilimsel sözlükbilim”dir. Adbilimsel sözlükbilim (ономастическая лексикография – onomastiçeskaya leksikografiya) tarihi XIII. yüzyılda hazırlanan *Yahudice Sözlük* (Reç jidovskago yazıka) ve *Yahudice Özel İsimler* (O imenah: glagolemih jidovskim yazıkom) başlıklı sözlüklere dayanmaktadır. Ancak bilimsel olarak ortaya çıkması XIX. yüzyıla rastlamaktadır. Adbilimin dalları içerisinde en yaygın olanlar kişiadbilim/antroponimi ve yeradbilim/toponimidir. Kişi adları ve yer adları bir milletin tarihini, maddi ve manevi kültürünü, dünya görüşünü sunan ve aydınlatan dil birimleridir. Kişi ve yer adlarını silmek ya da ortadan kaldırmak zor olduğu için kişi ve yer adları aracılığıyla bir milletin geçmişine dair bilgiler edinmek mümkündür. Dolayısıyla sözlüklerde yansıtılmaları çok önemlidir. Rusya’da kişi adbilim çalışmalarının öne çıkan ismi N. A. Baskakov ve yer adbilimin önde gelen temsilcisi ise E. M. Murzayev’dir. Her ikisinin de ortak noktası Türk kökenli kişi ve yer adlarını incelemeleridir.

N. A. Baskakov’un *Türk Kökenli Rus Soyadları* (Russkiye familii tyurskogo proishojdeniya) (1979) ve “*İgor Bölüğü Destanı*”nda Geçen Türk

Kökenli Söz Varlığı (Tyurskaya leksika v "Slove o polku İğoreve") (1985) başlıklı eserleri adbilim konusunda öne çıkan temel çalışmalarıdır. Baskakov (1979: 10) *Türk Kökenli Rus Soyadları*¹ adlı çalışmasında Rus ailelerinin büyük bir bölümünün atalarının Türk kökenli olduğunu, bu bağlamda XIV-XV. yüzyıllara ait soyadların Altın Orda asıllı, bazen de Oğuzlardan ve Peçeneklerden kalma daha eski Türk soyadlarının bulunduğunu aktarmaktadır. Baskakov bu eserde kendi adı da dâhil olmakla birlikte "Uşakov, Bulgakov, Kuşev, Bahtin, Murziç, Çerkasskiy, Koltovskoy, Kazembek, Koçubey" gibi Rusça görünen birçok soyadının Türk kökenli olduğunu göstermiştir. Bunların sayısının 300'den fazla olduğunu araştırmacısını bekleyen çok sayıda Türk kökenli soyadı bulunduğunu belirtmiştir. Baskakov'un "*İgor Bölüğü Destanı*"nda Geçen Türk Kökenli Söz Varlığı adlı eseri ise kadim Rus diliyle, Doğu Avrupa'daki Moğol dönemi öncesi kadim Türk kavimlerinin dillerinin etkileşimini ortaya çıkarmak amacıyla 1985 yılında yazılmıştır. *Destan*'da yer alan Türk kökenli halk adları içerisinde Baskakov, "Hinovi/Hinova, Tolkovin, Ovarı (Avar), Ugor, Mogutu, Tatrani/Tatarı, Şelbiri, Topçakı, Revuğı, Olberi" etnonimlerine, mitolojik ve destansı adlarda "Veles, Boyan" sözcüklerine yer vermiştir. Kişi adlarında ise "Şarokan, Konçak, Gzak, Kobyak, Ovlur/Vlur" adlarından söz etmektedir. Bu kişi adları Kıpçak liderlerinin adları olup "Ovlur/Vlur" Hint Avrupa kökenli, diğerleri ise Türk kökenlidir.

E. M. Murzayev, yer adbilim çalışmalarına kuramsal ve uygulamalı alanda büyük katkılar sağlamıştır. 1930'lu yıllarda gerçekleştirdiği ilk Orta Asya saha çalışmalarından itibaren coğrafi terimleri ve yer adlarını kaydetmeye başlamış ve 1959 yılında *Yerel Coğrafi Terimler Sözlüğü*'nü (Slovar mestnih geografičeskih terminov) yayımlamıştır. Bu sözlük Sovyetler Birliği halkları tarafından kullanılan yaklaşık 2800 coğrafi terim

¹ Bu eser, Prof. Dr. Samir Kazımoğlu (1997) tarafından Türkçeye çevrilerek 1997 yılında *Türk Kökenli Rus Soyadları* başlığıyla TDK yayınlarından çıkmıştır.

içermektedir. Söz konusu sözlükte yer alan арач – *araç* (ağaç), ада – *ada*, алан – *alan* (açık alan), арал – *aral* (ada), арка – *arka* (sırt), баир – *baır* (bayır), бахча – *bahça* (bahçe, bostan), богаз – *bogaz* (boğaz, geçit), гум – *gum* (kum), джаланаş – *djalanaş* (açık alan yeri), кайнак – *kaınak*, кала – *kala* (kale) sözcükleri Türk kökenli madde başlarından birkaçıdır. 1959 yılında yayımladığı *Yerel Coğrafi Terimler Sözlüğü*'nün gerek eskimesi gerek baskısının tükenmesi ve yetersiz kalması sebebiyle coğrafi sözlüklerin baş tacı olan *Ulusal Coğrafi Terimler Sözlüğü*'nü (Slovar narodnih geografičeskih terminov) 1984'te tamamlamıştır. SSCB'de, alanında hazırlanan ilk sözlük olan bu çalışmanın temel amacı; en önemli, en sık, en tipik coğrafi terimlere ve toponimlere yer vermektir. Sözlüğe dâhil olan sözcükler Murzayev'in Orta Asya gezileri sonucunda bizzat kendisi tarafından kaydedilen terimler ve toponimlerdir (Murzayev, 1984: 7). Murzayev'in sözlüğünde, ағыл – *agıl* (kışla, ahır, çit), ада, ата – *ada, ata* (ada), айан – *ayan* (dağ çayırları), аймак – *aymak* (bölge, ülke), аксу – *aksu* (beyaz, temiz su), ал – *al* (köy, ulus), алас – *alas* (çayır), алын – *alın* (dağın önü yamaç), ара – *ara* (ara, mesafe), астраган – *astragan* (küçük körfez), балчуг, балчык – *balçuk, balçık* (balçık), балык, балыг – *balık, balıg* (şehir), баскан – *baskan* (baskın, sel), гез, кез – *göz, kez* (göz, kaınak), гуйы – *guıyı* (kuıyu), дара, дере – *dara, dere* (dere, kanyon), даш – *daş* (taş) sözcükleri Türk kökenli madde başlarındandır.

Sovyet döneminde yaşanan gelişmelerden biri de 1960 yılında sözlükbilimci, diyalektolog Boris Aleksandroviç Larin (1893-1964) başkanlığında kurulan "Larin Sözlükbilim Merkezi"nin (Larinskaya leksikografičeskaya škola) St. Petersburg'ta açılmasıdır. Merkez, sözlük çalışmalarına diyalektoloji sözlüğü, tarihî sözlük, yazarların dili ve iki dilli yazar sözlüğü ekseninde başlamış, sonrasında deyimler, atasözleri ve jargon sözlüklerini de çalışma alanlarına dâhil etmişlerdir.

Post-Sovyet Dönemi Rus Sözlükbilimi

Post-Sovyet döneminde sözlükbilim çalışmalarının yönünü ve içeriğini yeni dönem dilinin söz varlığında gerçekleşen değişimlerin boyutu belirlemiştir. Bu dönemde Rus söz varlığında, daha önce kullanılmayan sözcüklerin kullanılmaya başlanması, kullanılmakta olanların anlam değişmesi, genişlemesi ve yeni anlamlar kazanması gibi değişimler gerçekleşmiştir. Post-Sovyet döneminde, Sovyet dönemi öncesinde oluşturulan sözlüklerdeki dinî söz varlığıyla ilgili kısıtlama kalkmıştır. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte Sovyet döneminin dışı kapalı ortamından uzaklaşılması, birçok yeni ve yabancı sözcüğün dile sürekli olarak akmasını sağlamıştır. Rus söz varlığında ortaya çıkan yeni sözcükler, *Rus Söz Varlığında Yeni Sözcük. Sözlük Materyalleri* (Novoye v russkoy leksike. Slovarniye materialı) adlı seride yıllık olarak yayımlanmıştır. Bu seri dışında yeni sözcüklerin ve yabancı kökenli sözcüklerin yer aldığı sözlükler de hazırlanmaktadır. Bu sözlük türüne L. P. Kırısın'ın 1998 yılında yayımladığı *Açıklamalı Yabancı Sözcükler Sözlüğü* (Tolkoviy slovar inoyazychnih slov) örnek olarak verilebilir.

Post-Sovyet döneminde, söz varlığındaki değişikliklere ve Sovyet dönemi sansürü nedeniyle yansıtılmayan dil gerçeklerine sözlüklerde objektif bir şekilde yer verme ve açıklama imkânı doğması sebebiyle yeni açıklamalı, genel ve edebî sözlükler hazırlanmış ya da eski baskılar güncellenmiştir. Bu bağlamda dilbilimci, sözlükbilimci S. A. Kuznetsov'un editörlüğünde tamamlanan *Rus Dilinin Büyük Açıklamalı Sözlüğü* (Bolşoy tolkoviy slovar russkogo yazıka) 1998 yılında yayımlanmıştır. Sözcüklerin anlamlarının açıklanması, dil bilimsel ve üslup etiketlerinin verilmesinin yanı sıra Rusçaya yabancı dillerden alıntılanan sözcüklerin kökenleri hemen madde başından sonra parantez içinde gösterilmektedir. Söz gelimi: аул – aul (köy, yerleşim yeri), башлык – başlık (başlık), ястык – yastık (mersin balığı ve küçük balıklardan yapılan havuyar, yastık), ярлык – yarlık (ferman, yarlık), саман

– *saman, сазан – sazan, сайга – sayga, сагайдак – sagaydak (ok kılıfı, sadak), сабан – saban, башмаки – başmaki (ayakkabı), батыр – batır (cesur kişi, kahraman), бахтарма – bahtarma (deri), басма – basma (bitkisel siyah boya), барыш – barış* madde başları sözlükte yer alan Türk kökenli sözcüklerden birkaçıdır (Kuznetsov, 2000).

Post-Sovyet dönemine ait bir başka sözlük, G. N. Sklyarevskaya'nın editörlüğünde 1998 yılında yayımlanan *XX. Yüzyılın Sonundaki Rusçanın Açıklamalı Sözlüğü Dildeki Değişimler* (Tolkoviy slovar russkogo yazıka kontsa XX. veka. Yazıkoviye izmeneniya) başlıklı çalışmadır. Sözlükte 1985-1997 yılları arasında Rus söz varlığında ortaya çıkan gelişmeleri göstermek amaçlanmaktadır (Sklyarevskaya, 1998). Sklyarevskaya'nın sözlüğünde Sovyetizmler, yeni anlamlar kazanan ve dile yeni dâhil olan sözcükler bulunmaktadır. Bu dönemde Sovyet dönemi sözcükleri Sovyetizm olarak adlandırılmıştır. Sözlükte ilk kez kaydedilen sözcükler arasında; *послесоветский – poslesovetskiy (Post-Sovyet/Sovyet sonrası), ноутбук, нотбук – noutbuk, notbuk (dizüstü bilgisayar), байк – bayk (bisiklet), лейбл – leybl (etiket), архив – arhiv (arşiv), аудт – audt (kontrol)* gibi madde başları bulunmaktadır. Sovyetizm sözcükleri içerisinde ise *идеология – ideologiya (ideoloji), империализм – imperializm (emperyalizm), октябрёнок – oktyabryonok (çocuk birliği üyelerine verilen ad)* gibi sözcükler yer almaktadır.

Post-Sovyet dönemi sözlükbiliminin bir diğer yönelimi “insan merkezli sözlükbilim”dir (*антропоцентрическая лексикография – antropotsentriçeskaya leksikografiya*). Dilbilimci V. A. Zvegintsev, psikolog S. Vıgotskiy, ruhbilimciler A. A. Leontyev ve A. R. Luriya, ruh dilbilimci, sözlükbilimci Yu. N. Karaulov bu yaklaşımın doğmasını sağlayan ve geliştiren önemli isimlerdir. İnsan merkezli sözlükbilim fikrine “anlamdan sözcüğe yöntemi”nin kullanılarak hazırlandığı “ideografik sözlük”²ler

² İdeografik terimi tematik, kavram, tezaurus terimleriyle de karşılanmaktadır.

(идеографический словарь – ideograficeskiy slovar) kaynaklık etmiştir. İnsan merkezli oluşturulan sözlük türleri canlı dile dayanan, gerçekte kullanımı olan, kişilerin dil bilincine odaklanan ve somut olanı tasvir etmeyi amaçlayan sözlüklerdir. Başka bir deyişle çağdaş bir kişinin söz portresinin önemli hatlarını yansıtmayı amaçlamaktadır (Kozirev ve Çernyak, 2014: 11). 1976 yılında Yu. N. Karaulov tarafından hazırlanan *Küçük İdeografik Sözlük* (Minimalny ideograficeskiy slovar) söz konusu türe örnek verilebilir.

İdeografik sözlüklerin hazırlanmasıyla insan hafızasında korunan bilgilere, insanın kelime hazinesinde yaşayan dile ilgi artmış ve insan düşüncesini, bilincini ortaya çıkaran sözlükler oluşturulmaya başlanmıştır. Bu konuda “çağrışım sözlükleri” (ассоциативные словари – assotsiativniye slovari) önemli bir yer tutmaktadır. Çağrışım sözlükleri, yöneltilen “uyarıcı sözcükler” (слово-стимул – slovo-stimul) ve karşılığında alınan tepkiler arası ilişkileri incelemektedir. Dolayısıyla, çağrışım sözlükleri aracılığıyla kişinin söz varlığı irdelenmekte ve araştırma malzemesi elde edilmektedir. 1977 yılında A. A. Leontyev’in editörlüğünde hazırlanan *Rusçanın Çağrışım Normları Sözlüğü* (Slovar assotsiativnih norm russkogo yazıka) çağrışım normlarının toplanması bakımından önemli bir çalışmadır. Ardından 1994-1998 yılında Yu. N. Karaulov, Yu. A. Sorokin, E. F. Tarasov, N. V. Ufimtseva, N. V. Çerkasova tarafından 6 ciltlik *Rusça Çağrışım Sözlüğü* (Russkiy assotsiativny slovar) hazırlanmıştır.

XX. yüzyılın sonuna doğru bilgisayar dilbiliminin doğması elektronik sözlükbilimin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sözlüklerin hazırlanmasında bilgisayarlardan destek alınması derlemin depolanmasını, işlenmesini ve sözlük şeklinde sunulmasını kolaylaştırmaktadır. Oluşturulan sözlükler üzerinde güncelleme yapılması da basılı sözlüklere göre daha az zaman almaktadır. Geçmişten günümüze biriken kuramsal ve uygulamalı alandaki sözlükbilim deneyiminin teknolojiyle birleşmesi sözlükbilim dünyasına geniş kapılar açmaktadır. Neredeyse her basılı sözlüğün çevrimiçi ya da

elektronik sürümü bulunmakla birlikte yeni ve birçok bilgiyi aynı anda sunan elektronik sözlükler sözlükbilim çalışmalarına dâhil olmaktadır. Söz gelimi, Abbyy şirketi tarafından sunulan Lingvo sözlükler çeviri, vurgu, telaffuz ve açıklamalı gibi farklı türde sözlükleri birleştiren çevrim dışı sözlüklerdir. Sözcüğün yazımı, vurgusu, telaffuzu, dil bilimsel ve anlamsal özellikleriyle ilgili çeşitli bilgiler sunmaktadır. Bu sözlüğün sesli sürümü de bulunmaktadır. Ayrıca, <http://gramota.ru/slovari/>, <http://slovari.ru>, <https://slovari.yandex.ru/>, <https://dic.academic.ru/> gibi Rusça çevrim içi sözlükler de bulunmaktadır. Bu adreslerde arama yapan sözlük kullanıcısı da aradığı sözcüğü açıklamalı, etimolojik, terim, telaffuz vd. sözlüklerde eş zamanlı görebilmektedir. Ek olarak <https://tr.glosbe.com/ru/tr> adlı site de çevrim içi olup sözcüklerin anlamlarını, cümle içerisinde ve söz kalıplarındaki kullanımını vermektedir. Dijital çağda olduğumuz bu dönemde sözlük ve çeviri üzerine yoğunlaşan uygulamalar her geçen gün artmaktadır. Bu uygulamaların da güvenilirliği sorgulanmalı, her bilgi hemen kabul edilmemelidir.

Post-Sovyet döneminde yeni sözlükbilim merkezleri olan “İvanov Sözlükbilim Merkezi” (İvanovskaya leksikografiçeskaya şkola) (1991) ve Novosibirsk Sözlükbilim Merkezi” (Novosibirskaya leksikografiçeskaya şkola) (1994) açılmıştır. İvanov Sözlükbilim Merkezi tarihî-tipolojik yaklaşım çerçevesinde çalışmalarını İngiliz-Amerikan sözlükbilimi üzerine yoğunlaştırarak kullanıcı ihtiyaçlarıyla ilgili yeni araştırma alanlarına yöneltirken Novosibirsk Sözlükbilim Merkezinin diyalektolojik yaklaşım çerçevesinde Sibiryâ’daki Rus ağızlarının sözlükbilimsel açıdan incelenmesiyle ve tasviriyle ilgilenmektedir. Her iki merkez de faaliyetlerine devam etmektedir.

Sonuç

Çalışmamızda Rus sözlükbiliminin başlangıcını ifade eden “çarlık dönemi öncesi Rus sözlükbilimi” adlı dönemde hazırlanan sözlüklerin Ukrayna/Kiev ve Belarus yani güneybatı Rusya kaynaklı olduğu anlaşılmıştır. Bu ilk sözlükler, özellikle Rusya’nın X. yüzyılda Hristiyanlığı kabul etmesiyle dinî metinlerdeki anlaşılmayan sözcüklerin açıklamasından oluşan düzensiz kelime listeleridir.

“Çarlık dönemi Rus sözlükbilimi” adlı dönemde, XVI. yüzyılın sonundan itibaren “azbukovnik” adı verilen sözlük türlerinin ortaya çıkması farklı türde sözlüklerin oluşturulması için temel olmuştur. XVIII. yüzyılda gerçekleşen imla reformuyla ve ardından Rusya Akademisinin açılmasıyla Rus sözlükbilim çalışmalarında yeni bir döneme girildiği görülmektedir. Bu dönemde ilk akademi sözlüğü ve açıklamalı sözlük olarak nitelendirilen *Rusya Akademisi Sözlüğü*, M. V. Lomonosov’un belirlediği hususlar çerçevesinde hazırlanarak öne çıkmıştır. XIX. yüzyıl Rus sözlükbilimin genel manzarasına bakıldığında A. H. Vostokov, İ. İ. Sreznevski, V. İ. Dal, Ya. K. Grot gibi etnografya, dilbilim, dil tarihi ve sözlükbilim alanlarında uzman kişilerin sözlük hazırladığı görülmektedir. XIX. yüzyılda Türk dilleriyle ilgili de sözlükler ve dil bilgisi kitaplarının hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bu yüzyılda sözlüklerin yöntemi de belirlenmeye başlamıştır. Söz gelimi, A. H. Vostokov’un karşılaştırmalı tarih yöntemini başlatması, iki ya da çok dilli sözlükler gibi birçok sözlükte bu yöntemin kullanılmasına öncülük etmiştir. Yine bu dönemde ilk diyalektoloji ve etimoloji sözlükleri oluşturulmuş, Rus sözlükbilimi gelişmeye devam etmiş ve profesyonelleşme yolunda adımlar atmıştır.

“Sovyet Dönemi Rus Sözlükbilimi” başlığında incelediğimiz XX. yüzyıl, birçok ülkede olduğu gibi Rusya için de dünya savaşlarının, rejim değişikliğinin ve iç savaşların yaşandığı bir dönem olsa da sözlükbilimin

kuramsal temellerinin atıldığı, sözlük türlerinin belirlendiği ve daha net ilkelere göre sözlüklerin hazırlandığı bir dönemdir. L. V. Şçerba ile kuramsal sözlükbilimin temelleri atılmış, “Larin Sözlükbilim Merkezi” açılmıştır. SSCB içerisinde yer alan Türk halklarına çeşitli alfabe değişiklikleri uygulanmış, Rusçayı benimsetmek için Rusçadan Türk dillerine iki dilli sözlükler hazırlanmıştır. Dile giren her sözcüğü özellikle yabancı kökenli sözcükleri sözlüklere hemen dâhil etmemek için yeni sözcükler sözlüğü serisi hazırlanmıştır. Sovyet dilini, standart dili yansıtacak normatif sözlükler yayımlanmıştır. Sovyet döneminde din bilinci zayıflatılmak istendiği için dinle ilgili sözcüklerin sözlüklerde yer verilmesi kısıtlanmış ya da üslup etiketleriyle ötekileştirilmiştir. Sovyet rejimiyle ilgili sözcüklere ise genişçe yer verilmiştir. Etimolojik ve ad bilimsel sözlükbilimde de ilerlemeler kaydedilmiş, bu alanda Rusçanın en yetkin sözlükleri hazırlanmıştır.

1991’de Sovyet rejiminin son bulmasıyla Post-Sovyet dönemine geçilmiştir. Bu dönemde yaşanan toplumsal, dinî, siyasi gelişmeler dile yansımış, yeni sözlükler oluşturulmuş, Sovyet döneminde hazırlanan baskı ve sansüre maruz kalan sözlüklerin baskıları güncellenmiştir. Çağrışım sözlüğü gibi yeni tür sözlükler de oluşturulmuş, aynı zamanda elektronik sözlükbilimin doğması sözlüklerin hazırlanmasını ve güncellenmesini kolaylaştırmıştır. “İvanov Sözlükbilim Merkezi” ve “Novosibirsk Sözlükbilim Merkezi” açılmıştır.

Geçmişten günümüze zengin ve köklü bir sözlükbilim geleneğine sahip olan Rus sözlükbilimi, dünya sözlükbilimine değerli eserler bırakmış ve bırakmaya da devam etmektedir. Rus sözlükbilimini zenginleştiren unsurlar arasında Türk dillerinden Rusçaya geçerek Rusçayı zenginleştiren Türk söz varlığının bulunması iki ülke arasındaki tarih ve dil paylaşımı yönünü bir kez daha ortaya çıkarması açısından önemlidir. Bununla birlikte Rus sözlükbilim geleneğinin dönemin toplumsal, dinî, siyasi, teknolojik,

bilimsel gelişmeleriyle bağlantılı olarak evrildiği, bu bakımdan döneminin yansıtıcısı olarak ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

Bu çalışmanın sözlükbilimle ilgilenen Rus araştırmacılar başta olmak üzere, Rus sözlükbiliminin tarihiyle, gelişimiyle ilgilenenler için bir kaynak olacağı umut edilmektedir. Sözlükbilim derslerinin verildiği üniversitelerin lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında kaynak olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. Rusya'nın sözlükbilim alanında elde ettiği başarılar Türkiye'deki sözlükbilim çalışmalarının gelişimine katkı sağlayabilir.

Etik Beyan

Bu çalışmanın Prof. Dr. Zeynep Bağlan Özer danışmanlığında 07.05.2021 tarihinde tamamlanan "Rus Sözlükbilimi Kuramlar ve Uygulamalar" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlandığı bildirilmiştir (Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2021). Çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kaynakça

BASKAKOV, Nikolay Aleksandroviç (1979), *Russkiye familii tyurkskogo proishojdeniya*, Moskva: Nauka.

BASKAKOV, Nikolay Aleksandroviç (1985), *Slovo o polku İgoreve*, Andrey Nikolayeviç Kononov (Ed.), Moskva: Nauka.

- BASKAKOV, Nikolay Aleksandroviç (1997), *Türk Kökenli Rus Soyadları*, Samir Kazımoğlu (Çev.), Ankara: TDK Yayınları. (Eserin orijinali 1979 yılında yayımlandı).
- BİRJAKOVA, Yelena Yeduardovna (2010), *Russkaya leksikografiya XVIII veka*, St. Peterburg: Nestor-İstoriya.
- DAL, Vladimir İvanoviç (1863), *Tolkovny slovar jivogo velikorusskoga yazıka*, (Cilt I-II), Moskva.
- FASMER, Maks (1986), *Etimologiçeskiy slovar russkogo yazıka*, (Cilt I-II), Moskva: Progress.
- FASMER, Maks (1987), *Etimologiçeskiy slovar russkogo yazıka*, (Cilt III-IV), Moskva: Progress.
- GALKİNA-FEDORUK, Evdokiya Mihaylovna (1956), "Tvorçeskiy put akademika V. V. Vinogradova", *Akademiku Viktoru Vladimiroviçu Vinogradov u k ego šestidesyatiletiiyu, Sbornik Statey*, Moskva: AN SSSR, 3-11.
- KARAULOV, Yuri Nikolayeviç (Ed.), (1997), *Russkiy yazık, Entsiklopediya*, Moskva: Drofa.
- KOVTUN, Lyudmila Stepanovna vd. (Ed.), (2001), *İstoriya russkoy leksikografii*, St. Petersburg: Nauka.
- KOZIREV, Vladimir Alekseyeviç, ÇERNYAK, Valentina Daniilovna (2000), *Vseleonnaya v alfavitnom poryadke: Oçerki o slovaryah russkogo yazıka*, St. Peterburg.
- KOZIREV, Vladimir Alekseyeviç, ÇERNYAK, Valentina Daniilovna (2014), "Sovremenniye oriyentatsii oteçestvennoy leksikografii", *Voprosı Leksikografii*, 1(5), 5-15.
- KOZIREV, Vladimir Alekseyeviç, ÇERNYAK, Valentina Daniilovna (2015), *Leksikografiya russkogo yazıka, Vek nneşniy i vek minuvşiy*, St. Peterburg.
- KURAT, Akdes Nimet (1999), *Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye kadar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KUZNETSOV, Sergey Aleksandroviç (2000), *Bolşoy tolkovny slovar russkogo yazıka*, St. Peterburg: Norint.

- MURZAYEV, Eduard Makaroviç (1984), *Slovar narodnih geografiçeskih terminov*, Moskva: Mısl.
- MUSAYEV, Kenesbay Musayeviç (1973), "Voprosı razrabotki i dalneyşego soversentsvovaniya orfografiy tyurskih literaturnih yazıkov sovetского soyuza", *Orfografiı Tyurskih literaturnih yazıkov SSSR*, Kenesbay Musayev Musayeviç (Ed.), Moskva: Nauka, 4-48.
- OJEGOV, Sergey İvanoviç (1949), *Slovar russkogo yazıka*, Moskva: Ogiz.
- OJEGOV, Sergey İvanoviç (1974), *Leksikologiya, Leksikografiya, Kultura reçi*, Moskva: Vısshaya Şkola.
- RUBLEVA, O. L. (2004), *Leksikologiya sovremennogo russkogo yazıka*, Vladivostok.
- SİMONİ, Pavel Konstantinoviç (1898), "Dva starinnih oblastnih slovary XVIII stoletiya", *Jivaya Starina*, 3(4), 443-450.
- SKLYAREVSKAYA, Galina Nikolayevna (Ed.), (1998), *Tolkoviy slovar russkogo yazıka kontsa XX. Veka, Yazıkovıye izmeneniya*, St. Peterburg: Folio-Press.
- ŞANSKİ, Nikolay Maksimoviç (1963), *Etimologiçeskiy slovar russkogo yazıka*, (Cilt I), Moskva: İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta.
- ŞANSKİ, Nikolay Maksimoviç (1965), *Etimologiçeskiy slovar russkogo yazıka*, (Cilt II), Moskva: İzdatelstvo Moskovskogo Universiteta.
- ŞÇERBA, Lev Vladimiroviç (2004), *Yazıkovaya sistema i reçevaya deyatelnost*, Moskva: Editorial URSS.
- ŞİPOVA, Elizevata Nikolayevna (1976), *Slovar tyurkizmov v russkom yazıke*, Andrey Nikolayeviç Kononov (Ed.), Alma-Ata: Nauka.
- TSEYTLİN, Ralya Mihaylovna (1958), *Kratkiy oçerk istorii russkoy leksikografiı*, Moskva: Uçpedgiz.
- VİNOGRADOV, Viktor Vladimiroviç (1977), *İzbrannıye Trudı, Leksikologiya i Leksikografiya*, Moskva: Nauka.
- VOSTOKOV, Aleksandr Hristoforoviç (1847), *Slovar tserkovno – slavyanskogo i russkogo yazıka*, (Cilt I-IV), St. Peterburg: Tipografiya İmperatorskaya Akademiya Nauk.

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1382607
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2023; 5(2): 171-207
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2023; 5(2): 171-207

BULGARİSTAN ORTA RODOP TÜRK AĞIZLARINDA ÜNLÜLER*

Sibel MUSTAFA RASHIDOVA**

ÖZ: Bu çalışmanın amacı, Bulgaristan'daki Orta Rodoplar bölgesinde konuşulan Türk ağızlarında kullanılan ünlü seslerin özelliklerini dil araştırmacılarının dikkatine sunmaktır. Çalışma kapsamında bölgede yer alan altı köyden toplam 43 kişi ile yapılan mülakatların ses kayıtları Türk Dil Kurumu transkripsiyon sisteminde belirtilen işaretler kullanılarak deşifre edilmiş ve metinler oluşturulmuştur. Araştırılan bölge ağızlarında Standart Türkçedeki ünlülerden farklı olan ünlüler ele alınmıştır. Her bir ünlü ile ilgili kullanım sıklığıyla ve örneklerle kelimedeki konumu açıklanmıştır. Daha sonra ünlü uyumları ve ünlülerle ilgili ses olayları incelenmiş ve örnekler verilmiştir. Sonuç bölümünde inceleme sonuçlarına maddeler hâlinde yer verilmiştir.

* Bu makale, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde Prof. Dr. Fikret Turan danışmanlığında Sibel Mustafa Rashidova tarafından hazırlanmakta olan "Bulgaristan'daki Orta Rodop Türk Ağızlarının Fonetik, Morfolojik ve Sentaktik Özellikleri" başlıklı doktora tezinden oluşturulmuştur.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, e-posta: sibel.m.mustafa@gmail.com, ORCID: 0009-0000-9480-2183

OPEN ACCESS

© Copyright 2023 Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi

Cite as/Atıf: MUSTAFA RASHIDOVA, Sibel (2023), "Bulgaristan Orta Rodop Türk Ağızlarında Ünlüler", *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(2), 171-207. <https://doi.org/10.53711/balkanistik.1382607>

Geliş Tarihi (Received): 07.11.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 14.12.2023

Bulgaristan'da konuşulan Türk ağızları, 20. yüzyılın ilk yıllarından beri bilim insanlarının ilgi konusu olmuştur. 1950'lere kadar D. Gacanov, V. A. Moşkov, T. Kowalski, N. K. Dimitriev, G. Nemeth, J. Eckman gibi önde gelen dil araştırmacıları genellikle kuzey ve kuzeydoğu Bulgaristan'da konuşulan Türk ağızlarını araştırmış ve bu konularla ilgili bilimsel yayınlar yapmışlardır. 1950'lerden sonra G. Hazai, M. Şiraliev, M. Mollova, H. Süleymanoğlu Yenisoğlu gibi önemli bilim insanları ülkenin güneyinde de dil araştırmaları yapmışlardır. Bu araştırmalar genellikle Doğu Rodop Türk ağızlarının ele alındığı araştırmalardır. Rodop Dağlarının büyük bir kısmı Bulgaristan'ın güney sınırları içerisinde bulunmaktadır. Doğu Rodoplar, Türk nüfusunun en yoğun olduğu bölgedir. Dolayısıyla dilbilimcilerin daha çok dikkatini çekmiş ve bölgede konuşulan Türk ağızları daha çok araştırılmıştır. Batı ve Orta Rodop bölgelerinde daha az Türk nüfusu olması nedeniyle burada konuşulan Türk ağızlarını konu alan bilimsel çalışmalar kısıtlıdır. Bulgaristan'daki Orta Rodop Türk Ağızlarını ele alan bilimsel nitelikte ve kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Ağızları, Bulgaristan, Orta Rodoplar, Diyalektoloji, Ünlüler.

VOWELS IN TURKISH DIALECT SPOKEN IN BULGARIAN CENTRAL RHODOPE REGION

172

ABSTRACT: The aim of this paper is to bring to the attention of language researchers the characteristics of vowel sounds used in the Turkish dialect spoken in the Central Rhodope region in Bulgaria. Within the scope of this research, audio recordings of interviews with 43 people from six villages in the region have been obtained. Voice recordings have been transcribed using the signs specified in the Turkish Language Association transcription system and texts have been created. Afterwards, the vowels in these texts that are different than vowels in standard Turkish have been examined. The frequency of use of each vowel and its position in the word have been explained with examples. Then, vowel harmony and sound events related to vowels have been examined and examples have been provided. In the conclusion part, the results of the research have been presented.

The Turkish dialects spoken in Bulgaria have been the subject of interest of linguists since the first years of the 20th century. Until the 1950s, leading language researchers such as D. Gacanov, V. A. Moshkov, T. Kowalski, N. K. Dimitriev, G. Nemeth, J. Eckman generally researched the Turkish dialects spoken in Northern and Northeastern Bulgaria and wrote scientific publications on these subjects. After the 1950s, important scientists such as G. Hazai, M. Şiraliev, M. Mollova, H. Süleymanoğlu Yenisoğlu conducted language research in the south of the country. These studies generally focused on Eastern Rhodope Turkish dialects. Most of

the Rhodope Mountains are located in the southern borders of Bulgaria. Eastern Rhodopes region has the largest Turkish population therefore it has attracted more attention from linguists. Turkish dialects spoken in this region have been researched more than Turkish dialects in Western and Central Rhodope. There is no comprehensive scientific study on the Central Rhodope Turkish dialect in Bulgaria.

Keywords: Turkish Dialects, Bulgaria, Central Rhodopes, Dialectology, Vowels.

Giriş

Orta Rodop bölgesi Bulgaristan'ın güney kısmında Rodop Dağlarının ortasında yer almaktadır. Bölgenin kuzeyinde Kuzey Trakya Ovası, güneyinde ise Yunanistan Cumhuriyeti bulunmaktadır. Bölgenin batısında Rodop Dağlarının Batak kısmı ile Dospat, Şiroka Polyana, Beglika ve Batak barajları yer alır. Doğuda Borovitsa Nehri vadisi bölgenin doğu sınırı olarak kabul edilir.¹

Sınırları bu şekilde belirtilen bölgede Paşmaklı (Smolyan) ilinin Dövlén (Devin) ilçesine bağlı Grotna (Grohotno), Gövren, Çelikli (Stomanevo) köyleri ve ilin köy ilçesi olan Karabulak (Borino) köyünde çoğunlukla Türkler ikamet etmektedir. Bu köylere ilaveten bölgenin batı sınırında Pazarcık (Pazardzhik) ili Batak ilçesine bağlı Yeni Mahalle (Nova Mahala) ve Fotan (Fotinovo) köylerinin nüfusu da çoğunlukla Türklerden oluşmaktadır. Bunlardan 2338 kişi nüfusu olan Karabulak köyü en büyük, 198 kişi nüfusu olan Çelikli köyü de en küçük köydür. Mülakatlarımız esnasında Çelikli, Grotna, Gvren ve Yeni Mahalle köylerinden kaynak kişiler, köylerinde sadece Türçe konuşan Türklerin ikamet ettiğini belirtmişlerdir. Karabulak ve Fotan köylerinde ise Türklerden başka az da olsa Bulgarların ve evlilik yolu ile köye gelen Pomakların da ikamet ettiğini

¹ https://www.smolyan.bg/media/content_files/file/obqvi/9edc6e03ae6e825791eb89ef7c35b555.pdf (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023).

belirtmişlerdir. En son 2021 yılında yapılan resmî sayıma göre bölgede bulunan Türk köylerinin toplam nüfusu 6815 kişidir.²

Çalışmamızın temel kaynağını oluşturan metinler bu köylerden derlenmiş ve yazıya geçirilmiştir. Ünlü seslerin incelemesi de bu metinler üzerinden yapılmıştır. Kaynak kişilerin olabildiğince köyden çıkmamış, yaşlı ve az eğitilmiş olmalarına dikkat edilmiştir. Bölgede konuşulan dile de yansıyan eğitim seviyesinin oldukça yüksek olması dikkat çeken bir unsurdur. Hiç eğitim görmemiş kaynak kişi bulmak oldukça zor olmuştur ve toplam 43 kaynak kişiden sadece ikisi eğitimsizdir.

Araştırmamıza konu olan köylerde konuşulan Türk ağızlarıyla ilgili tespit edebildiğimiz tek bilimsel çalışma olan Mefkûre Mollova'nın Fransızca kaleme aldığı "Parlers turcs des Rhodopes de l'Quest au point de vue slavistique"/"Batı Rodoplar'daki Türk Ağızlarının Slavistik Bakımdan İncelenmesi" başlıklı makalesinde Yeni Mahalle, Fotinovo ve Peştere'de konuşulan Türk ağızları, bu ağızlar üzerine ses bilimi, biçim bilimi, söz dizimi, anlam bilimi, söz varlığı yönlerinden Bulgarcanın etkisi açıklanmıştır. Bu çalışma *Balkansko ezikoznanie* (XI/1,1966, 121-136) adlı Bulgar bilim dergisinde yayınlanmıştır.

1. Ünlüler

Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında Standart Türkçede bulunan ünlüler /a/, /e/, /i /, /ı/ /o/, /ö/, / u/, / ü/ dışında bu ünlülerin farklı ses olayları nedeni ile meydana gelmiş olan uzun ā, ē, ī, ī, ō, ū, ō, ū ve kısa ă, ɛ, ĭ, ɔ, ǫ, ŭ, ū, ĭ şekilleri mevcuttur. Bunun dışında farklı ses olayları, kaynak kişinin söyleyiş özellikleri, yörede konuşulan farklı dillerden etkilenme gibi sebeplerden dolayı boğumlanma yerleri farklılaşmış, dolayısıyla farklı ses değerlerine sahip ünlüler de tespit edilmiştir.

² https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=344 (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023).

- á “a - e arası ünlü”
í “ı - i arası ünlü”
ó “o - ö arası ünlü”
ú “u - ü arası ünlü”
à “a - e arası ünlü”
è “e - i arası ünlü”
ò “o - u arası ünlü”
ö “ö - ü arası ünlü”
ä “açık e”
ā “uzun açık e”

1.1. Uzun Ünlüler

Uzun ünlüler, boğumlanma süresi normal bir ünlünün süresinden daha uzun olan veya normal uzunluktaki iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlülerdir. Türkiye Türkçesinde yabancı kelimelerde yer alan ünlüler dışında uzun ünlü yoktur. Ancak, Türkçenin çok eski devirlerinde ister asli ister ses değişimleri sonucu olsun uzun ünlülerin varlığı bilinmektedir. Bugün bu uzunlukları Türkmen, Özbek, Çuvaş lehçelerinde de buluyoruz. Anadolu ağızlarında da yer yer süregelmektedir. Uzunlukların bir kısmı da özellikle ağızlarda ve konuşmalarda ünlü, ünsüz düşmelerinden ve ses kaynaşmalarından oluşmuştur (Korkmaz, 1992: 156).

Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında uzun ünlüler sık kullanılan ünlülerdendir. Bu ünlülerin kullanım sıklıkları ve özelliklerini inceledikten sonra elde ettiğimiz sonuçlar aşağıda belirtildiği şekildedir:

ā Ünlüsü

Uzun /a/ ünlüsü arka, düz, açık, uzun ses özellikleri olan bir a ünlüsüdür.

Orta Rodop Türk ağızlarında kelimenin başında, ortasında ve sonunda yer aldığı tespit edilmiştir. Türkçe asıllı kelimelerde olduğu gibi farklı yabancı dillerden alıntı kelimelerde de yer aldığı gözlemlenir.

Türkçe asıllı kelimelerin başında: āba “abla”, ābim “ağabeyim”, ācık “azıcık”, ācımış “acımış, merhamet etmiş”, ākada “arkada”, āların “ağaların”, “osman āların”, ālmacık “elmacık kemiği”, āmıcam “amcam”, āni “hani”, ārı “ağrı”, āstalık “hastalık”, āykıdım “haykırdım, çağırdım, seslendim”, āynı “aynı”.

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: atādık “atardık”, azırlāsın “hazırlarsın”, bāşla “bağışla”, çıkāmaz “çıkamaz”, gāri “gayrı – artık, bundan böyle, zarf”, kılārım “kılarım”, kızçāz “kızçağız”, nāpar “ne yapar”, sālık “sağlık”, vār “var”, sāya “sağ tarafa”, yāmır “yağmur”, çārı “çağırır, seslenir”, yārın “yarın”, sālık “sağlık”.

Türkçe asıllı kelimelerin sonunda: tā “daha”, tarlalā “tarlalar”, tuttulā “tuttular, yakaladılar”, yā “yağ”, vā “var”, uzā “uzağa”, aşā “aşağı”, bā “evet”, başladılā “başladılar”, bayā “bayağı-oldukça, epey” zarf, burā “buraya”, çocā “çocuğa”, islā “iyi güzel”.

Yabancı asıllı kelimelerin başında: Ar. ādam “adam”, Ar. ādet “âdet”, Ar. āile “aile”, Ar. āla “hâlâ”, Ar. āllā “Allah”, Ar. āllā “Allah”, Ar. āmet “Ahmet” özel isim, Ar. āfuz “hafız”, Ar. āpāp “ahbap”, Ar. ārife “arife”, Ar. ātil “Adil”, özel isim”, Ar. āleme “âleme”, zamir, herkese, başkalarına, Ar. āletler “aletler”, Ar. āline “hâlline”, Ar. āmile “hamile”, Ar. āyır “hayır”, Ar. āhretimizde “ahiretimizde”, Ar. āliye “Ali’ye”, Far. ārmut “armut”, Far. āne “hane” Far. ḥāne, Bul. āvgus “август avgust – Ağustos”, Fran. ār “ar yüzey ölçü birimi”.

Yabancı asıllı kelimelerin ortasında: Ar. ticāret “ticaret”, Ar. bāzı “bazı, sıfat”, Ar. dāvet “davet”, Ar. hayāt “hayat”, Ar. kāve “kahve”, Ar. lāzım, Ar. rāt “rahat”, Ar. sāt “saat”, Ar. zāten “zaten”, Far. yāni “yahni”, Far. tāne, Far.

tāta "tahta", Far. taranā "tarhana", Bul. spanāk спанак spanak "ıspanak", Bul. dāje "daje üstelik, ayrıca", Rum. pāta "patates".

Yabancı asıllı kelimelerin sonunda: Ar. kā "kadar" Ar. kadar, edat, Bul. tilivizurlā "televizyonlar", Far. taranā "tarhana", Far. günā "günah" Far. gunāh, Far. zurnā "zurna" Far. surnāy, Ar. akṛabā "akraba" Ar. akṛibā, Ar. şifā "şifa" Ar. şifā', Ar. sabā "sabah" Ar. şabāh, Ar. nikā "nikâh" Ar. nikāh, Ar. meselā "mesela" Ar. meşelā, Ar. imzā "imza" Ar. imzā', Ar. defā "defa", Ar. allā "Allah".

ē Ünlüsü

Uzun /e/ ünlüsü ön dil, düz, kapalı, uzun ses özellikleri olan bir ünlü sestir. Orta Rodop Türk ağızlarında Türkçe asıllı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda yer aldığı görülmektedir. Yabancı dillerden alıntı kelimelerde ise kelime ortasında ve sonunda bulunduğu tespit edilmiştir.

Türkçe asıllı kelimelerin başında: ēkin "ekin", ēn "en", ēpsi "hepsi", ērdi "erdi, erişti", ēşin "eşin", ēt "et".

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: dēr "der", ekērik "ekeriz", etçēz "etçeğiz", gēlininde "gelininde", gezēmez "gezemez", ilērden "ileriden", inēk "inek", işlēmiş "çalışırmış", köpēmiz "köpeğimiz", ölecēm "öleceğim", sēn "sen", vēmediler "vermediler", vērler "verirler", yēde "yerde", yēşim "eşim", yevlēn "evlen".

Türkçe asıllı kelimelerin sonunda: çevirilē "çevirirler", çörē "çöreği", delilē "deliliğe", derlē "derler", emeklē "emekliye", eşē "eşeğe", evinē "evine", evlenmezlē "evlenmezler", geçinsinē "geçinsinler", gelsinē "gelsinler", gidē "gider", giderlē "giderler", gitmē "gitmeye", inē "ineği", istē "ister", ölē "öyle", severlē "severler", şindē "şimdiye", üsē "yükseğe", ütē "öte", verilē "verirler", yemezlē "yemezler", yetmē "yetmeye-bir hayvanı yedeğe alıp çekmek", yörüklē "yörükler", yūsē "yükseğe".

Yabancı asıllı kelimelerin ortasında: Ar. zērā “Zehra-özel isim”, Ar. bēze “beze” Ar. bezz, Ar. yevēl “evvel, önceki, geçmiş” Ar. evvel, Bul.savēde “савет savete muhtarlığa”, Far. kirēçleri “kireçleri” Far. gireç, Far.emşēri “hemşire” Far. hemşire, Rum. patatēs.

Yabancı asıllı kelimelerin sonunda: Ar. ferecē “ferace” Ar. ferāce, Ar. sabalē “sabahleyin” Ar. şabāḥ, Bul. obē “обект obekte – inşaat sahasına”, Fra. komünislē “komünistler” Fransızca communiste, Far. mekē “mekişe” Far. mekūk, Far. serbezlē “serbestliğe” Far. serbest, Far. tūfē “tüfeği” Far. tufeng, Far. köftē “köfte” Far. kūfte, Rum. fasulē “fasulye”.

ī Ünlüsü

Uzun /i/ ünlüsü ön dil, düz, dar, kapalı, uzun ses özellikleri olan bir ünlüdür. İncelenen dil malzemesinde toplam 120 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Orta Rodop Türk ağızlarında Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda yer aldığı görülmektedir.

Türkçe asıllı kelimelerin başında: ī “iyi”, īy “iyi”, īdir “iyidir”, īki “iki”, īlık “iyilik”, īneye “iğneye”, īri bakmak “eğri bakmak”, īşi “ekşi”, īşidīsin “ekşidirsin”.

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: alīm “alayım”, bībām “dedem”, biçerīk “biçeriz”, bildīmiz “bildiğimiz”, bilīm “bileyim”, bīm “benim”, burīy “buraya”, çelīk “çelik çomak oyunu”, dīldir “değildir”, diyīm “diyeyim”, geçīdik “geçirdik”, gençlīmiz “gençliğimiz”, gidecīdim “gidecektim”, kalīdi “kalyordu”, niçī “niçin”, yīpek “ipek”, yīcemiz “yiyeyeğimiz”, sīrek “seyrek”.

Türkçe asıllı kelimelerin sonunda: anī “hani”, bī “bir”, bilī “bilir”, çī “çiğ”, çī “için” edat allā çī iylik, dikī “dikine”, gelī “gelir”, içī “için, amacıyla”, iskī “eski”, işledī “işlediği, çalıştığı”, kişī “kişi”, özenī “özenir, ister”, şindī “şimdi”, yellī “elliği”, yūlenni “öğlenliği”.

Yabancı asıllı kelimelerin başında: Ar. *īsan* “insan”, Ar. *īşalla* “inşallah”, Ar. *īsim* “isim”, Ar. *ītyar* “ihtiyar”, Ar. *īsaPta* “hesapta”, Ar. *īzan* “ezan” Ar. *ezān*, Ar. *ītibār* “itibar” Ar. *i‘tibār*, Far. *īç* “hiç”. Yabancı asıllı kelimelerin ortasında: *mendīl* “mendil”, Ar. *mendīl*, *zīhniyim* “zihinliyim, hafızam çok iyi” Ar. *zīhn*, *dīne* “dine” Ar. *di:ni*, Ar. *dīn*, Ar. *mītar* “muhtar” Ar. *muhtār*, Far. *pirīnç* “pirinç” Far. *birinc*, *beygīr* “beygir” Far. *bārgīr*, *nīşan* “nişan”, *nīşān*, Far. *vīrān* “viran” Far. *vīrān*. Yabancı asıllı kelimelerin sonunda: Ar. *tabī* “tabii”, Ar. *askerī* “askerî”, Ar. *yānī* “yani”, Ar. *resmī* “resmî”, *tenecī* “taneciği”, Bul. *çurāpī* “çorapı çoraplar”.

ī Ünlüsü

Uzun /ı/ ünlüsü düz, dar, kapalı ve uzun ses özellikleri olan bir ünlü sestir. İncelenen metinlerde toplam 11 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Yöre ağızlarında Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerin ortasında ve sonunda konumlandığı görülmektedir. Genellikle r ve ğ ünsüzlerinin düşmesi sonucu ortaya çıktığı gözlemlenir.

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: *bırakīlāmış* “bırakırlarmış”, *bastīndan* “bastığından”, *azırlīn* “hazırlığın”, *arpacīmı* “arpacığımı” arpacık soğanı, *annaşīlādı* “anlaşırlardı”, *anacīm* “anacığım”, *alīsın* “alırsın”, *kazārdīk* “kazardık”. Türkçe asıllı kelimelerin sonunda: *çarī* “çarığı”, *çārī* “türkü çağırır”, *çocuklarī* “çocukları”, *olmadī* “olmadı”, *bubasī* “babası”, *ayşansī* “akşamleyin”, *astalī* “hastalığı”, *vardī* “vardı”.

Ek almış yabancı asıllı kelimelerin ortasında: Ar. *duvacīmı* “duacığımı”, Far. *çualcīna* “çualcığına” < Far. *cuvāl*.

Ek almış yabancı asıllı kelimelerin sonunda: Ar. *eşyālarī* “eşyaları”, Ar. *ayvancī* “hayvancığı”, Bul. *bileşkacī* “beleşkacığı kâğıt parçasını”.

Ö Ünlüsü

Uzun /o/ arka dil, yuvarlak, geniş, yarı açık ve uzun ses özellikleri olan bir ünlü sestir. İncelenen metinlerde toplam 61 defa kullanıldığı tespit

edilmiştir. Yöre ağızlarında Türkçe asıllı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda konumlanırken, yabancı asıllı kelimelerin ortasında ve sonunda yer aldığı görülmektedir.

Türkçe asıllı kelimelerin başında: oĻu "oĻlu", o "işaret zamiri", oĻmasın "olmasın", oĻda "orada", oĻku "oku", oĻkuduruk "okuturuz", oĻdu "oldu", oĻlan "oĻlan", oĻlāmam "olamam", oĻt "ot", oĻramadık "uĻgramadık", oĻraşmaz "uĻgraşmaz", oĻsmanlı "Osmanlı".

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: sōra "sonar", yōrt "yoĻurt", yōrusun "yoĻurursun", kōladılā "koyaladılar", kōlay "kolay", dōrmuş "doĻurmuş", çōķ "çok", bōđay "buĻđay", dōm "doĻum", dōru "doĻru" edat yönünce.

Türkçe asıllı kelimelerin sonunda: ondan şō "ondan sonra", görülyō "görünüyor"

Yabancı asıllı kelimelerin başında: Far. oĻca "hoca" < Far. ĥāce.

Yabancı asıllı kelimelerin ortasında: kampōt "komposto" < İt. compost, horōz "horoz" < Far. ĥorūs, dōlaP "dolap" < Ar. dūlāb, magdanōz "maydanoz" < Bul. agdanoz, pantalōn "pantolon" < Bul. pantalon < Fran. pantalon, paşapōt "pasaport" < Bul. pasport < Frans. passeport.

Ö Ünlüsü

Uzun /ö/ ünlüsü ön dil, yuvarlak, geniş, yarı kapalı ve uzun ses özellikleri olan bir ünlü sestir. İncelenen yöre ağızlarından elde edilen metinlerde toplam 177 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkçe asıllı kelimelerin başında ve ortasında konumlandığı tespit edilmiştir.

Türkçe asıllı kelimelerin başında: öle "öyle", ölenlik "öĻlenlik – öĻle yemeĻi", öleymiş "öyleymiş", örenecek "öĻrenecek", örenirdik "öĻrenirdik", ösüz "öksüz".

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: böle “böyle”, bön “bugün”, börek “börek”, dömek “dövmek”, dört “dört”, döt “dört”, dövedık “döverdik”, göreyim “göreyim”, gösünde “göğsünde”, töle “işte öyle”, yöldü “öldü”, yörenmişik “öğrenmişik”, yöreyim “öreyim”, yösüz “öksüz”.

ū Ünlüsü

Uzun /u/ ünlüsü arka dil, yuvarlak, dar, kapalı ve uzun ses özellikleri olan bir ünlüdür. İncelenen dil malzemesinde toplam 248 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Yöre ağızlarında Türkçe asıllı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda yer aldığı görülmektedir. Yabancı asıllı kelimelerin ise ortasında ve sonunda konumlanır.

Türkçe asıllı kelimelerin başında: ūraş “uğraş”, ūrlamak “uğurlamak”, ūşak “uşak, çocuk”.

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: būda “burada”, būday “buğday”, būdta “buğuda”, būme “büyüme”, okūdünü “okuduğunu”, tūrda “işte orada”, yūrt “yoğurt”, tūkla “tavukla”, dokūz “dokuz”, okūceydım “okuyacaktım”.

Türkçe asıllı kelimelerin sonunda: tū “işte o”, tuzunū “tuzunu”, onū “onu”, kapū “kapı”, kavurdū “kavurdu”, çokū “çoğu”, çocū “çocuğu”, durū “durur”, duyūdū “duydu”, kuyrū “kuyruğu”, oldū “oldu”.

Yabancı asıllı kelimelerin ortasında: blūza “bluz” < Bul. blu’za < Fran. blouse, paşportumūz “pasaportumuz” < Bulgarca passport < Fransızca passeport, pullūn “pulluğun” < Bul. plug, armūt “armut” < Far. emrūd.

Yabancı asıllı kelimelerin sonunda: Bul. mantū “Bul. manto’ – pardösü” < Bul. manto’.

ü Ünlüsü

Uzun /ü/ ünlüsü ön dil, yuvarlak, dar, kapalı ve uzun ses özellikleri olan bir ünlüdür. İncelenen metinlerde toplam 360 defa kullanıldığı tespit

edilmiştir. Orta Rodop Türk ağızlarında Türkçe asıllı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda konumlandığı görülmektedir. Yabancı asıllı bir kelimenin de ortasında yer aldığı kaydedilmiştir.

Türkçe asıllı kelimelerin başında: ürendi "öğrendi", üsek "yüksek", ülmeye "öğütmeye".

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: bük "büyük", yülennik "öğlenlik – öğle yemeği", yüseş "yüksek", yüsüz "öksüz", götürüāmiş "götürürlermiş", tülü "türlü", büle "böyle", bün "bugün", bütün "bütün", dün "düşün", sülesin "söylesin", sürülüdü "sürülürdü", dümesi "düşmesi".

Türkçe asıllı kelimelerin sonunda: üzü "yüzüğü", öldürü "öldürür", içerü "içeri", dövüşü "dövüşür".

Yabancı asıllı kelimelerin ortasında: çümbüş "cümbüş" < Far. cunbiş.

ā Ünlüsü

Uzun / ä/ ünlüsü ön dil, düz, açık ve uzun ses özellikleri olan bir ünlüdür. İncelenen metinlerde toplam 215 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Yöre ağızlarında Türkçe ve yabancı asıllı kelimelerin ortasında ve sonunda konumlandığı tespit edilmiştir.

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: beslärim "beslerim", biçäriz "biçeriz", ergänlik "ergenlik", çilämiz "çileğimiz", dārim "derim", dıktirilādi "diktirirlerdi", ekāsin "ekersin", ekmāni "ekmeğini", gālin "gelin", gidāmedık "gidemedik", giyāsin "giyersin", ilār "eskiden", işläne "işlerine", içärık "içeriz", köpān "köpeğin", näde "nerede", sevārim "severim"

Türkçe asıllı kelimelerin sonunda: ütā "öte", verilā "verirler", yemā "yemeyi", türklā "türkler", inā "ineği", köpā "köpeği", içmä "içmeye", evlenmä "evlenmeye", demişlā "demişler", dönmüşlā "dönmüşler".

Yabancı asıllı kelimelerin ortasında: Ar. meḿleketlār “memleketler”, Ar. şeylāle “şeylerle”.

Yabancı asıllı kelimelerin sonunda: Ar. misāfirlā “misafirler”, Ar. şeylā “şeyler”, Rum. şinā “şiniğe”.

1.1.1. İkincil Uzunluklar

Ünsüz düşmesi sonucu ortaya çıkan uzun ünlüler:

ğ düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: ĩneye “iğneye”, dūn “düğün”, yā “yağ”, dālarında “dağlarında”, ūraş “uğraş”, bōday “buğday”, oĭu “oğlu”, dōru “doğru” yönünce, sā “sağ sağlam, yaşamakta olan”.

r düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: vādı “vardı”, ıkādık “ıkardık”, kāşıkı “karşıkı”, nāde “nerede”, dēlēdi “derlerdi”, gelī “gelir”, alīsın “alırısın”, dōt “dört”, būda “burada”, tūlü “türlü”, dālādi “derlerdi”, āķada “arkada”, bulgā “bulgar”.

n düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: sōra “sonra”, ĩsan “insan” iī “için, amacıyla”.

k düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: ōsüz “öksüz”, ĩşī “ekşi”, brādı “bıraktı”, yūsē “yükseğe”.

h düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: māle “mahalle”, āpāp “ahbap”, Ar. kāve “kahve”, tāta “tahta”, Ar. āmet “Ahmet”, nıkā “nikāh”, Far. yānu “yahni”, Ar. ālasının “halasının”, Ar. āfuz “hafız”, Far. āne “hane”.

y düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: ōle “öyle”, pinircīni “peynirciğini”, burā “buraya”, bōle “böyle”, sīrek “seyrek”.

l düşmesi ile oluşan uzun ünlüler: Ar. bākide “belki de”.

Hece kaynaşması sonucu oluşan uzun ünlüler: İ seslerde ünlüler arasında yer alan bazı ünsüzlerin eriyip kaybolmasıyla, bu ünsüzlerden her birinin kendi hecesi içinde ünlü, kendinden önceki hece ünlüsüyle kaynaşarak uzun bir ünlü oluşturur. Hece kaynaşması olayında iki veya

daha fazla hece kaynaşıp birleşirler ve ünlü uzamasına sebep olurlar. Neticede ilgili kelimelerin hece sayısında da eksilme olur (Korkmaz, 1994: 37) Bu tür uzunluklar yöre ağızlarında sık görülür.

Örnekler: bōn “bugün”, sīrek “seyrek”, bilemiycīn “bilemeyeceğim”, Rum. lāna “lahana”, tūkla “tavukla”, tā “daha, okumā “okumaya”.

Yöre ağızlarında iki kelimenin birleşip kaynaşması nedeni ile oluşan uzun ünlüler de tespit edilmiştir: bittā “bir + daha”, brāngi “bir + hangi, herhangi bir”, buqā “bu + kadar”, nāpar “ne yapar”, nyābalım “ne yapalım”, ōkut “o vakit”, nōḡud “ne vakit”, tōble “işte böyle”, tōle “işte öyle”, tōyle “işte öyle”, tū “işte o”, tūrda “işte orada”, Ar. bākide “belki de”.

Gelecek zaman çekiminde ek alma sırasında sistemli olarak uzun ünlü görülmektedir: acıkmaycīm “acıkmayacağım”, kılacīm “namaz kılacağım”, okuyc “okuyacağım”, yapacīm “yapacağım”, yölicīm “öleceğim”.

1.1.2. Alıntı Kelimelerdeki Uzun Ünlüler

Orta Rodop Türk ağızlarının özelliklerinden biri Arapça ve Farsçadan ödünçlenen kelimelerde yer alan uzun ünlülerin çoğunlukla korunmasıdır.

Örnekler: ticāret “ticaret” < Ar. ticāret, hayāt “hayat” < Ar. ḡayāt, īmān “iman” < Ar. īmān, izānı “ezanı” < Ar. ezān, işāret “işaret” < Ar. işāret, imzā “imza” < Ar. imzā’, lāzım “lazım” < Ar. lāzım, mūsāfir “misafir” < Ar. mūsāfir, mendīl “mendil” < Ar. mendīl, çuvāl “çuval” < Far. cuvāl, çāre “çare” < Far. çāre, hīç “hiç” < Far. hīç, nişān “nişan” < Far. nişān, tāze “taze” < Far. tāze.

Bulgarcadan ödünçlenen kelimelerde ise kelimenin aslında vurgulu olan hecede bulunan ünlünün uzadığı görülmektedir: Bul. spanāk спанак spanak “ıspanak”, Bul. dāje “daje üstelik”.

1.1.3. Türkçe Kelimelerde Asli/Birincil Uzunluklar

Gamer Terimleri Sözlüğü'nde asli uzunluk anlamı: "Herhangi bir ses değişiminin ortaya çıkarmadığı, Türkçe kelimelerin kök hecelerinde Ana Türkçe devrinden beri aslında var olduğu kabul edilen ünlü uzunluğu" şeklinde açıklanmıştır (Korkmaz, 1992: 15). Türkçedeki asli uzunluk meselesi uzun süre bilim adamlarının tartışma konusu olmuştur. Otto Böhtlingk tarafından 1848-1851 yılları arasında yazılmış olan *Yakutça Grameri* ile Türkçedeki asli uzun ünlülerin varlığı ilk defa ortaya çıkmıştır. Bu konu, ilerleyen zamanlarda Radloff, K. Foy, V. Grønbech, Z. Gombocz, J. Németh, G. J. Ramsted, N. Poppe, Ye. D. Polivanov, M. Räsänen, L. Ligeti gibi birçok Türkolog tarafından ele alınıp incelenmiştir. Bu incelemelerin esas meselesi Türkçedeki uzun ünlülerin asli olup olmadığı yönünde olmuştur (Tekin, 1995: 9-30). Ana Türkçede bulunduğu tahmin edilen ilk hecedeki asli uzun ünlüleri en iyi korumuş olan lehçe Türkmen Türkçesidir. Bu lehçedeki uzunluklar, batıda ilk olarak Aliviyye ve Bööriyiv'in 1929 yılında Aşgabat'ta yayınladıkları *Orusça Türkmence Sözlük* "Rusça Türkmen Türkçesi Sözlük" sayesinde öğrenilmiştir (Tekin, 1995: 64).

Batı Anadololu ağızlarında birincil uzunluklarla ilgili ilk ciddi araştırmayı yapan Zeynep Korkmaz'dır. Korkmaz, bu ağızlarda birincil uzunlukların bulunduğunu belirtir. Bu araştırmasında farklı Batı Anadolu ağızlarından derlediği uzun ünlü içeren kelimelerin listesini vermiştir (Korkmaz, 1953: 197-203). Bununla beraber tespit ettiği uzun ünlülerin farklı düzeylerde korunduğu ve hangilerinin birincil hangilerinin ikincil uzun ünlü olduğunun yapılacak araştırmalar sonucunda ortaya çıkacağını belirtir (Korkmaz, 1953: 197-203).

Anadolu ağızları ile ilgili daha sonra yapılan incelemelerde de birincil uzun ünlülerin varlığı kabul edilmiş ve bu tür ünlülerin Batı Anadolu ağızlarında farklı seviyelerde korunduğu tespit edilmiştir (Erdem, 2008:

503). L. Karahan, Batı Grubu ağızlarının Birinci Grup ağızlarında birincil uzun ünlüleri koruyan kelime sayısının diğer ağızlara göre daha fazla olduğunu belirtmiştir (Karahan, 1996: 151). Bulgaristen Vidi Türk ağızlarını inceleyen Németh ise bu ağızda bulunan uzun ünlüleri alıntı kelimelerde bulunan uzun ünlüler olarak değerlendirmiştir (Németh, 2014: 46-47). Hüseyin Dalli, Kuzeydoğu Bulgaristan Milino ağızları ile ilgili yaptığı araştırmada kesin olmamakla beraber birincil uzun ünlü içeren kelimeler tespit etmiştir (Dalli, 1976: 72).

Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında asli uzunluk niteliğinde değerlendirilebileceğini düşündüğümüz uzun ünlü örnekleri: dēr "der", āri "arı", dōrt "dört", bā "evet", bū "bu", vār "var", yārın "yarın", kār "kar".

1.1.4. Vurgu ve Tonlama Sonucu Ortaya Çıkan Uzun Ünlüler

Türkçede ünlemler ses yapıları açısından; vurgu, ton ve ünlülerdeki uzunluklar ile öteki kelimelerden farklılık gösteren bir özellik taşıdıklarından, kelime yapıları, üzerindeki vurgu ve tonu belirginleştirmeye ve ünlülerini uzatmaya elverişlidir (Korkmaz, 2003: 1147). İncelenen bölge ağızlarında çok sık rastlanmasa da ünlemlerde uzayan ünlülerin var olduğu tespit edilmiştir.

Örnekler: ēy "seslenme bildiren bir ünlem", ēy "yer, mesafe, nesne belirten bir ünlem", tēy "yer bildiren bir ünlem", ā "şaşıрма, onaylama, itiraz bildiren bir ünlem", yāuv "hayret bildiren bir ünlem "yahu", ohō "tabii ki, hem de çok anlamında kullanılan ünlem".

1.2. Kısa Ünlüler

Kısa ünlüler, normal ünlülerin boğumlanma sürelerinden daha kısa bir sürede boğumlanan ünlülerdir (Korkmaz, 1992: 103). Kısalma olayı büyük bir çoğunlukla ı, i (u, ü) gibi az sesli dayanıksız dar ünlülerde kendini gösteren (Korkmaz, 1992: 161) bir fonetik olay olarak bilinmektedir. Ancak Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında en sık kullanılan kısa ünlülerin a

ve e geniş ünlülerinin kısa versiyonları olduğu tespit edilmiştir. İncelenen yörede kısa ünlülerin en belirgin şekilde Karabulak köyünde kullanıldığını teyit edebiliriz.

ã Ünlüsü

Kısa /a/ ünlüsü arka, düz, açık, kısa ses özellikleri olan bir ünlüdür. Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarına özgü özellikle Karabulak köyünde sıklıkla kullanılan bir sestir. İncelenen dil malzemesinde toplam 1130 defa kullanıldığı, kelimenin başında ve ortasında olduğu gibi sonunda da yer aldığı tespit edilmiştir. Türkçe asıllı kelimelerde z, ğ, h seslerinin düşmesi sonucu ortaya çıktığı görülür. Yabancı asıllı kelimelerde ise kelimenin aslında bulunan uzun ünlünün aşırı kısılması sonucu ortaya çıktığı görülmektedir.

Türkçe asıllı kelimelerin başında: açık “azıcık”, açlık “açlık”, altın “altın”, altı “altı sayısı” aıncam, aıni “hani”, aıyyla “arayla”, aıri, aışada “aşığıda”, altından “alt tarafından”, azımdan “ağızlarımdan”, altından.

Türkçe asıllı kelimelerin ortasında: taıuş, ayamız “ayağımız”, baıı, başka, başladı, bayırlarda, bayram, çalış, yaptık

Türkçe asıllı kelimelerin sonunda: yãpã “yapağı”, başka, baya “bayağı-oldukça, epey”, istyarlãrsã “isterlerse”, sãnã “sana”, yufkã, ondã.

Yabancı asıllı kelimelerin başında: âlemin “âlemin” Ar. ‘âlem, âşlı “asıl” < Ar. aşl, añecık “hanecik” < Far. hãne, aıvãnnarını “hayvanlarını” < Ar. hayvãn.

Yabancı asıllı kelimelerin ortasında: sãde “yalnızca, sadece” < Far. sãde, laızım “lazım” < Ar. lâzim, kabul “kabul” < Ar. kabûl, cãmi < Ar. cãmi.

Yabancı asıllı kelimelerin sonunda: aırabã < Ar. aıribã, kãvgã < Far. gavã, sãbã < Ar. şabãh, dũnyã < Ar. dunyã, fãzla < Ar. fazla.

ě Ünlüsü

Kısa /e/ ünlüsünün Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında bazı kelimelerin başında, ortasında ve sonunda yer aldığı tespit edilmiştir. Kelime içinde gerileyici benzeşme sonucu kısalma olduğu gözlemlenir. İncelenen metinlerde 176 defa kullanıldığı tespit edilmiştir.

Kelime başında: eştim “eltim”, eşek, eşmek. Kelime ortasında: vērsin “versin”, kēdi “kendi”, geşdim “geldim”. Kelime sonunda: bŭlē “böyle”, sādē “sadece”, sēnē “sene”.

ı Ünlüsü

Kısa /ı/ ünlüsü Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında kelimenin ortasında ve sonunda yer alır. İncelenen metinlerde 13 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Kelime ortasında: oynaycın “oynayacaksın”, yapmışık “yaptık”, kızçāzları “kızcağızları”, ayaklarım “ayakarım”, laşım < Ar. lāzim. Kelime sonunda: cadı “cadı”, altı.

ĩ Ünlüsü

Kısa /i/ ünlüsü Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında çok nadir rastlanan bir ünlü türüdür. İncelenen dil malzemesinde 8 defa kullanıldığı tespit edilmiştir.

Türkçe kelimelerin ortasında ve sonunda yer almaktadır: řindĩ “şimdi”, niřĩ “niçin”, bĩ.

Arapça asıllı kelimelerde kelimenin ortasında aslen uzun olan ünlünün yerinde görülür: dīnĩmizde “dinimizde” < Ar. dīn, vāřifemizi “vazifemizi” < Ar. vāřife, itibārsız “itibarsız” < Ar. i‘tibār.

õ Ünlüsü

Kısa /o/ ünlüsü Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında oldukça nadir rastlanan bir ünlü sestir. İncelenen metinlerde toplam 8 defa kullanıldığı tespit edilmiştir.

Türkçe kelimelerin başında ve ortasında, alıntı bir kelimenin de ortasında yer aldığı görülmüştür. Kelime başında: öri “oraya”. Kelime ortasında: köyünların “koyunların”, böri “buraya”, grohoŋnodan “grohotnodan-köy ismi”, Farsça asıllı kelimedede: zörakiydi “zorakiydi”.

ö Ünlüsü

Kısa /ö/ ünlüsü Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında oldukça nadir rastlanan bir ünlü çeşididir. İncelenen dil malzemesinde toplam 7 defa kullanıldığı görülür. Kelimenin başında ve ortasında bulunduğu tespit edilmiştir. Kelime başında: örenelim “öğrenelim”. Kelime ortasında: söylemezdi “söylemezdi”, götürür “götürür”, töle “işte öyle”.

u Ünlüsü

Kısa /u/ ünlüsü Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında bazı kelimelerin başında ve ortasında yer aldığı tespit edilmiştir. İncelenen dil malzemesinde toplam 60 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Türkçe kelimelerde olduğu gibi yöre ağazına girmiş yabancı kelimelerde yer aldığı da görülmüştür. Kelime başında: uğalıok “odalık, odası oaln”, uca “hoca”. Kelime ortasında: tuŋnarı “işte onları”, duŋandırılâdı “dolandırıcılardı”, dokuz “dokuz”, burda “burada”. Yabancı kelimelerde: stuŋpanstvonun “Bul. стопанство – tarım işletmesi”

ü Ünlüsü

Kısa /ü/ ünlüsü Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında kelimenin başında ve ortasında bulunur. İncelenen dil malzemesinde toplam 24 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. Kelime başında: üle “öyle”. Kelime ortasında: yüsek “yüksek”, düşek “döşek”, büle “böyle”, yürām “yüreğim”.

1.3. Boğumlanma Yerleri Farklılaşan Ünlüler

á Ünlüsü

/a - e/ arası ses değeri olan /á/ ünlüsü Orta Rodop Türk ağızlarında daha çok Karabulak köyünde olmak üzere kelimenin ortasında ve sonunda yer alır. Kelime ortasında: yekársin “ekersin”, istársa “isterse”, ingámıa, nárdá, kimsámız, yöłçársin. Kelime sonunda: cenāzesiná “cenazesine”.

í Ünlüsü

/ı - i/ arası ses değeri olan /í/ ünlüsü Orta Rodop Türk ağızlarında nadir görülen bir ünlüdür. Türkçe kelimelerin başında ve sonunda, yabancı kelimelerin ortasında yer aldığı görülür. Kelime başında: ísárlar “ıslarırlar”. Kelime sonunda: báci “baci”. Yabancı asıllı kelimelerde: yılaç “ilaç”.

ó Ünlüsü

/o - ö/ arası ses değeri olan /ó/ ünlüsünün Orta Rodop Türk ağızlarında sadece bir kelimenin telafuzunda kullanıldığı tespit edilmiştir. Kelime ortasında: tyóyle “işte öyle”.

ú Ünlüsü

/u - ü/ arası ses değeri olan /ú/ ünlüsü Orta Rodop Türk ağızlarında çok sık rastlanmayan bir ünlü çeşididir. Kelimenin ortasında ve sonunda yer aldığı tespit edilmiştir. Kelime ortasında: gyúttürdü “güttürdü”, yúç “üç”. Kelime sonu: tyú “işte o”. Yabancı asıllı kelimelerde: mevlút “mevlit”.

à Ünlüsü

/a - e/ arası ses değeri olan /à/ ünlüsünün Orta Rodop Türk ağızlarında kelimenin ortasında yer aldığı tespit edilmiştir. Kelime ortasında: yaràtmış “yaratmış”, kàrı “karı”, olmaycák “olmayacak”, kàvırırım “kavururum”.

è Ünlüsü

/e – i/ arası ses değeri olan /è/ ünlüsü Orta Rodop Türk ağızlarında kelimenin başında bulunur. Türkçe kelimelerde olduğu gibi yabancı asıllı kelimelerde de yer aldığı tespit edilmiştir. Kelime başında: év, êskiden “eskiden”, êtsin “etsin”, êkin, ênişte. Kelime ortasında: dêiştirdiler “değiştirdiler”, dèdi “dedi, gètiri “getirir”, bèni “beni”, yèdinci “yedinci”, dèmiş “demiş”, sènin “senin”, sèkiz “sekiz”. Yabancı kelimelerde: şèy, èziyet “eziyet”, tèneydik “taneydik”.

ò Ünlüsü

/o - u/ arası ses değeri olan /ò/ ünlüsü Orta Rodop Türk ağızlarında çok sık kullanılan bir sestir. Kelimenin başında, ortasında ve sonunda yer alır. Genellikle sıfat ve tekil üçüncü kişiyi gösteren zamir “o” kelimelerinin “ò” olarak telafuz edildiği tespit edilmiştir. Kelime başında: ònna “onlar zamir, òkari “yukarı, òraq, òkut “o vakit”, òrda “orada. Kelime ortasında: çòcuk, bòbamı “babamı”, tòplanırdı, kòvsun. Kelime sonunda: tyò “işte o”. Yabancı asıllı kelimelerde: Rumca asıllı: kònsulòs “konsolos”.

ö Ünlüsü

/ö – ü/ arası ses değeri olan /ö/ ünlüsü Orta Rodop Türk ağızlarında kelimenin başında ve ortasında yer almaktadır. Kelime başında: örendim “öğrendim”, öfkelense “öfkelense”, öküz “öküz”, öle “öyle”. Kelime ortasında: gösterdik “gösterdik”, köylerde “köylerde”, kötü “kötü”, yöldü “öldü”.

ä “açık e” Ünlüsü

Açık e ses değeri olan /ä/ ünlüsü Orta Rodop Türk ağızlarında kelimenin ortasında ve sonunda yer alır. Kelime ortasında: yerkän “erkek”, edärim “ederim”, gidälä “giderler”. Kelime sonunda: türkiyä “Türkiye”, tölä “işte öyle”, yemä “yemeye”. Yabancı kelimelerde: Ar.: yeväl “evvel, geçmiş zamanda”.

1.4. İkiz Ünlüler

İki vokalin yan yana gelmesi Türkçede çok nadir bir hadise olup aradaki konsonantın erimesi neticesinde ortaya çıkabilir: soğuk souk gibi (Ergin, 2013: 52). Anadolulu ve Rumeli ağızlarında da ünlü düşmesi ya da hece sonlarındaki y, v ünsüzleri ile yalın veya eklerle genişletilmiş kelimelerin iç seslerindeki y, v, ğ, h ünsüzlerinin eriyip kaybolmaları dolayısıyla yan yana gelen ünlüler, tek bir nefes baskısı altında birleşerek ikiz ünlüleri oluştururlar (Korkmaz, 1992: 85).

Orta Rodop Türk ağızlarından derlediğimiz örnekleri incelediğimizde ünlü ikililerinin altta belirtilen sebeplerle oluştuklarını söyleyebiliriz:

1. Ödünçlenen yabancı asıllı kelimelerdeki ünlü ikililerin kalıntısı sonucu: aileler, āile, allāe “allaha”, çāuv “çao – güle, güle”, dāim, doālar “dualar”, peene “müzik dersi”, stroitelstvo “inşaatçılık”, udeala “battaniyeler, vıobşte “hiç”, voenna “askerî”.

2. Ödünçlenen yabancı asıllı kelimelerden ünsüz düşmesi sonucu: austoS “ağustos”, āududu “ahududu”, cāiliz “cahiliz”, doulla “davulla”.

3. Ödünçlenen yabancı asıllı kelimelerde ünlü değişimleri sonucu: feerceni “feraceni” < Ar. ferāce.

4. Türkçe kelimelerde ünsüz düşmesi sonucu: bayrainda, braīm “bırakayım”, brāin “bırakın”, çou, deişti, doum, düün, sāardık, souk, yourt.

5. Vurgu sebebiyle gereğinden fazla uzatılarak söyleyiş sonucu: buütün “bütün”.

6. Eklerde ünlü türemesi sonucunda: yapınca “yapınca”, kaşalarınıza, çıkımi, gittiik.

1.4.1. Alçalan İkiz Ünlüler

Birinci ögesi vurgulu veya daha sürekli, ikinci ögesi birinciye kıyasla daha dar ve süresiz olan ikiz ünlüler alçalan ikiz ünlülerdir (Korkmaz, 1992: 85). İncelenen yöre ağızlarında tespit ettiğimiz örnekler: sāardık,

āududu “ahududu”, cāiliz, brāin “bırakın”, doum, āile, allāe “allaha”, çāuv “чоо – güle, güle”, dāim, deişti, buütün “bütün”, yapainca “yapınca”.

1.4.2. Yükselen İkiz Ünlüler

Yükselen ikiz ünlüler, alçalan ikiz ünlülerin karşıtıdır. Yan yana gelen iki ünlüden ikinci sıradakinin açıklığı, vurgusu ve süresi ondan önce gelen ünlüye göre daha fazladır. İncelemiş olduğumuz metinlerde tespit edilen örnekler şunlardır: doālar “dualar”, düūn “düğün”, udeala “battaniyeler”, vıobşte “hiç”, braīm “bırakayım”, kafalarının, maşıanda “makinada”.

1.4.3. Eşit İkiz Ünlüler

Eşit ikiz ünlüler her iki ögesindeki ünlü aynı ve boğumlanma süresi eşit olan ünlülerdir. Bunlar seyrek rastlanan ünlü türüdür (Korkmaz, 1992: 86). Yöre ağızlarında sadece iki örnekte bulunduğu tespit edilmiştir: peene “müzik dersi”, gittiik.

2. Ünlü Uyumları

Ünlü uyumu bir kelimedeki ünlü seslerin çeşitli bakımlardan birbirlerine uyması hadisesidir. Türkçede, köklerde olsun, kök ve eklerde olsun, bir kelimenin bütün ünlü sesleri çeşitli bakımlardan birbirlerine benzer. Öyle ki bir kelimenin ilk hecesindeki ünlünün özellikleri nasılsa ondan sonraki hecelerin ünlülerinin özellikleri de öyle olur. Bir kelimenin ünlüleri arasında açık bir uygunluk bulunur. Bu ünlü uygunluğu kalınlık incelik ve düzlük yuvarlaklık bakımlarından olmak üzere iki nokta etrafında toplanır. Bu nedenle iki türlü ünlü uyumu vardır kalınlık incelik uyumu, düzlük yuvarlaklık uyumu (Ergin, 2013: 70).

Ünlü uyumu, Türkçe kelimelerde kök hece ünlülerinin taşıdıkları kalınlık incelik, düzlük yuvarlaklık niteliklerine göre öteki hecelerin ünlülerine yaptığı etki sonucunda ortaya çıkan benzeşme sistemidir

(Korkmaz 1992: 161). Bu şekilde belirlenen ünlü uyumu kurallarını yöre ağızlarında tespit etmiş olduğumuz örneklerle inceleyelim.

2.1. Kalınlık İncelik Uyumu

Kalınlık incelik uyumu Türkçede bir kelimedeki ünlülerin kalınlık incelik bakımından birbirine uygun olmasıdır. Bu uyum Türkçenin her devrinde çok kuvvetli olarak hâkim bulunan bir kuraldır. Türkçenin en büyük fonetik özelliğini bu kural teşkil eder (Ergin, 2013: 70-71). Bu önemi sebebiyle de “Büyük Ünlü Uyumu” olarak da ifade edilir. Büyük ünlü uyumu, yalın veya eklerle uzatılmış olan Türkçe kelimelerde, ilk hecede bulunan ünlünün taşıdığı kalınlık incelik niteliğinin ondan sonraki hecelerde de devam etmesi kuralıdır (Korkmaz, 1992: 30).

İncelemiş olduğumuz yöre ağızlarında kalınlık incelik kuralında hem uyumsuzluğa hem de uyuma rastlamak mümkündür. Aşağıda belirtilen koşullar altında yazı dilinin büyük ünlü uyumuna aykırı düşen kelimelerinin araştırılan yöre ağızlarında karşılıkları:

1. Dudak ünsüzlerinin etkisiyle ikinci heceleri yuvarlaklaşan kelimelerde büyük ünlü uyumu korunur: babuÇ, çabuk, yāmır “yağmur”, tavuğ.
2. -ki iyelik ekinde büyük ünlü uyumu: aşaki, aşşaki, uğarkı, şindıkı, kâşıkı “karşıkı”, sōraki, kârşıkı, önunkü, sonunki.
3. Yazı dilinde büyük ünlü uyumu kuralları dışında kalan -iken ve -ken eklerinin Orta Rodop ağızlarında bu eklerin uyuma giren örnekleri olduğu gibi: kızkan, küçükken, uyuma girmeyen örnekleri de görülür: gençkan, küçükkan, çocukken, yasakken.
4. -leyin ekinde büyük ünlü uyumu: gündüzleyin, sabāleyin, ayşannayı “akşamleyin”, ayşanleyi.

5. ile edatında büyük ünlü uyumu: Yöre ağızlarında -nan şeklini alarak n ile biten Türkçe ve alıntı kelimelere eklenen ile edatı büyük ünlü uyumu kuralına uymamaktadır. Örnekler: ayvannan, ayvanarınnan, çiçeklerinnan, birisinnan, ezannan.

Yöre ağızlarında -lan şeklini alarak Türkçe ve alıntı kelimelere eklenen ile edatı büyük ünlü uyumu kuralına uymamaktadır. Eklendiği kelimenin ünlüleri ince de olsa, kalın da olsa her şekilde -lan olarak eklenir. Örnekler: gözümlan, iSaplan, işlan, işlemeklerlan, katrancılıklan, kârimlan, mektuplan, onnarlan, samanlan, şiniklan, taşlan, telefonnarlan, yellan, öküzlan, beygirlan, öküzlerlan, pulluklan, onunlan.

Yöre ağızlarında sonunda ünlü harf olan Türkçe ve alıntı kelimelere ylan, yla/ yle şeklini alarak eklenen ile edatının büyük ünlü uyumu kuralına genel olarak uyduğu ancak bazı durumlarda her iki şeklin de kullanıldığı görülmektedir.

- ylan eki alan kelimeler: maşınıylan, okkaylan, paraylan.
- yla eki alan kelimeler: okkayla, yumurtayla.
- yle eki alan kelimeler: sürgüyle.

Her iki -yla/-yle şeklinin de kullanıldığı örnekler: neyla, neyle, fereceyla, fereceyle.

Yöre ağızlarında la/le şeklini alarak ünsüzle biten Türkçe ve alıntı kelimelere eklenen ile edatının büyük ünlü uyumu kuralına bazı durumlarda uyduğu, bazı durumlarda uymadığı, bazı durumlarda ise her iki şeklin de kullanıldığı görülmektedir. Genel olarak eylim büyük ünlü uyumu kuralına uyulmadığı yönündedir.

-la eki alan kelimeler: şeyla, onnarla, onunla, öküzlerla, topa, yella, yellikla, beygirla, yeltimla, yetla, yipla, yürekla, beygirlerla, bubamla.

-le eki alan kelimeler: yellikle, peynirle, siyâsetle, şeylerle, şeyle, beygirle, beygirlerle, bubamle, bubannarle.

Her iki şeklin de kullanıldığı görülen örnekler: öküzle, öküzla, beygirle, beygirle, bubamla, bubamle.

6. -imiş ekinde büyük ünlü uyumuna uyan örnekler olduğu gibi uymayan örnekler de görülür: alımış, acımış “acımış merhamet etmiş”, dimiş, verilmiş, vemiş, vermezmiş, yakılmış, yakışmazmış, yanmış, yapmamış, yapmamış, yaparmış, yaparmışlar, yapmamış, yapmış yaşındaymışım, yevlenmiş, yevliymişim, brâmiş “bırakmış”, dönmüş, gitmemişik, işlemişik, kaçmış, dokurmuşlar, kaçarmışlar, okurmuşlar.

7. - ise ek eyleminin büyük ünlü uyumuna girdiği örnekler olduğu gibi girmediği örnekler de mevcuttur: ekersen, edersen, edersâ, deîştirmezsên, durmazlarsa, dönersak, dörduysa, dilşa, dıkersen, deyersaydı, çözmezsaydın, çözarsan, çıkılmazsan, çıkarsaydı, çıkarsan, beyandiseydi.

8. Şimdiki zaman ekinde büyük ünlü uyumu: yaşiyî “yaşıyor”, yaşiyōrum “yaşıyorum”, yazōr “yazıyor”, okuyî “okuyor”.

9. Yabancı sözcüklerde büyük ünlü uyumu: vajnu “önemli” < Bul. важно, vakıt, eval“evvel”.

10. Büyük ünlü uyumuna uymayan diğer örnekler: böyle “böyle”, eptan “hepten, tamamen”, güzyal “güzel, iki “iki sayısı”, delık “delik”, dıkış.

Görülen geçiş zaman 1. çoğul kişi -ık eki büyük ünlü uyumu kuralına uymamaktadır. Örnekler: derdık, geldık, gittık, èttık, istedık, etmedık, ekerdık, ederdık, dedık, dönmedık.

Karabulak, Gövren ve Grotna köylerinde de geniş zaman 1. çoğul kişi eki -ık şeklinde büyük ünlü uyumu kuralına uymaksızın ince ünlü içeren kelimelere de eklenir. Örnekler: ekmeyık “ekmeyiz”, etmeyık “etmeyiz”, pişirmeyık “pişirmeyiz”, derık “deriz”.

Geniş zaman 1. çoğul şahıs olumsuz eki büyük ünlü uyumuna uymamaktadır. Örnekler: dönemeyık “dönemeyiz”, gidemeyık “gidemeyiz”.

İsmlere getirilen bazı ekler de büyük ünlü uyumu kuralına uymamaktadır. Örnekler: dermena, evda, enselerinda, evdeyık, mektepteydik.

Çelikli, Fotan ve Yeni Mahalle köylerinde bazı fiil çekim ekleri de büyük ünlü uyumuna uymamaktadır: açılmadıydi, ayrıldıydi, doyurudiler, dolanıdiler, dādırdiler, doğurdik. Standart Türkçede büyük ünlü uyumuna uyulmadan kullanılan kiraz ve elma kelimeleri yöre ağızlarında bu kurala uyularak kirez ve alma şekillerinde söylenmektedir.

2.2. Düzlük Yuvarlaklık ve Darlık Genişlik Uyumu/Küçük Ünlü Uyumu

Türkçe kelimelerin ilk hecelerindeki ünlülerin düz veya yuvarlak oluşlarına göre onu takip eden hecelerdeki ünlülerin, kelimenin ilk hecesi düz ünlülü ise düz, yuvarlak ünlülü ise dar yuvarlak veya geniş düz olarak gelmesi kuralına küçük ünlü uyumu kuralı denir (Korkmaz, 1992: 104). Küçük ünlü uyumu, Batı Türkçesinin son çağları ile bugünkü Türkiye Türkçesinde güçlü bir ses kuralı olarak yaşamaktadır (Ediskun, 2017: 80). Yazı dilinde küçük ünlü uyumuna uymayan kelimelerin incelenen yöre ağızlarındaki durumlarını görelim:

çabık “çabuk” ve yāmır “yağmur” kelimelerinin kullanımında yazı dilinin aksine yöre ağızlarında küçük ünlü uyumu kuralına uyulmaktadır. Tavuk ve armut kelimelerinin kullanımında yazı dilinde de olduğu gibi kurala uyulmamaktadır. Yöre ağızları incelememizde yöreye özgü, genelde ünlü veya ünsüz düşmesi sonucu oluşan ve düzlük yuvarlaklık kuralına uyulmayan kelimeler de tespit edilmiştir: bori “buraya”, buriy “buraya”, oriy “oraya”, çoi” çoğu”, görīm” göreyim”, olīm “olayım”.

Yazı dilinde uyumu bozan şimdiki zaman -yor ekinin yöre ağızlarında uyuma girdiği gibi uyumu bozduğu da görülür: yaşıyî “yaşıyor”, yaşıyörüm “yaşıyorum”, yazör “yazıyor”, okuyî “okuyor”. Alıntı kelimelerde çoğunlukla küçük ünlü uyumu kuralına uyulmadığı görülmektedir: çünkü, gudej “nişan”, oriz “pirinç”, oblitsofka “dış kaplama”, obštinski “belediyeye ait olan”, vtori “ikinci”, polis, lyutinitsa “salça”, nuvinilerini “haberlerini”.

3. Ünlülerle İlgili Ses Olayları

3.1. Ünlü Değişmeleri

“Ünlüler, benzeşerek dilin kurallarına uygun bir şekilde ünlü uyumunu oluştururlar. Bazı durumlarda da kelimelerdeki ünlüler aykırılarak değişikliğe uğrarlar. Bu durumda ünlü uyumu bozulur. Bunda kelimedeki ünsüzlerin baskın bir rolü vardır.” (Coşkun, 2021: 23). Türkçedeki ünlü değişmelerinin anlam etkisi yoktur (Korkmaz, 1992: 159).

3.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi

Ağız boşluğunun arka bölümünde ve dilin arka bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkarılan kalın ünlülerin, ağız boşluğunun ön bölümünde ve dilin ön bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkarılan ince ünlü durumuna gelmesi olayı incelleme olarak adlandırılır (Karaağaç, 2018: 81). Öndamaklaşma olarak da bilinen bu ses olayı Balkan Türk ağızlarında daha çok ilk hecede görülür (Sultanzade, 2013: 449). İncelenen yöre ağızlarında tespit edilen örneklerde de genelde ilk hecede olduğu görülür: çibanı < çiban < DLT çıbikan, mihtar < Ar. muhtâr, tene “tane” < Far. dâne, yeşil < DLT yeşil, biç (mek) < DLT bıç, yörüdü < DLT yorıdı, altinciya < altinciya.

3.1.2. İnce Ünlülerin Kalınlaşması

Ağız boşluğunun ön bölümünde ve dilin ön bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkarılan ince ünlülerin, ağız boşluğunun arka

bölümünde ve dilin akra bölümünün damağa doğru yükseltilmesiyle çıkarılan kalın ünlüye dönüşmesi durumu kalınlaşma olarak bilinir (Karaağaç, 2018: 82). İncelenen yöre ağızlarında ince ünlülerin kalınlaşması örnekleri: iki < iki, bāça “bahçe” < Far. bāğçe,yānı “yahni” < Far. yaḥnī, gomer “gömer” < DLT kömdi, istarsa “isterse”, nárda “nerede”, naçalnik “yönetici” < Bul. naçalnik, neysa “neyse”, geçar “geçer”, gyáldiler “geldiler”, ingámıla “yengemle”, kimsámiz “kimsemiz”, yávli “evli”.

3.1.3. Geniş Ünlülerin Daralması

Özellikle ö > ü değişimi Anadolu ağızlarında nadir olmasına rağmen Balkan ağızlarında oldukça sık görülür. Özellikle Adakale ve Bulgaristan Türk ağızları bu yönde özellik taşımaktadır (Caferoğlu, 1964: 15). Daralma Rumeli ağızlarına özgü olan bir ses olayıdır (Bayraktar ve Sandalyeci, 2018: 273). İncelenen yöre ağızlarında da en sık görülen fonetik olay ünlü daralmasıdır. Türkçe asıllı kelimelerde olduğu gibi alıntı kelimelerde de görülür: üle < öyle, üsüz < DLT ögsüz, çürek < DLT çörek, gütürüdük < DLT kötürdi, üküz < öküz, biyaz < Ar. beyāz, pñir < Far. penīr, ĩzan “ezan” < Ar. ezān, tilifonda < telefonda, tilivizur(da) < Bul. телевизор, biygiri < Far. bārgīr, savışır < DLT savaşıdı, buba < baba, kumpres “pansuman” < Bul. kompres, salıncık < salıncak.

3.1.4. Dar Ünlülerin Genişlemesi

Kelime içindeki dar sıradan ı, i, u, ü ünlülerinin çeşitli sebeplerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan a, e, o, ö ünlülerine dönüşmesi ünlü genişlemesi ses olayı olarak bilinir (Korkmaz, 1992: 160). Yöre ağızlarında çok sık olmasa da örneklerine rastlanan bir ses olayıdır: boday < DLT buğday, borada < burada, kuçuk < küçük, yuç < üç, gyúttürdü “götürdü”, mevlut < Ar. mevlid.

3.1.5. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi

Küçük ünlü uyumu olarak bilinen dudak benzeşmesinin düz ünlülerden sonra düz ünlülerin gelmesi yönündeki gelişmesinde, çeşitli etkenlere bağlı ses değişimiyle kök kelimedeki yuvarlak ünlünün düz sıraya geçmesi düzleşme hadisesidir (Korkmaz, 1992: 50). Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında bu fonetik olayın örnekleri yalnız alıntı kelimelerde görülmektedir: mihtar < Ar. muḥtār, arzı < arzu < Far. ārzū, zirna < zurna < Far. surnāy.

3.1.6. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması

Düz bir ünlünün, yanındaki ünsüzün etkisiyle yuvarlak sıradan ünlüye dönüşmesine yuvarlaklaşma olayı denir. Bu olay daha çok b, m, v gibi dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırma etkilerine bağlanmaktadır. Dudak ünsüzlerinin yanlarında bulunmadıkları hâlde düz ünlüsü yuvarlaklaşmış kelimeler Anadolu ağızlarında vardır (Korkmaz, 1992: 174). Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında az da olsa yuvarlaklaşma örnekleri görülmektedir: buba, bobam < baba, doul < davul < Ar. ṭabl, müvlüt < Ar. mevlid, bunu < OA bunı.

3.1.7. Benzeşme

Bir kelimedeki yan yana gelen veya biraz aralıklı olarak bir arada bulunan iki sesteki birinin diğerine tesir ederek onu kendine benzettiği hadiseye benzeşme denir (Ergin, 2013: 52).

3.1.7.1. Gerileyici Benzeşme

Söz içindeki seslerden birinin kendinden önce gelen sesi etkileyerek çıkış yeri ve biçimi bakımından kısmen veya tamamen kendine benzetmesi gerileyici benzeşme olayıdır (Karaağaç, 2018: 66). Yöre ağızlarında tespit edilen örnekler: giyim < geyim < keyim < OA kedim, üsüz < DLT ögsüz, kumpres “pansuman” < Bul. компèc, götürüdük < DLT kötürdi.

3.1.7.2. İlerleyici Benzeşme

Söz içindeki seslerden birinin kendinden sonra gelen sesi etkileyerek çıkış yeri ve biçimi bakımından kısmen veya tamamaen kendine benzetmesi gerileyici benzeşme olayıdır (Karaağaç, 2018: 66). Yöre ağızlarında tespit ettiğimiz ilerleyici benzeşme örneklerinden bazıları: altın < OA altun, ileri < OA ilgerü, için < içün < OA üçün, artık < OA artuk, beri < OA berü, erik < DLT erük, içki < DLT içkü, çarık < DLT çaruk, karşı < DLT karşı, tilki < DLT tilkü, bunu < OA bunu.

3.1.8. Ünlü Aykırılışması

Kelimedeki benzer seslerin zamanla birbirlerini itmesi aykırılışma hadisesini oluşturur ve bu hadisede çoğunlukla komşu seslerin etkisi vardır (Coşkun, 2021: 42). Aykırılışma terimi, benzeşmenin tam tersi bir ses olayını ifade etmek için kullanılır (Özçelik, 2002: 143).

İncelediğimiz yöre ağızlarında genellikle alıntı kelimelerde var olduğu görülmektedir. Örnekler: buba < baba, horöz < Far. ħorūs, āni < hani < OA hanı, kısmet < Ar. kısmet, kampoṭ < “komposto” İt. composto, mantu < Bul. manto “pardösü”.

3.2. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, vurgusu az olan veya vurgusuz hâle gelen ünlülerin düşmesi hadisesidir (Coşkun, 2021: 44). Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında ünlü düşmesi ses olayının örnekleri görülmektedir: sırgan < ısrırgan, oriy < oraya, buriy < buraya, olcık < olacak, orda < orada, otbüs < Bul. avtobus < Fran. autobus, nerde < nerede, nerdiysa < neredeyse, nasıl < ne+asıl, fülbe < filibe, dakka < Ar. dakīka.

3.3. Ünlü Türemesi

Bilinen veya bilinmeyen fonetik sebeplerle bazı kelimelerin ön, iç ve son seslerinde bazı ünlüler ortaya çıkmaktadır. Bu hadiseye ünlü türemesi

adı verilmiştir (Gülensoy, 1984: 115). Bu fonetik olayın örnekleri Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında az görülür: *isliven* < *sliven*, *amica* < *amca*, *avulum* < Rum. *avlu*, *alamanda* < *almanda*. Eklerde ünlü türemesi: *yapınca* “*yapınca*”, *kağalarına* “*kafalarına*”, *gittiik*.

Sonuç

1. Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında uzun ünlüler sık kullanılan ünlülerdendir. Bu ünlülerden en sık kullanılan ünlü /uzun a / ā ünlüsüdür. Arapça ve Farsçadan ödünçlenen kelimelerde yer alan uzun ünlüler çoğunlukla korunur. Bulgarcadan ödünçlenen kelimelerde ise kelimenin aslında vurgulu olan hecede bulunan ünlünün uzadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda ğ, r, n, k, l, y, h ünsüzlerinin düşmesi, hece kaynaşması ve iki kelimenin birleşmesi sonucu oluşan ikincil uzunluklar da mevcuttur. Bunların yanında gelecek zaman çekiminde ek alma sırasında sistemli olarak uzun ünlü görülmektedir.

2. Yöre ağızlarında asli uzunluk niteliğinde değerlendirilebileceğini düşündüren uzun ünlülü örnekler tespit edilmiştir: *dēr* “*der*”, *ārı* “*arı*”, *dōrt* “*dört*”, *bā* “*evet*”, *bū* “*bu*”, *vār* “*var*”, *yārın* “*yarın*”, *kār* “*kar*”.

3. Bulgaristan Orta Rodop Türk ağızlarında en sık kullanılan kısa ünlüler /a/ ve /e/ geniş ünlülerinin kısa versiyonlarıdır. Ünlü kısalması özellikle Karabulak ağzının karakteristik özelliğidir.

4. o - u arası ses değeri olan ó ünlüsü yöre ağızlarında çok sık kullanılan bir sestir.

5. Ünlü türemesi ve ünlü yuvarlaklaşması nadir rastlanan ses olaylarıdır.

6. Ünlü düzleşmesi ve ünlü aykırılışması genellikle alıntı kelimelerde tespit edilmiştir.

7. Rumeli ağızlarına özgü olan geniş ünlülerin daralması ses olayı yöre ağızlarında da sık görülür.

8. Kalın ünlülerin incilmesi, tespit edilen örneklerde genelde ilk hecededir.

9. Yöre ağızlarında kalınlık incelik kuralında hem uyumsuzluğa hem de uyuma rastlamak mümkündür. Dudak ünsüzlerinin etkisiyle ikinci heceleri yuvarlaklaşan kelimelerde büyük ünlü uyumu korunur: babuÇ, çabuk, tavuk.

10. -ki iyelik ekinde büyük ünlü uyumuna giren örnekler olduğu gibi kuralı bozan örnekler de görülür: aşaki, aşşaki, uçarıkı, şındıkı, kâşıkı “karşıkı”, söraki, karşıkı, önunkü, sonunki.

11. Yazı dilinde büyük ünlü uyumu kuralı dışında kalan –iken ve –ken eklerinin Orta Rodop ağızlarında bu eklerin uyuma giren örnekleri olduğu gibi: kızkan, küçükken, uyum dışı kalan örnekleri de vardır: gençkan, küçükkan, çocukken, yasakken; –leyin eki büyük ünlü uyumuna girmez: sabāleyin, ayşanleyi.

12. Yöre ağızlarında –nan/- lan/- la/-le /-yla/-yle/-ylan şekillerini alan i-ile edatı genel olarak büyük ünlü uyumu kuralına aykırıdır.

13. -imiş ekinde büyük ünlü uyumuna uyulan örnekler olduğu gibi uyulmayan örnekler de görülür: acımış “acımış merhamet etmiş”, dimiş, verilmiş, dokurmuşler, kaçarmışler, okurmuşler.

14. -ise ek eyleminin büyük ünlü uyumuna girdiği örnekler olduğu gibi girmediği örnekler de mevcuttur: ekersen, dörduysa, dilsa, edersā.

15. Görülen geçmiş zaman 1. çoğul kişi -ık eki kullanımında büyük ünlü uyumu kuralına uyulmamaktadır: geldık, gittık, ekerdık.

16. Karabulak, Gövren ve Grotna köylerinde de geniş zaman 1. çoğul kişi eki -ık şeklinde büyük ünlü uyumu kuralına aykırı olarak ince ünlü içeren kelimelere de eklenir: pişirmeyık, derık.

17. Geniş zaman 1. çoğul şahıs olumsuz eki büyük ünlü uyumu kuralı dışında kalır: dönemeyık, gidemeyık.

18. İsimlere getirilen bazı ekler büyük ünlü uyumu kuralına uymamaktadır: dermena, evda, enselerinda.

19. Çelikli, Fotan ve Yeni Mahalle köylerinde bazı fiil çekim ekleri büyük ünlü uyumu kuralına aykırıdır: açılmadıydı, ayrıldıydı, doyurudiler, dolandılder.

20. Standart Türkçede büyük ünlü uyumu kuralı gözetilmeksizin *kiraz* ve *elma* şekillerinde kullanılan kelimeler yöre ağızlarında bu kurala uyularak *kirez* ve *alma* şekillerinde söylenmektedir.

21. Yöre ağızlarında düzlük yuvarlaklık uyumu kuralına uyan kelimeler olduğu gibi bu kurala aykırı kelimeler de mevcuttur: çabık “çabuk” ve yāmır “yağmur” kelimeleri yazı dili aksine yöre ağızlarında küçük ünlü uyumu kuralına uymaktadır. tavuğ ve armut kelimeleri yazı dilinde de olduğu gibi kural dışı kalır. Yazı dilinde düzlük-yuvarlaklık uyumunu bozan şimdiki zaman -yor ekinin yöre ağızlarında uyuma girdiği gibi uyumu bozduğu da görülür.

22. Yöre ağızlarında ünlü ikililerinin şu sebeplerle ortaya çıktığı görülmektedir: Ödünçlenen yabancı asıllı kelimelerdeki ünlü ikililerin kalıntısı, ödünçlenen yabancı asıllı kelimelerde ünsüz düşmesi, ödünçlenen yabancı asıllı kelimelerde ünlü değişimleri, Türkçe kelimelerde ünsüz düşmesi, vurgu sebebiyle gereğinden fazla uzatılarak söyleyiş ve eklerde ünlü türemesi.

Etik Beyan

Bu çalışmanın İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsünde Prof. Dr. Fikret Turan danışmanlığında Sibel Mustafa Rashidova tarafından hazırlanmakta olan “Bulgaristan’daki Orta Rodop Türk Ağızlarının Fonetik, Morfolojik ve Sentaktik Özellikleri” başlıklı doktora tezinden üretildiği bildirilmiştir. Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Kısaltmalar

Ar: Arapça

Bul: Bulgarca

DLT: Dîvânu Lugâti't-Türk

Far: Farsça

Fra: Fransızca

İt: İtalyanca

OA: Orhun Abideleri

Rum: Rumca

Kaynakça

BAYRAKTAR, Fatma Sibel, SANDALYECİ Selda (2018), "Trakya Ağzları Ses Bilgisi", *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 215-279.

Bulgar İstatistik Kurumu, https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/module.jsf?x_2=344, (ErişimTarihi: 10 Ekim 2023).

Bulgarca Sözlük (Български Тълковен Речник): <https://rechnik.chitanka.info/talkoven>, (ErişimTarihi: 10 Ekim 2023).

CAFEROĞLU, Ahmet (1964), "Anadolu ve Rumeli Ağzları Ünlü Değişmeleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 12, 1-33.

ÇOŞKUN, Mustafa Volkan (2021), *Türkçenin Ses Bilgisi*, İstanbul: Bilgi Kültür Sanat Yayınevi.

DALLI, Hüseyin (1991), *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağzları Üzerine Araştırmalar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

EDİSKUN, Haydar (2017), *Yeni Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

- ERDEM, Mehmet Dursun (2008), "Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine", *Turkish Studies*, 3(3), 502-562.
- ERGİN, Muharrem (2013), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- ERGİN, Muharrem (2015), *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (1984), "Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 32, 87-147.
- Güncel Türkçe Sözlük*: <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023).
- KARAAĞAÇ, Günay (2018), *Türkçenin Dil Bilgisi*, Ankara: Kesit Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (1996), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmud (2018), *Divânu Lugâti't-Türk*, Ahmet Bican Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu (Haz.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1953), "Batı Anadolu Ağızlarında Aslı Vokal Uzunlukları Hakkında", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 197-203.
- KORKMAZ, Zeynep (1992), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (1994), *Güney-Batı Anadolu Ağızları Sesbilgisi (Fonetik)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- NÉMETH, Gyula (2014), *Folklorik ve Dînî Metinler Üzerinde Vidin Türkleri Ağaz Araştırmaları*, Abdurrahman Güzel (Çev.), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÖZÇELİK, Sadettin (2002), "Aykırılışma Terimi, Tanımı ve Örneklerinin Tasnifi Üzerine", *İlmî Araştırmalar Dil Tarih Edebiyat Dergisi*, 14, 131-144.
- Smolyan İli, https://www.smolyan.bg/media/content_files/file/obqvi/9edc6e0_3ae6e825791eb89ef7c35b555.pdf, (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023).

SULTANZADE, Vugar (2013), "Ses Olaylarının Sınıflandırılması Üzerine (Balkan Türk Ağzları Malzemesinde)", *Tiran: 2. Uluslararası Dil ve Edebiyat Konferansı: Balkanlarda Türkçe Bildiri Kitabı 1*, 445-452.

TEKİN, Talat (1995), *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler*, *Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi*, Ankara: Simurg Yayınları, 1-13.

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1398964
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2023; 5(2): 208-245
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2023; 5(2): 208-245

**Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ: ΑΦΗΓΗΣΗ
ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΑΓΙΑ ΣΤΟ YOUTUBE ΚΑΙ ΤΟ SPOTIFY**

Stavroula SOTIROPOULOU*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Η αφήγηση παραμυθιών στην Ελλάδα θεωρείται ως μια σταθερή και μακράιωνη κοινωνικό – πολιτισμική πρακτική, παρόλες τις καινοτόμες αλλαγές που συνέβησαν κατά τον 20^ο αιώνα στον τομέα των Μέσων Τεχνολογίας. Η εξέλιξη από την Προνεωτερική, στη Νεωτερική και στη Μετανεωτερική Εποχή έχει επηρεάσει τις πρακτικές αυτής της κοινωνικό – πολιτισμικής πρακτικής και έχει προκαλέσει την προσαρμοστικότητα της στις ριζικές αλλαγές. Πιο συγκεκριμένα, θα εστιάσουμε στην μετάβαση από την αφήγηση παραμυθιών από τους παππούδες δίπλα στο τζάκι, ειδικά στις αγροτικές κοινωνίες, στην αφήγηση μέσω του μεταπολεμικού Ελληνικού Εθνικού

* Φιλολόγος, ΜΑ Πανεπιστημίου Κωνσταντινούπολης, Νεοελληνικές Σπουδές και ΕΚΠΑ, Λαϊκός Πολιτισμός & Λογοτεχνία – Γ. Α. Μέγας, Φοιτήτρια Τμήματος Τουρκικών Σπουδών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών ΕΚΠΑ.

Yüksek Lisans Mezunu, İstanbul Üniversitesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü ve Atina Üniversitesi, Edebiyat ve Halk Bilimi – G. A. Megas, Türk Bilimleri ve Çağdaş Asya Bilimleri Lisans Programı Öğrencisi, e-posta: stavrot@phil.uoa.gr, sotiropouloulina@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1143-9401

OPEN ACCESS

© Copyright 2023 *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*

Cite as/Atıf: SOTIROPOULOU, Stavroula (2023), Η Εξέλιξη Μίας Κοινωνικής Πρακτικής: Αφήγηση Παραμυθιών Από τη Γιαγιά στο YouTube και Spotify, *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(2), 208-245. <https://doi.org/10.53711/balkanistik.1398964>

Geliş Tarihi (Received): 01.12.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 26.12.2023

Ραδιοφώνου από τη θρυλική Θεία Λένα (Αντιγόνη Μεταξά) και τη Λιλιπούπολη. Έπειτα, θα συνεχίσουμε με την τηλεοπτική αφήγηση παραμυθιών, πρώτα με τη Θεία Λένα στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και, λίγο αργότερα, με τον «Παραμυθά» Νίκο Πιλάβιο και, τελικά, θα οδηγηθούμε στην «Εποχή του Διαδικτύου», με την αφήγηση παραμυθιών στο YouTube και το Spotify. Ο στόχος μας είναι να προβάλλουμε τις διαφορές και τα αδύναμα σημεία από την αρχετυπική μορφή αυτής της πρακτικής έως τις πρόσφατες μορφές της.

Λέξεις – Κλειδιά: Λαϊκή Λογοτεχνία (Παραμύθια), Ραδιόφωνο, Τηλεόραση, YouTube, Spotify.

BİR SOSYAL PRATIĞİN EVRİMİ: KAZ ANA ANLATISINDAN YOUTUBE VE SPOTIFY ANLATILARINA

ÖZ: Medya teknolojileri sektöründe 20. yüzyıl boyunca gerçekleşen yenilikçi/devrimci değişimlere rağmen masal anlatımı sabit, uzun ömürlü, sosyokültürel bir pratik olarak görülür. Modern öncesi dönemden modern ve postmodern döneme uzanan süreçte tanık olunan gelişmeler, bu sosyokültürel pratiğin de araçlarını etkileyip hızlı değişimlere uyum sağlamasına yol açmıştır. Daha açık ifade etmek gerekirse, bu çalışmada öncelikle kırsal bölgelerde şömine başında dede-nine gibi aile fertlerinin masal anlatımlarının, savaş sonrası Yunanistan Ulusal Radyosu'nda yayınlanan efsanevi Lena Teyze (Antigoni Metaksa) ile Lilipoupoli'nin anlatımlarına yerini bırakmasına odaklanılacaktır. Sonrasında ise ilk önce 1970'lerin başında Lena Teyze ile başlayan ve çok geçmeden "Paramythas (Masalcı)" olarak tanınan Nikos Pilavios ile devam eden televizyondaki masal anlatımları ve son olarak Youtube ve Spotify gibi platformlar aracılığıyla "İnternet Çağı"nı örnekleyen masal anlatımlarıyla inceleme sürdürülecektir. Bu çalışmanın amacı, masal anlatımının, arketipik biçiminden güncel biçimlerine katettiği yolculukta sergilediği kimi farklılaşmaları ve handikaplarını vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Halk Edebiyatı (Masallar), Radyo, Televizyon, YouTube, Spotify.

THE EVOLUTION OF A SOCIAL PRACTICE: FROM "MOTHER - GOOSE" NARRATION TO YOUTUBE AND SPOTIFY NARRATIONS

ABSTRACT: Fairytale narration in Greece is widely considered as a stable, long-lasting social – cultural practice, despite the revolutionary changes that happened during the 20th century in the field of Media Technology. The evolution from Premodern to Modern and Postmodern Era has only affected the means of this social-cultural practice and caused its

adaptability to rapid changes. More specifically, we will focus on the transition from grandparents' fairytale narration next to the fireplace, especially in agricultural regions, to the narration through the post-war Greek National Radio with the legendary Aunt Lena (Antigoni Metaxa) and Lilipoupoli. Then we will continue with television fairytale narration, firstly with Aunt Lena in the beginning of the 1970's and a little later with the "Paramythas" Nikos Pilavios and finally to the "Internet Era", with the narration of fairytales on YouTube and Spotify. Our goal is to feature the differences and weak spots from the archetypal form of this practice to its recent forms.

Keywords: Folk Literature (Fairytales), Radio, Television, YouTube, Spotify.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τση γιαγιάς τα παραμύθια
(Χαϊνηδες, στίχοι και σύνθεση Δ. Αποστολάκης)

Μια φορά, γιε μου, κι έναν καιρό, βασιλιάς καλός
όριζε τόπο μακρινό...

Θυμούμαι ως τώρα τη γιαγιά
τέτοιας λογής ν' αρχίζει
και σε καιρούς αλλοτινούς
ο νους τση ν' αρμενίζει.

Να μου μιλεί σιγουλευτά
για κείνα και για τ' άλλα
για μαγικά, για έρωτες,
για φονικά μεγάλα.

Για βασιλιάδες νιους καλούς
που κάστρα επατούσαν
τσι μάισσες και τα θεριά

σκοτώναν κι ενικούσαν.

Κι όντεν ο ύπνος ο γλυκός
δόξευγε το μυαλό μου
στον κόσμο των παραμυθιών
γύριζ' ο λογισμός μου.

Έσβησ' ο χρόνος ο κακός
μαζί με τη χαρά μου τσι
από τα όνειρά μου.

Κι έρχουντ' απ' τον παλιό καιρό
Θε μου νά 'ταν αλήθεια
ώρες αεροφύσημα
κείνα τα παραμύθια.

Μην κλαις μικρή μου και πληγές
ανοίγεις μου στα στήθη
εμείς οι δυο θα κάνουμε
τον κόσμο παραμύθι.

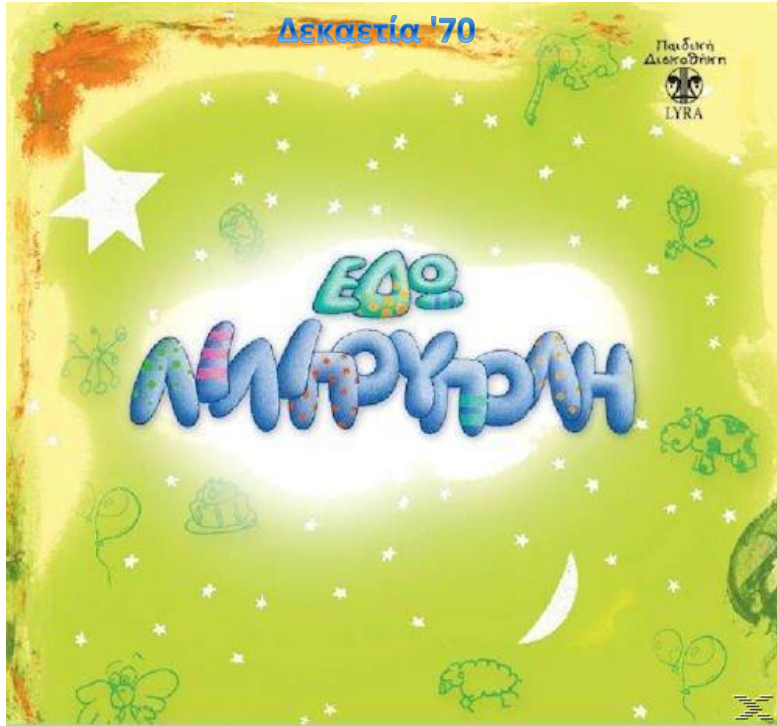
Το παραμύθι της γιαγιάς (Νικ. Γύζης, 1880)

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ:
ΑΦΗΓΗΣΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΑΓΙΑ ΣΤΟ YOUTUBE ΚΑΙ ΤΟ SPOTIFY

Από το 1938 και εξής...

212

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ:
ΑΦΗΓΗΣΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΑΓΙΑ ΣΤΟ YOUTUBE ΚΑΙ ΤΟ SPOTIFY

3ο Πρόγραμμα (1976-1980)

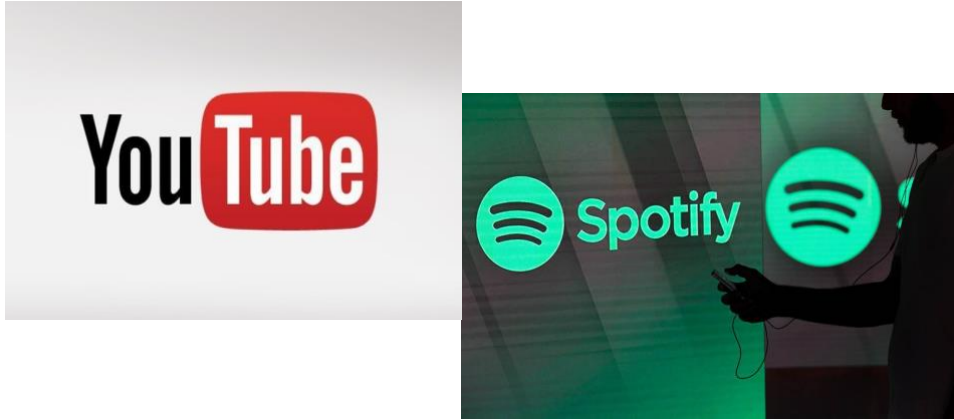
Δεκαετία '60

Δεκαετία '70

215

Η παράθεση του τραγουδιού των Χαϊνηδων και των παραπάνω εικόνων – υπερσυνδέσμων στην αρχή αυτής της εργασίας αποσκοπεί στην εισαγωγή των αναγνωστών/τριών με έναν νοσταλγικό τρόπο στο θέμα υπό διαπραγμάτευση: πώς η κοινωνική-πολιτισμική πρακτική της αφήγησης παραμυθιών έδειξε θαυμαστή ανθεκτικότητα στο πέρασμα

του χρόνου από την προνεωτερική στη νεωτερική και τώρα πια στη μετανεωτερική εποχή και προσαρμόστηκε επιτυχώς στις τεχνολογικές εξελίξεις.

Πιο συγκεκριμένα, θα μελετηθεί το πέρασμα από την εποχή της αφήγησης παραμυθιών από τους παππούδες δίπλα στο τζάκι, κυρίως στις αγροτικές περιοχές, στην αφήγηση μέσω του ραδιοφώνου με τη θρυλική Θεία Λένα (Αντιγόνη Μεταξά) αλλά και τη Λιλιπούπολη. Έπειτα, στη μετάβαση στην τηλεόραση με τη Θεία Λένα αρχικά στις αρχές της δεκαετίας του '70 και μετά στα τέλη της με τον Παραμυθά Νίκο Πιλάβιο, και πλέον στην εποχή του Διαδικτύου με την αφήγηση παραμυθιών να περνά στη βιντεοπύλη You Tube και την πλατφόρμα Spotify. Στόχος της εργασίας είναι να αναδείξει την αφήγηση παραμυθιών στον ελλαδικό χώρο ως σταθερή κοινωνική-πολιτισμική πρακτική με διάρκεια στον χρόνο παρά τις κοσμογονικές αλλαγές στα τεχνολογικά μέσα μαζικής ενημέρωσης και ψυχαγωγία

Θεωρητικό Πλαίσιο

Από τον Νικόλαο Πολίτη στα 1909 στο θεμελιώδες κείμενό του «Λαογραφία», δημοσιευμένο στο πρώτο τεύχος του ομώνυμου περιοδικού, το λαϊκό παραμύθι αναφέρεται ως μνημείο του Λόγου. (Πολίτης, 1909: 10). Σήμερα ορίζεται ως έντεχνος προφορικός πεζός λόγος και αυθεντικό είδος της λαϊκής Λογοτεχνίας και περιγράφεται ως «μία διήγηση δημιουργημένη με ποιητική φαντασία, παρμένη ιδιαίτερα από τον κόσμο του μαγικού, μια ιστορία του θαύματος που δεν εξαρτάται από τους όρους της πραγματικής ζωής, και την ακούμε με ευχαρίστηση μεγάλοι και μικροί, έστω και αν δεν τη θεωρούμε πιστευτή (Bolte and Polivka, 1997: 33). Σύμφωνα με τον Μερακλή «Το παραμύθι είναι ανθρωπολογικό είδος», δηλαδή εμφανίζει μια καθολικότητα που υπερβαίνει τόσο τα εθνικά όρια όσο και τα όρια των ειδών. Ξεκινά από

πρακτικές αφετηρίες και, στη συνέχεια, αφομοιώνει και ανάγκες, στις οποίες είναι ζωντανό και λειτουργικό (Μερακλής, 2011: 319).

Ο Λουκάτος στο βιβλίο του «Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία» δίνει έναν ακόμη ορισμό για το παραμύθι, το οποίο «είναι η λαϊκή διήγηση, που μοιάζει με μεγάλο περιπετειασκό μύθο ή έχει συντεθεί από περισσότερους πυρήνες (μοτίβα) ανθρωπο-μεταφυσικών μύθων, που είναι γνωστοί σε περισσότερους λαούς. Ότι είναι στη Λογοτεχνία το μυθιστόρημα, είναι στη Λαογραφία το παραμύθι. Το κείμενό του (δηλαδή ο ολοκληρωμένος «τύπος» του παραμυθιού) μπορεί κάποτε να κρατάει και ώρες και μέρες στην αφήγηση» (Λουκάτος, 2015: 140). Τα παραμύθια δεν δηλώνουν τόπο και χρόνο· τα πρόσωπα είναι, επίσης, αόριστα και φανταστικά. Η λαϊκή του διατύπωση, σύμφωνα με τον Λουκάτο ακολουθεί πάντοτε κοινούς αφηγηματικούς κανόνες, οι οποίοι θεωρούνται από τους παραμυθιολόγους «επικοί νόμοι» και διατυπώθηκαν από τον Δανό Axel Olrik. Οι τρεις κυριότεροι είναι η επανάληψη φανταστικών μοτίβων, τα τρία πρόσωπα ή έργα (με το τρίτο να είναι πάντοτε το σημαντικότερο) και, τέλος, η αποκορύφωση της πλοκής (Λουκάτος, 2015: 141). Τέλος, ο Λουκάτος δίνει τέσσερις βασικές κατηγορίες παραμυθιών: τα μυθικά ή ξωτικά παραμύθια, τα διηγηματικά ή κοσμικά, τα θρησκευτικά ή συναξαριακά και τα ευτράπελα ή σατιρικά, καθώς προσθέτει και ορισμένα βασικά στοιχεία των νεοελληνικών παραμυθιών, όπως οι χαρούμενες εισαγωγές, η λιτότητα, η περιγραφή χώρου και περιβάλλοντος, που προσφέρει πολιτιστικά στοιχεία, η κοινωνική οικειότητα και η διδακτική διάθεση που συνδυάζεται με τη διάθεση του αστείου και του χωρατού (Λουκάτος, 2015: 144-145).

Τα «λαϊκά παραμύθια», σύμφωνα με τον Max Lüthi, για πολλούς αιώνες απευθύνονταν στους ενήλικες και δημιουργήθηκαν από τον ίδιο

τον λαό, με σαφείς και εμφανείς επιρροές από τη γραπτή λογοτεχνία. Οι διάφοροι ερασιτέχνες αφηγητές άλλοτε τα τροποποίησαν και τα έφθειραν, άλλοτε τα αφηγήθηκαν με σωστό τρόπο, ολοκληρώνοντας και αναπτύσσοντάς τα. Επιπρόσθετα, και ο κύκλος των ακροατών παραμυθιών επέδρασε στο να διατηρηθούν και να διαμορφωθούν τα παραμύθια, καθώς οι αφηγητές πάντοτε λάμβαναν υπόψη τους τις επιθυμίες και την ανταπόκριση του κοινού στα όσα τους αφηγούνταν. Αναφέρεται εδώ ο όρος «προληπτική λογοκρισία της κοινότητας», την οποία ανέφεραν οι Γιάκομπσον και Μπογκατιριόφ. Παλιότερα με τους ενήλικες και σήμερα με τα παιδιά, οι αφηγητές (πρέπει να) λαμβάνουν πάντα υπόψη τους την προαναφερθείσα προληπτική λογοκρισία, αφού το λαϊκό παραμύθι ζει πάντοτε ανάμεσα στους πολλούς (Lüthi, 2018: 13).

Κάποια από τα βασικά στοιχεία του λαϊκού παραμυθιού που μελετώνται από τον Max Lüthi στο βιβλίο του «Το λαϊκό παραμύθι ως ποίηση. Αισθητική και ανθρωπολογία» αφορούν το ύφος και τη σύνθεση (γραμμικότητα και απομόνωση, φορμουλαϊκά στοιχεία, δομή, τελειότητα και ατέλεια, σταθερότητα και δυναμική), τα τεχνικά μέσα και το παραγόμενο καλλιτεχνικό αποτέλεσμα (επανάληψη και παραλλαγή, αντιθέσεις, δίπολα και άκρα, καλλιτεχνική οικονομία και καλλιτεχνική σπατάλη), τα μοτίβα και τα θέματα και τέλος τους χαρακτήρες (κύριους και δευτερεύοντες (Lüthi, 2018: 10-11). Επομένως, καθίσταται σαφές ότι το λαϊκό παραμύθι είναι ένα πολύπλευρο, πολυδιάστατο και σύνθετο φαινόμενο που επιδέχεται αντίστοιχες μελέτες.

Η αφήγηση παραμυθιών ως κοινωνική και πολιτισμική πρακτική, αναπόσπαστο μέρος της καθημερινότητας των ανθρώπων, μέσο μεταβίβασης της πολιτισμικής μνήμης και άρα συγκρότησης ταυτότητας, χάνεται στα βάθη της προϊστορίας. Ωστόσο, στην παρούσα

εργασία μάς αφορούν οι διαδοχικές προσαρμογές της πρακτικής αυτής στα νέα τεχνολογικά συμφραζόμενα του 20^{ου} και του 21^{ου} αιώνα.

Σύμφωνα με τον H. Bausinger στην Εισαγωγή του πολύ σημαντικού για το επιστημολογικό πλαίσιο της επιστήμης της Λαογραφίας βιβλίου του «Ο Λαϊκός Πολιτισμός στον Κόσμο της Τεχνολογίας»: «Η μετάβαση από τον προβιομηχανικό αγροτικό πληθυσμό στον λαϊκό πολιτισμό της τεχνολογικής περιόδου ελάχιστα εξετάστηκε από τη λαογραφία. Γενικά, ο λαϊκός πολιτισμός του περισσότερο ή λιγότερο πρόσφατου παρελθόντος δεν μελετήθηκε αυτός καθ'αυτόν, αλλά εξετάστηκε κυρίως για επιβιώματα παλαιότερων ιστορικών περιόδων» (Bausinger, 2009: 7). Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, το κείμενο αυτό επιχειρεί να θέσει τα νέα όρια και να προσδιορίσει τη νέα κατεύθυνση των Λαογραφικών Σπουδών και της μελέτης του λαϊκού πολιτισμού μέσα στα νέα τεχνολογικά συμφραζόμενα, τα οποία έχουν αναδυθεί τις τελευταίες δεκαετίες. Ο ίδιος υποστηρίζει τη θέση ότι η τεχνολογία ουσιαστικά τοποθετεί στον πραγματικό εξωτερικό κόσμο όλα αυτά που πριν είχαν τη θέση τους στα όνειρα και τους μύθους. Μ' αυτό τον τρόπο τα τεχνολογικά φαινόμενα παρεισφρέουν με, ομολογουμένως, βίαιο τρόπο στις νοητικές δομές των ανθρώπων (Bausinger, 2009: 29). Ωστόσο, στη συνέχεια, παρατηρεί μια πιο «απελευθερωμένη στάση» απέναντι στην τεχνολογία ενώ η φυσικότητα, που συνεχώς της προσδίδεται, εκφράζεται με το γεγονός ότι σε όλους τους τομείς του λαϊκού πολιτισμού έχουν εισχωρήσει τεχνολογικά μοτίβα και αντικείμενα με απόλυτα αυτονόητο τρόπο (Bausinger, 2009: 40). Αυτή η φυσικότητα της τεχνολογίας, όμως, δεν βασίζεται στο γεγονός ότι οι άνθρωποι την εξουσιάζουν πλήρως αλλά στη συνήθεια και τη συνεχή χρήση της (Bausinger, 2009: 48).

Στη σχέση Λαογραφίας και Τεχνολογίας έχει αναφερθεί και ο Μ. Μερρακλής στο βιβλίο του «Λαογραφικά Ζητήματα», όπου παρουσιάζει την αντινομία της εποχής μας: την έκφραση άγχους, αφενός, σχετικά με την επικράτηση της τεχνολογίας, χαρακτηριστικό στοιχείο των δύο τελευταίων αιώνων και αφετέρου την αδιαμφισβήτητη ύπαρξη της τεχνοκρατίας (Μερρακλής, 2004: 237). Και εκείνος, όπως και ο Bausinger, διαπιστώνει ότι «οι μάζες σήμερα είναι «διαποτισμένες με τεχνολογία» και έχουν αποδεχθεί τις αρχές της» (Μερρακλής, 2004: 238). Παραθέτει στο τέλος του σχετικού του άρθρου την άποψη κοινωνιολόγων, οι οποίοι αποφαινόμενοι ότι «η αναστροφή με τη σύγχρονη τεχνική μπορεί ν' αποτελέσει θεμελιώδες στοιχείο της καθημερινής ζωής (...), ώστε να προκύψουν νέες μορφές συμπεριφοράς, βασισμένες σε νέες συνήθειες και ήθη, μέσα σε ένα βιομηχανικό πολιτισμό» και κλείνει αναφερόμενος στην «τεχνική ευαισθησία» που επιδεικνύουν ορισμένοι άνθρωποι έναντι των μηχανών (Μερρακλής, 2004: 242).

Περνώντας στον χώρο του διαδικτύου, την ίδια «τεχνική ευαισθησία» θα μπορούσε να ισχυρισθεί κανείς ότι επιδεικνύουν και οι λαογράφοι, καθώς, όπως αναφέρει ο Γ. Κατσαδώρος στο κείμενό του «Η Επιστήμη της Λαογραφίας στη Σύγχρονη Τεχνολογική Εποχή», μελετούν τον παγκόσμιο ιστό ως κάτι δικό τους, χωρίς χωροχρονικά και λοιπά όρια ανάμεσα σε εκείνους και το αντικείμενο της μελέτης τους, θεωρώντας τους εαυτούς τους μέλη της υπό μελέτη ομάδας. Εκ των πραγμάτων, αναφέρει ο Κατσαδώρος, μια εξ' αποστάσεως παρατήρηση δεν θα μπορούσε να καταστεί εφικτή (Κατσαδώρος, 2013: 105). Και το παραμύθι είναι ένα είδος που έχει υποστεί τη λεγόμενη διαδικασία της πολιτισμικής προσαρμογής, καθώς από τη φάση της προφορικής αφήγησης δίπλα στο τζάκι περάσαμε πλέον στην κυκλοφορία σύγχρονων παραμυθιών στα μέσα ενημέρωσης και τον κινηματογράφο

(Κατσαδώρας, 2013: 106- 107). Αυτό που ουσιαστικά αποτελεί το στοιχείο διαφοροποίησης είναι το μέσο μετάδοσης, που πλέον είναι το διαδίκτυο, αλλά και ο αποδέκτης· πλέον δεν απευθύνεται ο αφηγητής, εν προκειμένω, σε μία ομάδα, αλλά σε έναν ολόκληρο κόσμο, τους χρήστες του παγκοσμίου ιστού. Επομένως, γίνεται σαφές ότι πλέον έχει συντελεστεί μία μετάθεση από ένα εθνικό ή φυλετικό ή ηλικιακό επίπεδο σε ένα διεθνικό (Κατσαδώρας, 2013: 108).

Βάσει όλων όσων προαναφέρθηκαν, γίνεται κατανοητό το πέρασμα της λαογραφίας, και ειδικότερα του είδους του παραμυθιού, από την παραδοσιακή μορφή του στον ψηφιακό κόσμο. Κρίνεται σκόπιμο αλλά και αναγκαίο να ερευνηθεί περισσότερο από τους λαογράφους αυτό το είδος αυτό μέσα στα νέα συμφραζόμενά του, καθότι υπάρχει τεράστιο πεδίο έρευνας.

Έρευνα

Η έρευνα της παρούσας εργασίας επικεντρώνεται στην αφήγηση παιδικών παραμυθιών από τη δεκαετία του 1930 έως και σήμερα. Ξεκινώντας από τις αφηγήσεις παραμυθιών της θείας Λένας (Αντιγόνη Μεταξά) θα επιχειρηθεί να διερευνηθεί η διαδοχική προσαρμογή της αφήγησης παραμυθιών στα νέα κάθε φορά τεχνολογικά συμφραζόμενα και η ανταπόκριση του παιδικού, και όχι μόνο, κοινού, στις διαμεσολαβημένες από την τεχνολογία μορφές αφήγησης.

Ραδιοφωνικές αφηγήσεις παραμυθιών (Θεία Λένα και Λιλιπούπολη)

Η Αντιγόνη Μεταξά υπήρξε συνεργάτις του Ραδιοφωνικού Σταθμού Αθηνών από το 1933 και διευθύντρια της «Ωρας του Παιδιού». Στο αφιέρωμα που υπάρχει στο αρχείο της ΕΡΤ αναφέρεται ότι η Αντιγόνη Μεταξά «...κατάλαβε ότι εκείνο που διψούν τα παιδιά δεν είναι να ακούν ένα παραμύθι ή μια ιστορία από μια απρόσωπη φωνή, αυτό που

τους χρειάζεται είναι η δημιουργία μιας άμεσης σχέσης, μια ψευδαίσθηση ότι έξω από το στενό, οικογενειακό τους περιβάλλον, υπάρχει και κάποιος άλλος μεγάλος φίλος τους, που αποτελείται, βέβαια, σε όλα τα παιδιά μαζί, αλλά και ξεχωριστά στο καθένα και που ενδιαφέρεται ιδιαίτερα γι' αυτά. Έτσι, αντί να μείνει μια απρόσωπη παραγωγός προγραμμάτων, η Αντιγόνη Μεταξά έγινε η θεία Λένα...».

Επί σχεδόν 40 χρόνια από το 1933 έως το 1971, με περισσότερες από 4.500 ζωντανές εκπομπές κρατούσε παρέα στους μικρούς της φίλους. Η «Ωρα του Παιδιού» στο ΕΙΡ (Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας) αποτέλεσε την πρώτη παιδική ραδιοφωνική εκπομπή, διήρκεσε από το 1933 έως και το 1966. Το 1933 συστάθηκε και το «Θέατρο του Παιδιού», ο πρώτος παιδικός θίασος στην Ελλάδα. Το 1953 συνέγραψε την πεντάτομη εγκυκλοπαίδεια με τίτλο «Το θέατρο του Παιδιού». Στις εκπομπές της παρουσιάζονταν τα έπη του Ομήρου, εκτελεσμένα από ηθοποιούς του Εθνικού Θεάτρου, η Αργοναυτική Εκστρατεία, βιογραφίες Ελλήνων ηρώων. Επίσης, παραδίδονταν ραδιοφωνικά μαθήματα ζωγραφικής και μουσικής, διοργάνωνε τον πανελλήνιο διαγωνισμό παραμυθιού, τις εκδρομές με τη θεία Λένα και την εκπομπή «Ελάτε να ταξιδέψουμε!» με κύριο θέμα της την παρουσίαση και τη γνωριμία των παιδιών με τα διάφορα μέρη της χώρας. Δημιούργησε εκπομπές με συνεχείς και κλασικούς ήρωες, όπως η Ρηνούλα, η Ζαχαρούλα κ.ά., που στη συνέχεια απαθανατίστηκαν σε βιβλία, και πραγματοποιούσε επισκέψεις σε πολλά σχολεία ανά την Ελλάδα. Από το 1963 έως το 1971 οι νεότερες γενιές άκουγαν κάθε πρωί στις 09.15 την εκπομπή «Καλημέρα παιδάκια» στο ραδιόφωνο της ΥΠΕΝΕΔ. Σημαντικός ήταν και ο φιλανθρωπικός της αγώνας, καθώς μέσω των εκπομπών της συχνά έκανε έκκληση για προσφορά ρούχων και βιβλίων σε άπορα ή ορφανά παιδιά. Το 1965 βραβεύτηκε από την

Ακαδημία Αθηνών για το σύνολο του παιδαγωγικού της έργου.¹ Μερικές από τις ιστορίες της εκδόθηκαν το 2016 σε βιβλίο με τον τίτλο «Η ώρα του παιδιού» από τις εκδόσεις Παπαδόπουλος.

Η ραδιοφωνική αφήγηση του παραμυθιού περιελάμβανε τρία μέρη: τραγούδι εισαγωγής («Καλησπέρα σας παιδιά μου, είναι η θεία Λένα 'δω, να σας πει ένα παραμύθι όμορφο και χαρωπό»), την κυρίως αφήγηση του παραμυθιού, που ενίοτε περιελάμβανε ένα ή περισσότερα τραγούδια σχετικά με το παραμύθι, και το τραγούδι τέλους («Το μικρό παραμυθάκι ετελείωσε παιδιά και η καλή σας θεία Λένα στέλνει σ' όλους φιλιά»). Στο ρεπερτόριο των παραμυθιών περιλαμβάνονταν πολλά γνωστά, αλλά και άγνωστα στα παιδιά παραμύθια. Ενδεικτικά αναφέρονται: [Η Κοκκινোসκουφίτσα](#), [ο Παπουτσωμένος Γάτος](#), [Το Λιοντάρι και το Ποντίκι](#), [Ο Φασουλής και ο Περικλής](#), [Το Άτακτο Κατσικάκι](#) και άλλα. Τις περισσότερες φορές υπήρχε «δραματοποίηση» των παραμυθιών, δηλαδή η αφηγήτρια ήταν η θεία Λένα και για κάθε διαφορετικό ήρωα υπήρχε και ένας ηθοποιός που τον υποδύοταν. Όπως είναι φυσικό, υπήρχαν και ηχητικές υποκρούσεις, συνήθως πιάνου, που προσέδιδαν περισσότερη ζωντάνια στην αφήγηση.

Είναι χαρακτηριστική η νοσταλγία που προκύπτει από τα σχόλια των χρηστών κάτω από τα ανηρημένα σύντομα βίντεο ακουστικού υλικού της θείας Λένας. Οι χρήστες, όπως φαίνεται, ανήκαν στα παιδιά που αποτελούσαν ακροατές της και τη θυμούνται με αγάπη. Χαρακτηριστικό είναι ότι, σε όσα βίντεο είχαν ενεργοποιημένα τα σχόλια, δεν βρέθηκε ούτε ένα αρνητικό σχόλιο για το έργο της Αντιγόνης Μεταξά. Το μόνο που εντοπίστηκε ήταν η απορία που εξέφραζαν πολλοί

¹ Οι πληροφορίες σχετικά με τη δράση της Αντιγόνης Μεταξά αντλήθηκαν από το αφιέρωμα της ΕΡΤ, που βρίσκεται ανηρημένο στο αρχείο στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <https://www.ert.gr/ert-arxeio/antigoni-metaxa-16-oktovriou-1971/?fbclid=IwAR1IvNusP7DeGRc2yIb5kFZCSJqcy3nHedL-77D6IZF7FS-76EfrAQMLM-U> (προσπέλαση: 24.01.2022).

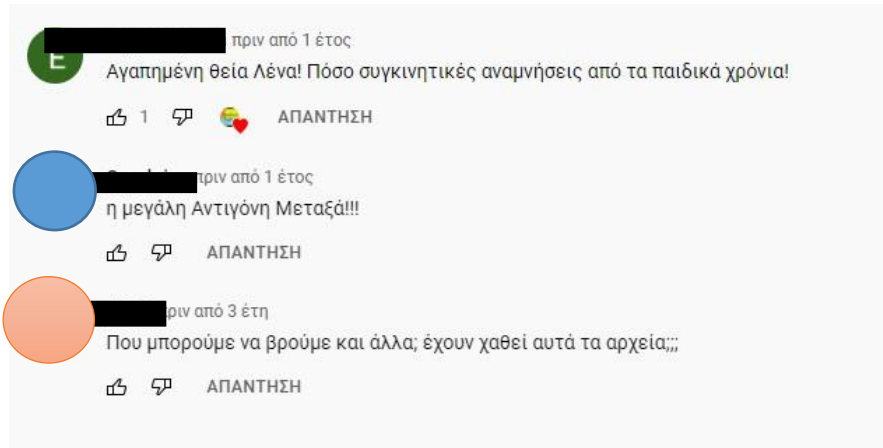
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ:
ΑΦΗΓΗΣΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΑΓΙΑ ΣΤΟ YOUTUBE ΚΑΙ ΤΟ SPOTIFY

χρήστες σχετικά με το πού μπορούν να βρουν περισσότερο υλικό της και γιατί δεν υπάρχουν στο αρχείο της ΕΡΤ. Ενδεικτικά παρατίθενται:

 [Redacted] 1 χρόνο από 1 έτος
Τι μου θυμησατε...Εχω το 45 αρι δισκακι...Αλλες εποχες,πιο αθωες,χωρις internet.Για να παιξει ενα παιδακι επρεπε να χρησιμοποιησει την φαντασια του,να αναπτυξει τις εγκεφαλικες του λειτουργιες,να μάθει...Ανεπαναληπτη η θεια Λενα,βραβειο Ακαδημιας Αθηνων για την προσφορα της στο Παιδί...
Εμφάνιση λιγότερων
👍 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 [Redacted] 1 χρόνο από 1 έτος
Τα παιδικά μας χρόνια !!!
👍 3 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 [Redacted] 1 χρόνο από 1 έτος
Τι ωραίο. Δεν καταλαβαίνω γιατί δεν υπάρχουν περισσότερα!
👍 1 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
▲ Απόκρυψη 2 απαντήσεων
 [Redacted] 1 χρόνο από 1 έτος
Και εγώ αυτή την απορία είχα και έψαξα πάρα πολύ να βρω περισσότερα από αυτά που κυκλοφορούν στο youtube. Αλλά τελικά δεν μπόρεσα. Ανακάλυψα ότι αυτές είναι ηχογραφήσεις από τους δίσκους της θείας Λένας και όχι ραδιοφωνικές ηχογραφήσεις. Αν υπάρχουν άλλα παραμύθια, θα βρίσκονται είτε στο αρχείο της ΕΡΤ, πράγμα δύσκολο μάλλον γιατί έχουν χαθεί άλλα κι άλλα, είτε σε αυτό των κληρονόμων της θείας Λένας.
Εμφάνιση λιγότερων
👍 1 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ
 [Redacted] 1 χρόνο από 1 έτος
[Redacted] η Ερτ διέγραψε πολλά αρχεία της στην τηλεόραση αλλά ίσως να έγινε το ίδιο και στη ραδιοφωνία. Δεν μπορώ να βρω απαντήσεις!
👍 1 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Από το 1976 έως το 1980 από το Τρίτο Πρόγραμμα της ΕΡΤ μεταδιδόταν η εκπομπή «[Εδώ Λιλιπούπολη](#)», η οποία ήταν υπό τη διεύθυνση του Μάνου Χατζηδάκι. Η εκπομπή αναμφίβολα θεωρείται «θρυλική», τόσο για την ποιότητά της, όσο και για την επίδραση που είχε. Δυστυχώς, στο διαδίκτυο είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν αποσπάσματα των εκπομπών της, κυρίως βρίσκει κανείς τα τραγούδια της. Συμμετείχαν τραγουδιστές, μεταξύ των οποίων η Λένα Πλάτωνος, ο Αντώνης Κοντογεωργίου, η Σαββίνα Γιαννάτου, η Μαριέλλη Σφακιανάκη και ο Σπύρος Σακκάς και πολλοί ηθοποιοί, ανάμεσά τους ο Λευτέρης Βογιατζής, η Μίρκα Παπακωνσταντίνου, ο Σταμάτης Φασουλής και άλλοι.

Όπως προαναφέρθηκε, ελάχιστα δείγματα της αφήγησης παραμυθιών υπάρχουν στο διαδίκτυο. Ο χρήστης του YouTube «Vaping Teddy» διαθέτει στο κανάλι του ένα τραγούδι αρχής του παραμυθιού. Το παραμύθι ξεκινά με την εξής πρόταση: «Σας συνδέουμε τώρα με τον ραδιοφωνικό σταθμό της Λιλιπούπολης», ακολουθεί ένα ακόμη τραγούδι και στη συνέχεια ακούγεται μια φωνή να αναφωνεί «Εδώ Λιλιπούπολη», συνεχίζεται η μουσική, και η ίδια φωνή λέει: «Εδώ Λιλιπούπολη, εδώ

Λιλιπούπολη, σας μιλά ο δημοσιογράφος Μπρίνης. Γειά σας, παιδιά!» και ευθύς αμέσως ξεκινά εν είδει δημοσιογραφικού λόγου την αφήγηση του εκάστοτε παραμυθιού. Τον κάθε παραμυθιακό χαρακτήρα υποδύεται και ένας διαφορετικός ηθοποιός, ενώ συχνά παρεμβάλλονται και τραγούδια. Στο τέλος της κάθε ιστορίας ακούγεται πάλι το τραγούδι της αρχής, η φωνή που αναφωνεί «Εδώ Λιλιπούπολη» και αναφέρονται οι συγγραφείς των κειμένων, Μαρίνα Κριεζή και Ελένη Βλάχου, καθώς και οι ηθοποιοί που συμμετείχαν και όλοι οι υπόλοιποι συντελεστές (μουσικός συνθέτης, τραγουδιστές, σκηνοθέτης, επιμελητής εκπομπής, τεχνικός επιμελητής).

Το ενδιαφέρον στα σχόλια των χρηστών, που παραμένουν θετικά και νοσταλγικά, είναι οι πολλαπλές αναφορές – αιχμές στην ΕΡΤ ότι διέγραψε το ακουστικό υλικό της εκπομπής λόγω του προπαγανδιστικού χαρακτήρα της. Σύμφωνα με πληροφορίες ενός χρήστη έχουν διασωθεί μόνο 74 εκπομπές, ευρέως, ωστόσο, εντοπίζονται τα τραγούδια που γράφτηκαν και χρησιμοποιήθηκαν στην εν λόγω εκπομπή. Συγκεκριμένα ένας χρήστης αναφέρει ότι για τα παιδιά τα παραμύθια αυτά ήταν ένα ευχάριστο άκουσμα, ενώ για τους μεγαλύτερους μια κοινωνική σάτιρα. Επομένως, ίσως θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι, μέσω της εν λόγω εκπομπής, επιχειρούνταν μια ανατροπή ή έκφραση δυσαρέσκειας έναντι των κοινωνικών ρόλων με τη χρήση (πολιτικής) σάτιρας. Είναι γνωστό, άλλωστε, ότι οι αφηγητές στις περισσότερες περιπτώσεις δεν διατυπώνουν ευθέως τη γνώμη τους, αλλά την εντάσσουν μέσα σε καθολικά αποδεκτές ιστορίες, με συχνότερο παράδειγμα τα παραμύθια.

 πριν από 1 έτος
Ο διαμάντι ήταν αυτή η σειρά... Από δισκοπωλείο πήραμε το βινύλιο και τα παιδιά μας, γεννημένα 1985 κ 1986 λάτρευαν να το ακούνε.. Ύστερα από πολλά χρόνια, κι ένα χρόνο πριν φύγει από τη ζωή ο Μπουγιουκλακης ο αιώνηστος, τον συνάντησαν ο γιος μου κ ο άντρας μου στην Σταδίου.. Τον σταμάτησε ο άντρας μου κ τον χαιρέτησε, κ είπε στον γιο μου, "έλα εδώ, έλα να σου γνωρίσω τον δήμαρχο Χαρχουδα".. Ακολούθησαν χαμόγελα ευτυχισμένα, και πολλή συγκίνηση...
Όμορφα χρόνια.....
Συγχαρητήρια για την επιλογή κ το ανέβασμα!!!
Εμφάνιση λιγότερων
👍 31 🗨️ 🧡 ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 πριν από 10 μήνες
Είμαι 59 ετών .Ακουω λιλιπουπολη απο το 1981 .Μεγαλος πια .Από τότε ακουω συνεχεια επισιος και τα παιδια μου που ειμαι ηδη μεγαλα .Τη θεωρω σχολειο τεχνης και λογου.
👍 6 🗨️ 🧡 ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 πριν από 5 έτη
Υπήρχαν συνολικά 400 επεισόδια ,αλλά είχε δοθεί εντολή να καταστραφούν Αλλά χάρις το Μάνο Χατζηδάκη σώθηκε ορισμένος αριθμός επεισοδιων .Πατι κάποιοι ,είχαν ενοχληθεί
👍 31 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 πριν από 1 έτος
Α ρε παπαγαλε πόσο γέλιο έριξα με εσενα!!! 🍷🍷🍷
👍 7 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 πριν από 6 έτη
Αθάνατο, τι συγκίνηση!!!!!!!!!!!!!!
👍 15 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 πριν από 10 μήνες
Είμαι του 97 και μεγάλωσα με λιλιπουλη. Τώρα που προσέχω παιδιά, τους βάζω να ακούν, όπως άκουγα κι εγώ.
👍 23 🗨️ 🧡 ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 πριν από 6 μήνες
Εδώ Λιλιπούποληρη 🍷 Μακάρι να είχα γεννηθεί τότε να τα άκουγα συνεχώς. Ευτυχώς είχα πάει σε μια παράσταση με θέμα τη Λιλιπούπολη κι από τότε είχα ξετρελαθεί. Ειδικά ο παπαγάλος πάρα πολύ αστείος 🍷🍷
👍 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ:
ΑΦΗΓΗΣΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΑΓΙΑ ΣΤΟ YOUTUBE ΚΑΙ ΤΟ SPOTIFY

 [Redacted] πριν από 7 έτη

Πώς χωρούν όλες οι εκπομπές τεσσάρων χρόνων σε 3 1/2 ώρες; Μάλλον πρόκειται για επιλεγμένες εκπομπές. Πριν από πολλά χρόνια μάθαμε από τον Λάμπρο Τσάγκα, στο θέατρο Κνωσσός, ότι στην ΕΡΤ κατά λάθος έγραψαν άλλα πάνω στις μαγνητοταινίες της Λιλιπούπολης κι έτσι χάθηκε πολύ αρχαιακό υλικό.

👍 20 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

▲ Απόκρυψη 7 απαντήσεων

 [Redacted] από 7 έτη

Εχεις δίκιο, εννοω αυτές που σωθηκαν τοτε!! Κι εγω αυτο διαβασα οταν τις βρηκα! Σε ευχαριστω παντως για τις πληροφοριες!

👍 13 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 [Redacted] πριν από 7 έτη

Πάντως είναι πολύ καλή η δουλειά σου. Ο ήχος είναι τέλειος. Εγώ έχω μερικές εκπομπές ηχογραφημένες σε κασέτες με το ραδιοκασετόφωνό μου, από την ραδιοφωνική μετάδοση εκείνης της εποχής. Πέρυσι τις ψηφιοποίησα σε αρχεία mp3 και τώρα έχω ανεβάσει στο youtube δύο απ' αυτές. Τον "πρίγκιπα στο φεγγαρονήσι" και την "ασφαλιστική εταιρεία". Θα ... Διαβάστε περισσότερα

👍 31 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

[Redacted] πριν από 5 έτη

Μονο 74 εκπομπές διασώθηκαν δυστυχώς ...

👍 9 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

228

 [Redacted] πριν από 2 έτη

[Redacted] θα τις βρούμε; Υπάρχει κάποιο link για κατέβασμα;

👍 4 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 [Redacted] πριν από 10 μήνες

Δεν είμαι σίγουρη ότι γράφτηκαν κατά λάθος οι άλλες εκπομπές επάνω σε αυτές της Λιλιπούπολης. Απλώς δεν συνέφερε μερικούς να υπάρχουν, όταν κατάλαβαν κάποιοι γκουχ γκουχ τον προπαγανδιστικό χαρακτήρα των εκπομπών... Τέλος πάντων. Μόνο "κρίμα" μπορούμε να πούμε...

👍 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

[Redacted] πριν από 10 μήνες

[Redacted] Το εκπληκτικό με αυτή την εκπομπή ήταν ότι ενώ για τους μεγάλους ήταν μια απολαυστική πολιτική σάτιρα, για τα παιδιά ήταν ένα ξεκαρδιστικό παραμύθι.

 [Redacted] 2 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 [Redacted] πριν από 10 μήνες

[Redacted] ακριβώς! Κ πάντα διαχρονικό!

👍 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

Τηλεοπτικές αφηγήσεις παραμυθιών (Ο παραμυθός)

Από το ραδιόφωνο γρήγορα τα παραμύθια πέρασαν στην τηλεόραση. Έτσι, από το 1978 έως το 1987 παραμύθια αφηγείται πλέον [Ο Παραμυθός](#), ένας παππούς ο οποίος ήξερε να λέει ιστορίες που δεν ήταν άλλες από τις περιπέτειες που ζούσε ο ίδιος κάθε φορά που φορούσε ένα μαγικό γιλέκο. Το μαγικό γιλέκο, φυσικά, του έδινε τη δυνατότητα να πετάει, να μιλά με ζώα, να μεταμορφώνεται και άλλα. Τον Παραμυθά υποδυόταν ο ηθοποιός Νίκος Πιλάβιος. Το 2012 από την ψηφιακή ΕΡΤ γυρίστηκαν ακόμη 26 νέα επεισόδια της σειράς, τα οποία υπάρχουν ανηρτημένα στο YouTube.

Μελετώντας ορισμένα από τα παραμύθια των ετών 1978 έως 1987 παρατηρήθηκε ότι η τυπική δομή της αφήγησης του Παραμυθά περιελάμβανε την εκφώνηση του τίτλου του παραμυθιού και την κυρίως αφήγηση του παραμυθιού με μουσική υπόκρουση. Εδώ δεν υπάρχουν άλλοι ηθοποιοί, ο Πιλάβιος αναλαμβάνει να υποδυθεί όλους τους ρόλους αλλάζοντας τη φωνή του κατά περίπτωση. Υπάρχει, επίσης, και μία μουσική τέλους, χωρίς στίχους.

Τα σχόλια των χρηστών και στην προκείμενη περίπτωση είναι αποκλειστικά θετικά και νοσταλγικά. Όπως και στα αντίστοιχα σχόλια των παραμυθιών της θείας Λένας, οι χρήστες συχνά αναφέρουν ότι έψαχναν για χρόνια να εντοπίσουν το υλικό. Ενδεικτικά παρατίθενται:

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΜΙΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ:
ΑΦΗΓΗΣΗ ΠΑΡΑΜΥΘΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗ ΓΙΑΓΙΑ ΣΤΟ YOUTUBE ΚΑΙ ΤΟ SPOTIFY

 [Redacted] πριν από 3 έτη
Πεθαίνωωωωω!!!! Σ ευχαριστώωω τόσο πολύωω!!!! Τα είχα όλα σε κασέτες και τα έχασα <3 Τώρα τα ξαναβρήκα!!
👍 3 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

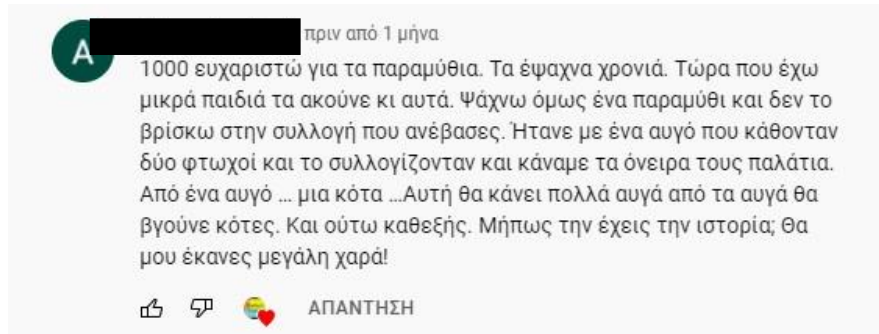
 [Redacted] πριν από 2 έτη (τροποποιήθηκε)
Αν υπάρχουν όλα σε ψηφιακό αρχείο τα χρειάζομαι με το αζημίωτο. Δεν είχαμε τηλεόραση και μου ήρθαν 7 κασέτες το 1987 δώρο Χριστουγέννων από τον Άγιο Βασίλη μαζί με το πρώτο μας στερεοφωνικό.
👍 2 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 [Redacted] πριν από 2 έτη
Καλησπέρα χαρικά πολύ κ εγώ με τα παραμύθια γιατί τα είχα κ εγώ νομίζω όμως ότι λείπουν κάποια έχω την εντύπωση πως ήταν 59 όλα. Μήπως έχεις αυτό που λέει η μαγική κατασρόλα
👍 2 🗨️ ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 [Redacted] πριν από 1 έτος
Ο Παραμυθας μου...! Αυτη η φωνη βαθια χαραγμενη...νωτω ακομη παιδι...
👍 1 🗨️ 🇬🇧🇬🇧 ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 [Redacted] πριν από 6 έτη
τα παιδικα μου χρονια...εφαχνα χρονια να τα βρω...με αυτα μεγαλωσα και κοιμομουνα με αυτα...!!
👍 3 🗨️ 🇬🇧🇬🇧 ΑΠΑΝΤΗΣΗ

 [Redacted] πριν από 1 έτος
Ευχαριστούμε πολύ που τα ανέβασες.
👍 🗨️ 🇬🇧🇬🇧 ΑΠΑΝΤΗΣΗ

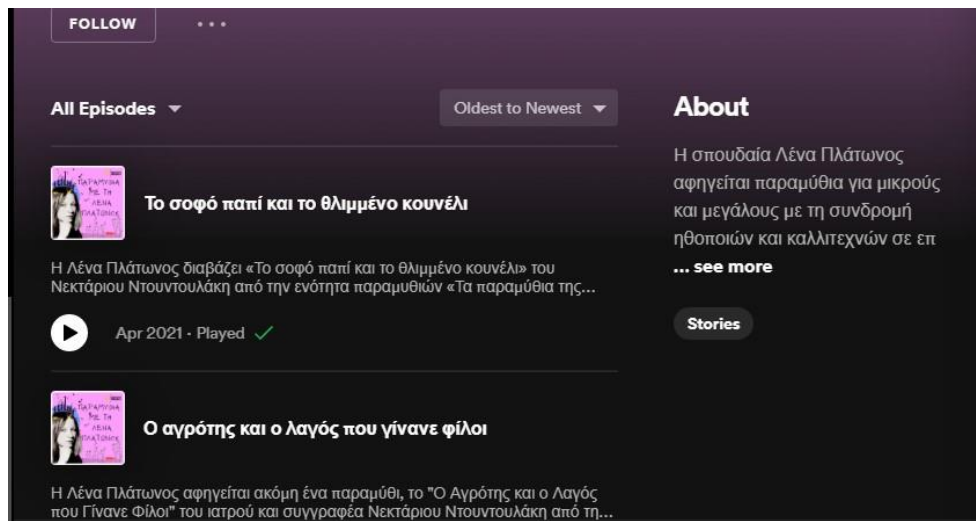
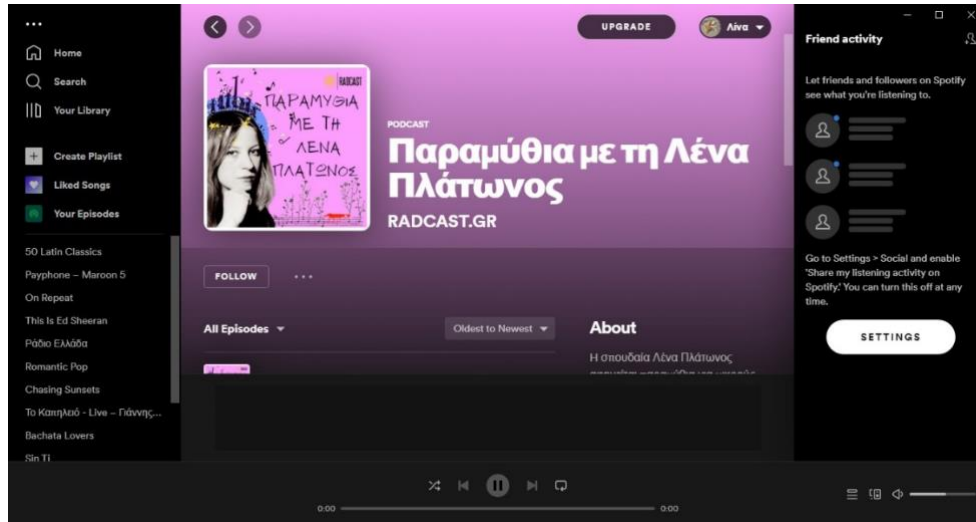
Διαδικτυακή αφήγηση παραμυθιών (YouTube, Spotify)

Περνώντας στον ψηφιακό, πλέον, κόσμο, η βιντεοσπύλη YouTube έχει συμπεριλάβει άπειρες αφηγήσεις παραμυθιών. Έτσι, με μια απλή πληκτρολόγηση της λέξης «παραμύθια» στη μηχανή αναζήτησής του, τα αποτελέσματα είναι χιλιάδες. Μπορεί κανείς να βρει βίντεο από ηχογραφημένες εκπομπές των παραμυθιών της θείας Λένας έως τα πιο καινούρια ψηφιακά σχεδιασμένα animation. Χαρακτηριστικοί είναι οι λογαριασμοί χρηστών με τα ονόματα «[Greek Fairytales](#)» (απαριθμεί πάνω από 440 βίντεο με παιδικά παραμύθια), «[Η Παιδική Γωνιά](#)» (με επίσης πάνω από 300 βίντεο με παλιότερες –όπως η Θεία Λένα (8 βίντεο με παραμύθια και τραγούδια), ο Παραμυθάς (περίπου 70 βίντεο από τα παλιά και νέα επεισόδια)- ή πιο σύγχρονες αφηγήσεις παραμυθιών, καθώς και βίντεο για την εκμάθηση των γραμμάτων της αλφαβήτου και άλλα), «[Και πάλι παιδί](#)» (περίπου 300 βίντεο και μεγάλη ποικιλία υλικού για παιδιά, από το Εδώ Λιλιπούπολη (10 βίντεο) και τη Φρουτοπία (46 βίντεο) έως τα Στρουμφάκια (15 βίντεο), τον Λούκυ Λουκ (52 βίντεο) και τον Ποπάι (10 βίντεο). Όπως γίνεται κατανοητό, πλέον τα παιδιά ή οι γονείς μπορούν να επιλέξουν ανάμεσα στην πληθώρα υλικού που βρίσκεται ανηρτημένο στην πλατφόρμα, αναλόγως των ενδιαφερόντων, των προτιμήσεων και της ηλικίας του κάθε παιδιού.

Από το YouTube, μια πλατφόρμα κυρίως οπτικοακουστικού υλικού (βίντεο), το πέρασμα γίνεται στην πλατφόρμα Spotify, μια πλατφόρμα αναπαραγωγής μουσικής, που ξεκίνησε τη λειτουργία της το 2008. Η πλατφόρμα αυτή έχει τη δυνατότητα να λειτουργεί είτε δωρεάν (Spotify Free) είτε καταβάλλοντας ο συνδρομητής μια μηνιαία αμοιβή (Spotify Premium). Η υπηρεσία αυτή τον τελευταίο καιρό προσφέρει και τη δυνατότητα δημιουργίας podcast (ψηφιακή εκπομπή, την οποία ο κάθε χρήστης μπορεί να ακούσει όποτε ο ίδιος το επιθυμεί). Έτσι, πολλές αφηγήσεις παραμυθιών έχουν μεταφερθεί πλέον στην εν λόγω πλατφόρμα.

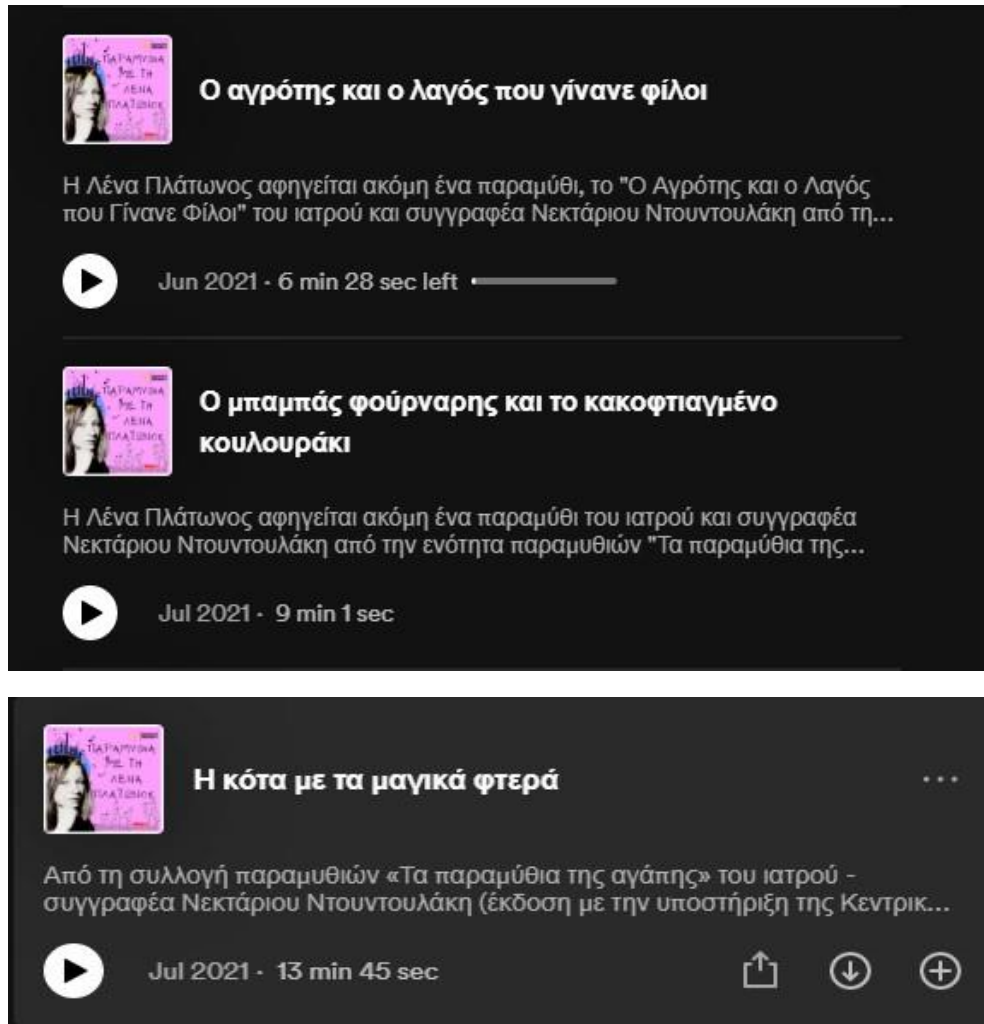
Η 70χρονη, πλέον, Λένα Πλάτωνος της εκπομπής «Εδώ Λιλιπούπολη» έχει και εκείνη το δικό της podcast με τίτλο [«Παραμύθια με τη Λένα Πλάτωνος»](#), στο οποίο αφηγείται παραμύθια και απαριθμεί ήδη 4 επεισόδια. Στην περιγραφή του podcast αναφέρονται τα εξής: «*Η σπουδαία Λένα Πλάτωνος αφηγείται παραμύθια για μικρούς και μεγάλους με τη συνδρομή ηθοποιών και καλλιτεχνών σε επιμέλεια Αντώνη Μποσκοίτη γιατί τα παραμύθια είναι κλειδιά στην αλήθεια. Ένα podcast της RADCAST.GR.*»

Στο ξεκίνημα του podcast ακούγεται μια φωνή να λέει: «RADCAST.GR πάτα play» και στη συνέχεια ξεκινά ένα τραγούδι. Η δομή της κυρίως αφήγησης δεν έχει αλλάξει ιδιαίτερα: αφηγήτρια είναι η Λένα Πλάτωνος, συμμετέχουν ηθοποιοί που υποδύονται τους επιμέρους ρόλους του παραμυθιού, ενώ παραμένει και η ηχητική υπόκρουση μελωδιών. Στο τέλος, μετά το τέλος του παραμυθιού ακούγεται η ίδια με την αρχή φωνή να λέει «Ακούσατε ένα podcast της RADCAST.GR. Ακολουθήστε μας σε όλες τις πλατφόρμες podcast και στο RADCAST.GR.»

Κάτω από τα podcasts υπάρχει μετά την σύντομη περιγραφή, η ημερομηνία ανάρτησής του, ένα πράσινο ✓ στην περίπτωση που το έχουμε ήδη ακούσει, ενώ, αν δεν το έχουμε ακούσει υπάρχει η ακριβής διάρκειά του σε ώρες, λεπτά και δευτερόλεπτα. Επίσης, αν έχουμε ακούσει ένα μέρος του, αλλά όχι ολόκληρο, το ραβδόγραμμα δείχνει

μέχρι ποιο σημείο έχουμε ακούσει και πόση ώρα απομένει για την ολοκλήρωσή του.

The screenshot displays a YouTube playlist interface with a dark background. It features three video thumbnails, each with a pink and white cover image of a woman's face. The first track is titled "Ο αγρότης και ο λαγός που γίνανε φίλοι" and has a duration of 6 minutes and 28 seconds. The second track is "Ο μπαμπάς φούρναρης και το κακοφτιαγμένο κουλουράκι" with a duration of 9 minutes and 1 second. The third track is "Η κότα με τα μαγικά φτερά" with a duration of 13 minutes and 45 seconds. Each track includes a play button icon and a progress bar. The third track also shows icons for share, download, and add to playlist.

Ο αγρότης και ο λαγός που γίνανε φίλοι

Η Λένα Πλάτωνος αφηγείται ακόμη ένα παραμύθι, το "Ο Αγρότης και ο Λαγός που Γίνανε Φίλοι" του ιατρού και συγγραφέα Νεκτάριου Ντουντουλάκη από τη...

Jun 2021 · 6 min 28 sec left

Ο μπαμπάς φούρναρης και το κακοφτιαγμένο κουλουράκι

Η Λένα Πλάτωνος αφηγείται ακόμη ένα παραμύθι του ιατρού και συγγραφέα Νεκτάριου Ντουντουλάκη από την ενότητα παραμυθιών "Τα παραμύθια της..."

Jul 2021 · 9 min 1 sec

Η κότα με τα μαγικά φτερά

Από τη συλλογή παραμυθιών «Τα παραμύθια της αγάπης» του ιατρού - συγγραφέα Νεκτάριου Ντουντουλάκη (έκδοση με την υποστήριξη της Κεντρικ...

Jul 2021 · 13 min 45 sec

Κάτω δεξιά από το εκάστοτε βίντεο, με το σύρσιμο του ποντικιού, εμφανίζονται τα ακόλουθα τρία κουμπιά:

= Share (διαμοιρασμός σε άλλες πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης, όπως Facebook, Instagram, Twitter).

= Download («κατέβασμα» στην ψηφιακή μας βιβλιοθήκη).

= Save to your Library (αποθήκευση στην ψηφιακή βιβλιοθήκη podcast του κάθε χρήστη της πλατφόρμας).

Ένα ακόμη podcast στο οποίο θα γίνει αναφορά έχει την ονομασία «[Τα Παραμύθια της CRETASTROM](#)». Στην περιγραφή αναγράφονται τα εξής: «Τα παραμύθια της CretaStrom με τον Τούλη τον Στρωματούλη και τη Ρένια τη Μαξιλαρένια! Μια σειρά "παραμυθιών" με σκοπό τα παιδιά σας, να ζήσουν μια "καλύτερη" εμπειρία ύπνου! Ο Τούλης και η Ρένια θα μας βοηθήσουν στο ταξίδι αυτό». Το podcast αποτελείται από 13 επεισόδια.

Στην αρχή μια ανδρική φωνή παρουσιάζει το podcast αναφέροντας τα εξής: «Τα παραμύθια της CretaStrom με τον Τούλη τον Στρωματούλη και τη Ρένια τη Μαξιλαρένια!». Στη συνέχεια, μια γυναικεία φωνή λέει: «Ρένια μου, Τούλη μου, πλύνουμε τα δόντια μας; Έτοιμοι για παραμύθι!» με τους αντίστοιχους ήρωες να αναφωνούν:

«Ναι! Παραμύθι!» και στη συνέχεια να αναφέρεται ο τίτλος του παραμυθιού και να ξεκινά η κυρίως αφήγηση. Στην παρούσα περίπτωση, υπάρχει μόνο μια αφηγήτρια και καθόλου ηθοποιοί. Υπάρχουν ηχητικές υποκρούσεις ζώων, σε περίπτωση που αναφέρονται μέσα στο παραμύθι και μερικές μελωδίες. Στο τέλος οι δυο ήρωες, ο Τούλης και η Ρένια, καληνυχτίζουν τα παιδιά.

Συμπεράσματα

Μέσα από την παρουσίαση της έρευνας καταδείχθηκε το πέρασμα του παραμυθιού από την εποχή του ραδιοφώνου στον ψηφιακό κόσμο του YouTube και του Spotify.

Βάσει της ανάλυσης συμπεραίνουμε τα εξής:

- ✓ Παλιότερα οι ακροατές έπρεπε να συντονίζονται μια συγκεκριμένη ώρα μπροστά από το ραδιόφωνό τους, σε αντίθετη περίπτωση έχαναν την εκπομπή. Σήμερα, ο εκάστοτε ακροατής επιλέγει εκείνος την ώρα της ημέρας που θα ακούσει το υλικό που επιθυμεί. Μπορεί τη μια στιγμή να ακούσει τη θεία Λένα της δεκαετίας του 1930, να περάσει στον Παραμυθά των αρχών της δεκαετίας του 1980 και, στο τέλος, να ακούσει ένα podcast της Λένας Πλάτωνος από το 2021.
- ✓ Ο ακροατής έχει, επίσης, τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ ήχου ή/και βίντεο, καθώς του παρέχονται και δυνατότητες βελτιστοποίησης της ποιότητας του ήχου ή του βίντεο (ανάλυση 4K, αναπαραγωγή ήχου είτε 160 είτε 320 κιλομπάιτ ανά δευτερόλεπτο κ.λπ.).
- ✓ Η θεία Λένα, μπορούμε να πούμε, ότι είχε το «μονοπώλιο» της αφήγησης παραμυθιών. Ήταν η μόνη αφηγήτρια παραμυθιών στον μοναδικό ραδιοφωνικό σταθμό της Ελλάδας. Αντιθέτως,

σήμερα, υπάρχει πληθώρα επιλογών ανάλογα με την ηλικία, τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντα του κάθε παιδιού.

- ✓ Μια βασική διαφοροποίηση είναι η πρόσβαση που έχει ο ακροατής του παραμυθιού. Οι εκπομπές αφήγησης παραμυθιών μεταδίδονταν από τους ραδιοφωνικούς σταθμούς δωρεάν και ο καθένας είχε πρόσβαση σε αυτές. Σήμερα και οι πλατφόρμες YouTube και Spotify δύνανται να λειτουργήσουν δωρεάν, ωστόσο παρέχουν περισσότερες παροχές στην περίπτωση που υπάρχει κάποια μηνιαία συνδρομή. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση συνδρομής ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να βλέπει ή να ακούει το υλικό χωρίς την παρεμβολή διαφημίσεων, με καλύτερη ποιότητα ήχου. Μπορεί επίσης να αποθηκεύει το υλικό και να το ακούει όποτε θέλει ακόμη και αν δεν είναι, εκείνη τη στιγμή, συνδεδεμένος στο διαδίκτυο.
- ✓ Το κεφάλαιο «Ο αφηγητής και το κοινό του» του βιβλίου της Μ. Καπλάνογλου (2015) προσφέρει τροφή για σκέψη ως προς τη συγκεκριμένη σχέση. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχει μεγάλη και ποιοτική, θα λέγαμε, διαφορά στην επαφή μεταξύ του αφηγητή και του ακροατή/ών του παραμυθιού στην περίπτωση της διαμεσολαβημένης από την τεχνολογία αφήγησης: πρώτον, η οικειότητα του χώρου και των προσώπων έναντι της αποκλειστικά ακουστικής επαφής στη ραδιοφωνική αφήγηση και οπτικοακουστικής επαφής στις άλλες μορφές (τηλεόραση και Διαδίκτυο). Η αίσθηση ότι ο αφηγητής/η αφηγήτρια δεν απευθύνεται μόνο σε σένα αλλά σε ένα τεράστιο κοινό και επιπλέον δεν έχει κανένα παιδί από το κοινό τη δυνατότητα να θέσει ερωτήματα, να σχολιάσει και να εκφράσει την ανταπόκρισή του. Δεύτερον, ο ίδιος ο αφηγητής/η αφηγήτρια χάνει αυτό το σπουδαίο κομμάτι της ανατροφοδότησης από το ακροατήριο και

έτσι η πράξη της αφήγησης καθίσταται απρόσωπη, κατά κάποιο τρόπο.

- ✓ Η δυνατότητα σχολιασμού ενυπάρχει στην περίπτωση των αφηγήσεων μέσω του Διαδικτύου, ωστόσο αφορά τις ηλικιακές ομάδες που μπορούν να αρθρώσουν λόγο στο Διαδίκτυο και όχι τα μικρά παιδιά, που είναι η κρισιμότερη ομάδα-στόχος.
- ✓ Η χρήση της γλώσσας μέσω του ραδιοφώνου και των άλλων μέσων είναι η καθιερωμένη Κοινή Νεοελληνική. Η ζωντανή αφήγηση παραμυθιού στην ύπαιθρο χώρα, όμως, σέβεται τις τοπικές ιδιομορφίες και παραλλαγές, τόσο της γλώσσας, όσο και της αφηγούμενης ιστορίας.
- ✓ Η περίπτωση της επί πληρωμή παροχής υπηρεσίας αφήγησης παραμυθιών υποβιβάζει την πρακτική της αφήγησης σε εμπορικό προϊόν εν αντιθέσει προς την πράξη αγάπης και προσφοράς που συνιστούσε η συγκεκριμένη πρακτική στο παρελθόν.

Επομένως, καθίσταται σαφές ότι η κοινωνική-πολιτισμική πρακτική της αφήγησης ενός παραμυθιού συνεχίζει να υφίσταται παρά τις διαφοροποιήσεις. Η ανάγκη του παραμυθιού είναι διαχρονική και αφορά και τα παιδιά και τους ενήλικες. Έτσι, από τις παλαιότερες εποχές και την mother – goose (ηλικιωμένη γυναίκα που αφηγείται ιστορίες δίπλα στο τζάκι), πραγματοποιήθηκε (για τον ελληνικό χώρο) επιτυχώς το πέρασμα στο ραδιόφωνο με τη θεία Λένα και στη συνέχεια στην τηλεόραση με τον Παραμυθά και το Εδώ Λιλιπούπολη. Η πρακτική της ακρόασης μπορεί να υποσκελίστηκε από την παντοκρατορία της εικόνας, ωστόσο δεν εξαλείφθηκε πλήρως. Δύναται να υποστηριχθεί πως το Spotify και ανάλογες πλατφόρμες αναπαραγωγής ήχου φέρνουν και πάλι στο προσκήνιο την

κοινωνική πρακτική της ακρόασης παραμυθιών. Φυσικά, θα είναι πολύ ενδιαφέρουσα η παρατήρηση της επόμενης μετάπλασης της πρακτικής της ακρόασης με την περαιτέρω εξέλιξη της τεχνολογίας, φαινόμενο που, σίγουρα, θα μελετηθεί από τους λαογράφους.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

Βιβλιογραφία / Kaynakça

- APOSTOLÍDÍΣ, Andreas (2011), “Dio – tria pragmata ya to astinomiko mithistorima” (Δύο – τρία πράγματα για το αστυνομικό μυθιστόρημα), <https://eglima.wordpress.com/2011/03/05/apostolides/>, (Επίσημο Τάριχι: 16 Μαΐς 2023).
- APOSTOLÍDÍΣ, Andreas (2012), *Ο Κόσμος tu Yanni Mari (Ο Κόσμος του Γιάννη Μαρή)*, Ατina: Ekdosis Agra.
- BAUSINGER, Hermann (2009), *Ο Laikos Politizmos ston kozmo tis technologias (Ο Λαϊκός Πολιτισμός στον Κόσμο της Τεχνολογίας)*, Marianthi Kaplanoglú-A. Kondogiorgi (Çev.), Ατina: Patakis Yayınları.
- BEATON, Roderick (1996), *Ísagogi sti Neoteri Elliniki Logotehnia: Piisi ke Pezografia 1821-1992 (Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία: Ποίηση και Πεζογραφία 1821-1992)*, Ατina: Ekdosis Nefeli.
- DAFNÍΣ, Grigorios (1997), *Í Ellas Metaksi Dio Polemon 1923-1940 (Η Ελλάδα Μεταξύ Δύο Πολέμων 1923-1940)*, Ατina: Ekdosis Kaktos.

- FİLİPPOU, Filippos (2018), *Ístoria tis Ellinikis Astinomikis Logotehnias: O Yannis Maris ke i alli (Ιστορία της Ελληνικής Αστυνομικής Λογοτεχνίας: Ο Γιάννης Μαρής και οι άλλοι)*, Atina: Ekdosis Pataki.
- HATZIVASILIOU, Vangelis (2019), "Ο Pavlos Nirvanas ke i Aparhes tis Ellinikis Astinomikis Logotehnias" ("Ο Παύλος Νιρβάνας και η Απαρχές της Ελληνικής Αστυνομικής Λογοτεχνίας"), *Hartis*, 2, <https://www.hartismag.gr/hartis-2/pyxides/o-paylos-nirbanas-kai-oi-aparxes-ths-ellhnikhs-astynomikhs-logotexnias>, (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2023).
- KAPLANOĞLU, Marianthi (2015), *Paramithi ke Afigisi stin Ellada: Mia palia techni se mia nea epochi (Παραμύθι και Αφήγηση στην Ελλάδα: Μια παλιά τέχνη σε μια νέα εποχή)*, Atina: Pataki Yayınları.
- KATSADOROS, Georgios (2013), *I epistimi tis Laografias sti Sigchroni Technologiki Epochi (Η Επιστήμη της Λαογραφίας στη Σύγχρονη Τεχνολογική Εποχή)*, Kokkinos G. - Moschofoğlu - Chionidu M. (Ed.), *Epistimes tis Ekpedefsis. Apo tin Astheni taksinomisi tis Pedagogikis sti diepistimonikotita ke ton epistimoniko ivridizmo (Επιστήμες της Εκπαίδευσης. Από την ασθενή ταξινόμηση της Παιδαγωγικής στη διεπιστημονικότητα και τον επιστημονικό υβριδισμό)*, Atina: Taxideftis.
- KRACAUER, Siegfried (2019), *Polisiye Roman: Felsefi Bir İnceleme*, Dilman Muradoğlu (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- LEONTARİTIS, Yorgos A. (2013), *O Yannis Maris ke i Eporhi tu (Ο Γιάννης Μαρής και η Εποχή του)*, Atina: Ekdosis Agra.
- LUKATOS, Dimitris (2015), *Isagogi stin Elliniki Laografia (Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία)*, Atina: Morfotiko Idrima Ethnikis Trapezis.
- LÜTHİ, Max (2018), *To Laiko Paramithi os Poiisi. Aisthitiki ke Anthropologia (Το λαϊκό παραμύθι ως ποίηση. Αισθητική και ανθρωπολογία)*, Emmanuela Katrinaki, (Çev.), Atina: Pataki Yayınları.
- MERAKLIS, Michalis G. (2004), *Laografika Zitimata (Λαογραφικά Ζητήματα)*, Atina: Kastaniotis Yayınları & Diatton.

- MERAKLIS, Michalis G. (2011), *Elliniki Laografia, Kinoniki Sigkrotisi, Ithi ke Ethima, Laiki Techni* (Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική Συγκρότηση, Ήθη και Έθιμα, Λαϊκή Τέχνη), Athina: Institutouto tu Vivliu - A. Kardamitsa.
- MYROGIANNIS, Stratos (2012), *Apo tis Ístories Mistiriu stin Astinomiki Ploki: Anazitontas tin Emfanisi enos Enigmatiku Ídus ston Elliniko 19 Eona* (Από τις Ιστορίες Μυστηρίου στην Αστυνομική Πλοκή: Αναζητώντας την Εμφάνιση ενός Αινιγματικού Είδους στον Ελληνικό 19^ο Αιώνα), Atina: Ekdosis Aleksandria.
- OZANSOY, Esin (2009), "Georgios M. Viziinos (1849-1896) ve Çağdaş Yunan İthografik Öyküsü", *Dilbilim*, 21, 53-62.
- POLITIS, Nikolaos (1909), *Laografia* (Λαογραφία). *Laografia* (1).
- RİZOS RANGAVİS, Aleksandros (2018), *Mukavelat Muharriri*, Evangelia Balta ve Niki Stavridi (Haz.), İstanbul: The Isis Press.
- RODELL, Marie F. (1952), *Mystery Fiction: Theory and Technique*, New York: Hermitage House.
- ŞAHİN, Seval (2013), "Giriş", *Edebiyatın İzinde: Polisiye Edebiyat*, Seval Şahin vd. (Ed.), İstanbul: Bağlam Yayınları, 7-20.
- TODOROV, Tzvetan (2014), "Polisiye Romanın Tipolojisi", Yasin Sofuoğlu (Çev.), *Notos Öykü*, 46, 36-42.
- YAŞMUT, Çağatay (2014), "Suç Tarihi ve Polisiye Roman", *Notos Öykü*, 46, 48-51.

Δικτυογραφία

- https://www.youtube.com/watch?v=FHagROVt1-4&ab_channel=petalouda1987 (Επίσημο Τηροη: 26 Οακ 2022).
- ❖ Για την Αντιγόνη Μεταξά - θεία Λένα/ Antigoni Metaksa – Lena Teyze Ηακκίνα:
 - https://www.youtube.com/watch?v=gK86-qKQFTc&ab_channel=%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%93%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%AC (Επίσημο Τηροη: 24 Οακ 2022).
 - <https://archive.ert.gr/90444/> (Επίσημο Τηροη: 24 Οακ 2022).

- https://www.youtube.com/watch?v=OjAjauumZKA&ab_channel=STAKO_VIOSS (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- <https://www.ert.gr/ert-arxeio/antigoni-metaxa-16-oktovriou-1971/?fbclid=IwAR1IvNusP7DeGRc2yJb5kFZCSJqcy3nHedL-77D6IZF7FS-76EfrAQMLM-U> (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.tovima.gr/2014/10/17/culture/i-theia-lena-synanta-ton-aiswpo/?fbclid=IwAR16gcJHb7h86C6uOHc1iK3_go_NpBGPd7YH3RcAwbVTmR5udEAENRbZiRI (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=sRTqulWkF68&list=PLBbWOyQFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=1&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=tZLE74OtLKI&list=PLBbWOyQFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=2&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=beuMjx90mNk&list=PLBbWOyQFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=3&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=m3xxUfOZQTY&list=PLBbWOyQFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=4&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=rqLvakNJI5I&list=PLBbWOyQFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=5&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=tDRCnaDt1Q0&list=PLBbWOyQFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=6&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=kIDj7CLLDlg&list=PLBbWOyQFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=7&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=UXEplEP7I4Q&list=PLBbWOyQFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=8&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).

- https://www.youtube.com/watch?v=A-n1KtL6DAM&list=PLBbWOyOFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=9&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=ugkKfVYdnE&list=PLBbWOyOFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=10&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=9Ddu7lgGO9w&list=PLBbWOyOFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=11&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=-jghr-bXI9M&list=PLBbWOyOFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=12&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=LKjVs5rFzCo&list=PLBbWOyOFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=13&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=rI8-CbnCy_8&list=PLBbWOyOFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=14&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=KO27n6vOFEA&list=PLBbWOyOFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=15&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=LuUAdBKkWwk&list=PLBbWOyOFJRenXGGnLsZwricwNi-EID6Oj&index=16&ab_channel=HotaHota13 (Erişim Tarihi: 24 Ocak 2022).
- ❖ Για τον Παράμυθά/ Paramithas Hakkında:
- https://www.youtube.com/watch?v=5zk9YEDVWmw&ab_channel=akarvel (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=UIM5eDrDCSc&list=PLD58FCECA0E39154D&index=28&ab_channel=%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%93%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%AC (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).

- https://www.youtube.com/watch?v=b8n42b1fefw&list=PLD58FCECA0E39154D&index=28&ab_channel=%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%93%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%AC
(Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=mLA3UgzEIsk&list=PLD58FCECA0E39154D&index=29&ab_channel=%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%93%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%AC
(Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=Euq9UWeAEKE&list=PLD58FCECA0E39154D&index=30&ab_channel=%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%93%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%AC
(Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).
- https://www.youtube.com/watch?v=nk02UhBkINM&list=PLD58FCECA0E39154D&index=31&ab_channel=%CE%A0%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%93%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%AC
(Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).
- ❖ Για το Εδώ Λιλιπούπολη/ Edo Lilipupoli Hakkında:
 - https://www.youtube.com/watch?v=t1OPBz3nXd8&t=707s&ab_channel=VapingTeddy (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).
- ❖ Οι χρήστες «Greek Fairy Tales», «Παιδική Γωνιά» και «Και Πάλι Παιδί»:
 - <https://www.youtube.com/c/GreekFairyTales> (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).
 - https://www.youtube.com/channel/UCCIAFTnbGditvz9_7_7eumw (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).
 - <https://www.youtube.com/channel/UC52btZ7KOO5WR4qzf231yTw/playlists> (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).
- ❖ Spotify podcasts: «Παραμύθια με τη Λένα Πλάτωνος» και «Τα Παραμύθια της CRETASTROM» / Spotify Podcasts: “Paramithia me ti Lena Platonos” ve “Ta paramithia tis CRETASTROM”:
 - <https://open.spotify.com/show/1uMe0cd6II3Ep2YfV42rZy> (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).

STAVROULA SOTIROPOULOU

<https://open.spotify.com/show/14SkrDQItbJnCishcuwJcP> (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2022).

245

Araştırma Makalesi/Research Article
DOI: 10.53711/balkanistik.1406250
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2023; 5(2): 246-266
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2023; 5(2): 246-266

BALKAN TÜRK ÇOCUK ŞİİRİNDE MİLLÎ BİLİNÇ

Ayşe ŞENER*

ÖZ: Rumeli veya Balkan coğrafyası, Türk kültür tarihinin ve edebiyatının ayrılmaz bir parçasıdır. Yaşanan tarihî süreçler bu coğrafyada edebiyatın varlığına engel teşkil etmemiş, bilakis söz konusu bölgeden pek çok önemli şair ve yazar yetiştirmiştir. Balkan edebiyatlarının temel eğilimi bölgede yaşanan işgal, savaş ve zorunlu göçler; bağımsızlık öncesi ve sonrası rejim olmak üzere çeşitli siyasi değişimlerle şekillenmiştir. Yaşanan bu değişimlerin Balkan Türklerinin zihin dünyasındaki yansımaları edebiyata aksetmiştir. Nitekim söz konusu coğrafyada yaşayan Türkler, siyasi ayrılıklara rağmen kökleri ile bağlarını koparmadan yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla bu ortaklık ve kültürel devamlılık edebî ürünlerde de kendini göstermektedir. Bu bağlamda Türk kültürünün ortak öğelerinden olan çocuk edebiyatı önemli bir örnek teşkil eder. Küçük yaştan itibaren çocuklarda millî bilincin ve kimlik farkındalığının oluşturulmasında aile ve eğitimin yanı sıra edebiyatın da bir payı bulunmaktadır. Bu çalışma, bölgede yaşanan politik, ekonomik, dinî ve kültürel tahakküme karşı kimliği koruma biçimi olarak Balkan Türk çocuk şiirinde yer alan millî bilinç öğelerini irdelemektedir. Çalışmada söz konusu şiirlerden örneklem dâhilinde bir inceleme

*Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, e-posta: senerayse13@hotmail.com, ORCID:0000-0002-1157-4187

OPEN ACCESS

© Copyright 2023 Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi

Cite as/Atf: ŞENER, Ayşe (2023), "Balkan Türk Çocuk Şiirinde Millî Bilinç", *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(2), 246-266. <https://doi.org/10.53711/balkanistik.1406250>

Geliş Tarihi (Received): 18.12.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 27.12.2023

yapılmıştır. Neticede, Balkan Türk çocuk edebiyatında millî bilinci oluşturmak ve korumak amacıyla ana dil, vatan sevgisi, yurt bilinci ve kültürel süreklilik mekânı olarak dinî günler ve millî bayramlar gibi çeşitli temalarla şiirler ortaya konduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Çocuk Edebiyatı, Balkan Türk Edebiyatı, Balkan Türk Çocuk Şiiri, Millî Bilinç.

NATIONAL CONSCIOUSNESS IN BALKAN TURKISH CHILDREN'S POETRY

ABSTRACT: The region of Rumelia or the Balkans constitutes an integral part of Turkish cultural history and literature. The historical trajectory of this region has not impeded the existence of literature; rather, it has given rise to numerous noteworthy poets and writers. The core themes prevalent in Balkan literature have been shaped by a series of impactful events, encompassing occupations, conflicts, forced displacements, and diverse political transformations both pre- and post-independence. The reflections of these changes in the mental world of Balkan Turks have manifested themselves in literature. Despite political divisions, the Turks living in this region have sustained their lives without severing their roots. Therefore, this commonality and cultural continuity also manifests itself in literary products. In this context, children's literature, a common element of Turkish culture, serves as a significant example. From an early age, literature, along with family and education, plays a role in instilling national consciousness and identity awareness in children. This study examines elements of national consciousness in Balkan Turkish children's poetry as a form of preserving identity against political, economic, religious, and cultural oppression in the region. The analysis is conducted through a selection of exemplary poems. Ultimately, the findings reveal that within Balkan Turkish children's literature, literary creations featuring themes such as native language, patriotism, homeland awareness, and cultural perpetuity through religious observances and national celebrations are fashioned with the intent of establishing and safeguarding national consciousness.

247

Keywords: Balkans, Children's Literature, Balkan Turkish Literature, Balkan Turkish Children's Poetry, National Consciousness.

Giriş

Balkan coğrafyası tarihte Türk halklarının yerleştiği ve günümüzde de yaşamaya devam ettiği önemli bölgelerden biridir. Bölge adını Osmanlı

Devleti döneminde almış olup “sık ormanlarla kaplı sıradağ” anlamına gelmektedir. Balkanlar, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Makedonya, Kosova, Arnavutluk, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan’dan meydana gelir. Bu bölgede toplam Müslüman nüfusu yaklaşık 8.5 milyondur (Sancaktar, 2019: 1-2). Bölgede Türk kökenli nüfusun yoğunluğuna paralel olarak Türkiye’de yaşayan Balkan kökenli nüfus da yoğunluğu ile dikkat çekmektedir (Karakuş ve Uçkun, 2014: 137-138).

Tarihte Osmanlı Devleti’nin yönetimi sonrasında yaşanan ağır savaşlar, göçler ve siyasi mücadeleler Balkan coğrafyasında mevcut Türk edebiyatının varlığına da tesir etmiştir. Taşcıoğlu bölgedeki modern edebiyatın eğilimini oluşturan siyasi süreçleri “1878 Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun işgali altına girmesi, 1918- 1941 I. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan Sırp-Hırvat ve Sloven Krallığı, 1943-1990 II. Dünya Savaşı’nın ardından kurulan Tito yönetimindeki Yugoslavya ve 1990’larda başlayan bağımsızlık hareketlerinin biçimlendirdiği yeni dönem” şeklinde ifade etmektedir (2006: 430). 1699 Karlofça Antlaşması ile Osmanlı bölgeden yavaş yavaş çekilmeye başlamış ve özellikle 1863’ten itibaren bölgedeki huzur bozulmuştur. 1912 Balkan Savaşları ise bölgenin tarihinde acı bir geçmiş olarak yer alır (Beksaç, 2014: 751-752). Osmanlı’nın bölgeden çekilmesi ile birlikte günümüze kadarki süreçte Türkçe ve Türk edebiyatı varlığını sürdürmüş, önemli pek çok yazar ve şair yetişmiştir. Nitekim yazar Zeynel Beksaç’ın da ifadesiyle (2014: 750) özellikle ana dil hususu, bölgedeki Türk halkı için bir ‘yurt’ anlamı taşımaktadır. Bu sebeple edebiyat, Balkanlarda Türk halkı için bir varoluş mekânıdır. Edebî faaliyetler, basın-yayın faaliyetleri Türkçenin yaşamasında etkin rol oynamıştır. Özellikle Türk yazılı basınının Balkan Türk edebiyatının taşıyıcısı olduğu açıktır (Akgün, 2011: 65; Aliov, 2023: 71). Balkanlarda Türkçenin varlığı konuşma ve yazı dili olarak devam etmekte ve bölgedeki Türkler ana dillerini siyasi toplumsal konjonktüre bağlı imkânlar dâhilinde yaşamakta ve yaşatmaktadır. Bu noktada hem Türkçenin

hem de edebiyatın gelişmesinde katkısı bulunan çocuk edebiyatı ayrı bir önem taşımaktadır. Beksaç'ın da belirttiği gibi (2014: 750) özellikle 1960'lı yıllar ve sonrasında Türkiye'deki Türk çocuk edebiyatı ile mukayese edildiğinde Balkan Türk çocuk edebiyatı daha güçlü bir görünüme sahiptir.

Çalışmada Makedonya Türk edebiyatından Enver Tuzcu, Fahri Kaya, Fahri Ali; Kosova Türk edebiyatından Nusret Dişo Ülkü, Hasan Mercan, Zeynel Beksaç, Raif Karkul; Bulgaristan Türk edebiyatından Mehmet Fikri, Ahmet Şerif Şerefli, Mülazım Çavuş, Recep Küpçü, Latif Ali, Şaban Mahmut, Aliş Sait, Hüseyin Rasim Güler; Yunanistan Türk edebiyatından Alırıza Saraçoğlu, Mustafa Tahsin; Romanya Türk edebiyatından Ahmet İsmail Davut'un çocuk şiirlerinden örneklem belirlenmiştir. Ayrıca bunlara ek olarak Gagavuz edebiyatından da şiir örneklerine yer verilmiştir. Bu örneklerden hareketle Balkan Türk çocuk şiirinde millî bilince dair söylemler irdelenmiştir.

1. Balkanlarda Türk Çocuk Şiiri ve Millî Bilincin İnşasına Etkisi

Çocuk edebiyatı, erken çocukluk döneminden ergenlik dönemine kadarki süreçte çocukların anlama düzeyine ve dil gelişimine uygun; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını sanatsal içerikli dilsel ve görsel ürünlerle zenginleştiren metinlerin tamamını kapsar (Sever, 2012: 27). Bilmece, tekerleme, destan, efsane, masal, şiir, hikâye, roman, anı, biyografi, mektup, gezi yazısı, deneme, sohbet, makale, tiyatro, gazete ve dergi yazıları bu metinlere örnek olarak verilebilir (Sinar, 2006: 175). Çocuk edebiyatı ürünleri çocukların zihnini, düşünce dünyasını geliştirdiği gibi (Sever, 2013: 9), aynı zamanda ana dil öğretimi ve kültür aktarımı konusunda da katkı sağlar. Nitekim çocuk edebiyatı, topluma ait öğelerin yansıma alanı bulduğu, toplumun ortak değerlerinin saklı kaldığı bir alandır. Bu bakımdan söz konusu ürünler yeni nesillerin kimlik ve toplumsal aidiyet bilincinin gelişmesinde etkilidir. Kafesoğlu'nun (2003: 15-16) bireye kişilik kazandıran ve toplum olma bilincini oluşturan maddi ve manevi değerler sistemi olarak

tanımladığı kültür, gelecek nesillere özellikle edebî ürünler yoluyla aktarılır. Bu anlamda çocuk edebiyatı hem bireyin kendi kültürüne hem de evrensel kültürel öğelere dair bilgiler sunmaktadır (Çetinkaya ve Durmaz, 2020: 946). Bu noktada özellikle tarihî süreçlerden etkilenen ve kimliğin tahribat altında kaldığı bölgelerdeki hâkim edebiyatta bu hususun ayrı bir önemi bulunmaktadır. Balkan coğrafyasında politik güdüme rağmen Türkçenin ve Türk kültürünün doğru bir şekilde öğretilmesinde çocuk edebiyatının oynadığı rol büyüktür (Okumuş vd. 2014). Nitekim İsen'e göre ilk bakışta Balkanlarda çocuk edebiyatı Türkçenin iyi bir şekilde öğretilmediği, Türkçe yayıma tam izin verilmediği dönemde yalın ve basit dille ifade edilebilecek bir sanat alanı olarak dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bölgedeki pek çok yazar ve şairin mesleğinin öğretmenlik oluşu da hedef kitlenin çocuk olmasında etkili olmuştur. İsen'in belirttiği bir diğer gerekçe ise politik güdüm ile ilişkilidir. Bölgenin tarihî ve politik konjonktürü gereği sosyalizmin bir nesnesini çocukların oluşturduğu ve sosyalist kültürün çocuk eğitimine çektiği dikkati vurgular.

Balkanlarda çocuk edebiyatı bu minvalde özellikle çocuk dergileri ile gelişmiştir. Bu sebeple Balkanlarda Türk edebiyatından bahsedildiğinde ilk olarak çocuk edebiyatına değinmek gerekir (2001: 50-51). Bu bağlamda özellikle çocuk edebiyatındaki eğitsel ve pragmatist yön şiirde dikkat çeker. Nitekim Eagleton'un (2011: 62) da "toplumsal bir kurum" olarak tanımladığı şiir, estetik yanının dışında aynı zamanda pragmatist bir özelliğe sahiptir. Özellikle çocuk şiirlerinde bu pragmatist yön daha açık bir biçimde öne çıkmaktadır. Çocuk edebiyatının temel işlevlerinden biri ana dil öğretimine katkısıdır. Diğer işlev ise toplumsal değer yargılarına dair bir farkındalık oluşturma, millî ve evrensel değerleri kazandırma olarak ifade edilebilir (Tekşan ve Uysal, 2017: 530). Çocuk edebiyatı hem çocukların dil becerilerini geliştirir hem de kültürel değerlere ilişkin bir bilinç ve tutum kazanmada önemli rol oynar (Karatay, 2007: 941). Balkanlarda çocuk edebiyatı ve çocuk

şiiri bahsedilen işlevlerin mevcut olduğu bir mahiyete ve öneme sahiptir. İsen'in (2001: 58) ve Beksaç'ın (2014: 752) belirttiği gibi çocuk edebiyatını Türkçenin Rumeli yakasındaki bir sesi ve yaşama alanı olarak değerlendirmek mümkündür. Bu sahada eser veren yazarların bir anlamda hem Türkçenin hem de Türk kültürünün koruyucusu olduğu fikrinden hareketle Balkan Türk çocuk şiirinde millî bilincin inşasını irdelemek gerekli görülmüştür. Balkan Türk çocuk şiiri, Makedonya, Kosova, Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Gagauz sahasında hemen hemen benzer bir görünüme sahiptir. Başlangıçta Türkçenin ve Türk kimliğinin inşası ve tahrip süreçlerinde koruma alanı olması edebiyat, toplum ve kimlik ilişkisini imlemektedir.

1878-1944, 1944-1989 ve 1990'dan günümüze kadar süregelen Bulgaristan Türk edebiyatı ve buna bağlı olarak çocuk edebiyatı Türkçe eğitimi ile doğrudan ilişkilidir. Türkçe eğitiminin güçlü olduğu devirlerde güçlü bir çocuk edebiyatı ile karşılaşılır. Bulgaristan Türk çocuk edebiyatının ilk ürünleri Türkçe eserleri yayımlayan matbaalarda Türk okulları için basılan ders kitaplarında yer almaktadır. Türkçe eğitimin serbest olduğu yıllarda siyasi konjonktür gereği sosyalist bir edebiyat söz konusu olmakla birlikte çocuk edebiyatına dair ilk örneklerin verildiği dikkat çekmektedir (Akgün, 2016: 52). Ancak özellikle 1944 ve sonrasında Türkçe derslerin kaldırılması ve sadece evlerde konuşulan bir dil durumuna getirilmesi söz konusudur. Bu sebeple bu yıllarda edebiyatın üzerinde de politik bir güdüm bulunmaktadır. Bulgaristan Türk çocuk edebiyatı, liselerin kapatılması ve çeşitli baskılardan etkilendiği gibi 1989'da yaşanan zorunlu göçten dolayı o tarihten itibaren Türkiye'de yaşayan çeşitli yazarlar tarafından da sürdürülmüştür (Beksaç, 2014: 772). Türkiye'de eser veren isimler Bulgaristan Türklük şuurunu işlemiş ve bu yönde eser vermiştir (Akgün, 2016: 68-69). İsa Cebeci, Ömer Osman Erendoruk, Latif Karagöz, Aliş Sait, Recep Küpçü, Ahmet Şerif Şerefli, Nevzat Mehmet Fuat, Mehmet Çavuş,

Şaban Mahmut, Mehmet Fikri, Hüseyin Rasim Güler, Mülazım Çavuş gibi isimler çocuk edebiyatının temsilcilerine örnek olarak verilebilir.

Makedonya Türk çocuk edebiyatı ise belirgin olarak 1940'lı yıllarda çıkarılmaya başlanan *Birlik* dergisi ile görünüm kazanmaya başlamış, sonraki yıllarda *Yeni Kadın*, *Sevinç*, *Tomurcuk* gibi dergilerle edebî ürünler çeşitlilik kazanmıştır. Enver Tuzcu, Şükrü Ramo, Necati Zekeriya, Şefki Vardar, Mustafa Karahasan, Fahri Kaya, İlhami Emin, Hüseyin Süleyman gibi pek çok yazar söz konusu alanda ilk edebî ürünleri vermiştir (Beksaç, 2014: 753). Makedonya Türk çocuk edebiyatının en güçlü yanını ise şiir oluşturmaktadır. Üsküplü Şeyh Saadettin İbrahim'in 1945 öncesi yazdığı "Sabah Yıldızı" şiiri sahada çocuk şiirine dair en bilinen şiir örneklerindendir (İsen, 2001: 53).

Kosova'da ise Türk çocuk edebiyatına dair eserler başlangıçta *Birlik*, *Sevinç*, *Tomurcuk*, *Sesler* gibi dergilerde verilmiştir (Beksaç, 2014: 767). 1950'lerden sonra açılan Türkçe eğitim veren okulların açılması, çeşitli kültürel derneklerin kurulması bölgedeki edebî ortama zemin hazırlamıştır. *Tan* gazetesinin çıkmasıyla birlikte Kosovalı edebiyatçılar özellikle *Tan* çerçevesinde ve ardından çıkarılan pek çok dergi ile yayın faaliyetlerini sürdürmüştür (İsen, 2001: 54-55). II. Dünya Savaşı sonrasında sosyalist rejime bağlı olan bölgede politik güdüme rağmen Türk şiiri varlık göstermiştir. Günümüzde bu bölgedeki Türk varlığı ve Türk edebiyatı, Türk dünyası edebiyatlarının Batı kolunu oluşturmakta ve edebî faaliyetler sürdürülmeye devam etmektedir (Karakuş, 2023: 59). Örneğin bölgede günümüzde yayın hayatına devam eden tek çocuk dergisi Zeynel Beksaç'a ait olan *Türkçem*'dir (Beksaç, 2014: 767). Kosova'da tarihi çok eskilere dayanan çocuk şiiri Hacı Ömer Lütfi, Nusret Dişo Ülkü, Nimetullah Hafız, Hasan Mercan, Rıfat Yeşeren, Zeynel Beksaç, Raif Kırkul gibi isimlerle verilmiştir.

Batı Trakya (Yunanistan) Türklerinin edebiyatı ise Lozan Antlaşması öncesi ve sonrası olarak tasnif edilebilir. İlk edebî çalışmalar belirgin olarak 1960'lardan sonra başlamıştır. Bu noktada *Birlik ve Öğretmen* dergilerinin adını anmak gereklidir. Bu yıllarda çocuk edebiyatında da ilk örnekler verilmiştir (Beksaç, 2014: 773-774). Yunanistan'da bulunanlar dışında Balkanlar'da yaşayan Türklerin tümü sosyalist rejim ile yönetilen ülkelerde yaşamıştır. Bu sebeple Türk şiiri bu bölgede diğer Balkan edebiyatları ile küçük farklılıklara sahiptir (İsen, 2001: 51). Alırza Saraçoğlu, Mücahit Mümin, Rahmi Ali, Mustafa Tahsin gibi isimler bölgedeki çocuk edebiyatının önemli temsilcileri olarak dikkat çeker (Beksaç, 2014: 773-774).

Romanya'da 1944 yılı sonrası sosyalist yönetimle birlikte Türkçe, Türk eğitimi ve Türkçe kitapların yayınlanması söz konusu olsa da bahsedildiği gibi 1960'larda rejimin tahakkümü söz konusu olur. Sanatta ve sosyal hayatta rahatlama ancak 1990'lardan sonra ortaya çıkmıştır (Beksaç, 2014: 778). Romanya Türk Çocuk edebiyatı ilk ürünlerini Mehmet Niyazi ile vermiştir. Ardından İsmail Ziyaeddin, Emel Emin gibi isimler dikkat çeker (İsen, 2001: 58).

Batı Trakya Türklüğünün önemli bir parçası olan Gagauzların edebiyatının kökeni ise 20. yüzyılın başlarına kadar uzanır. Bu dönem itibarıyla kutsal metinler, dualar ve ibadet kitapları ile dinî edebiyat üretilmeye başlanmıştır (Hünerli, 2022: 5). Mihail Çakır'ın çabaları ile bu yüzyılın başında ilk yazılı ürünlerin verilmeye başlandığı görülmektedir (Argunşah, 1996: 679). Gagauz edebiyatında modern anlamda ilk edebî ürün ise 1959'da verilmiştir. Doğa, arkadaşlık, aile, eğitim ve öğretim, hayal gücü ve macera gibi temalarla yeni nesile kültürel miras, değerler ve yaşam becerileri konusunda yol göstericilik amacı taşıyan çocuk şiirlerine de ilk olarak bu yıllarda tesadüf edilir (Hünerli, 2022: 7-8). Nikolay Tanasoğlu, Nikolay Baboğlu, Todur Zanet, Todur Marinoğlu, Petri Çebotar, Konstantin Vasilioğlu gibi isimler çocuk şiirleri yazmıştır (Beksaç, 2014: 779).

Bu özelliklerle gelişen ve günümüzde sürdürülen Balkan Türk çocuk edebiyatı belirtildiği üzere daha çok şiir türü ile daha güçlü bir edebiyat ortaya koymuştur. Bu edebiyatta her ne kadar tabiat ve doğa betimlemeleri dikkat çekse de toplumsal ve kültürel temalar başlangıçtan bugüne bölgedeki çocuk edebiyatına hâkim olmuştur. Bu bakımdan çoğu eğitimi olan yazarların hedef kitle olarak toplumsal kimliğin ana ögesi olan çocuklarda millî bilinci inşa etmek gibi bir amacı olduğu çıkarımına ulaşılmaktadır. Bu fikirden hareketle söz konusu edebiyatta toplumsal şuuru güçlendirecek ve şekillendirecek nitelikte dil, tarih ve kültür içerikli şiirlerin var olduğu dikkat çekmektedir. Buna göre Balkan Türk çocuk şiirinde millî bilinci oluşturmak ve korumak adına ana dil, millî ve dinî bayramlar/günler, vatan sevgisi ve yurt bilinci gibi çeşitli temalarla edebî ürünler ortaya konmuştur.

1.1. Ana Dil

Balkan Türk çocuk şiirinde en çok dikkat çeken temalardan biri ana dildir. Türk kültürünün ve Türk dilinin korunması, gelecek kuşaklara aktarılması bakımından bu şiirlerin pragmatist bir yön taşıdığı görülmektedir. Bu noktada Kosova Türk edebiyatının önemli kalemlerinden olan Zeynep Beksaç'ın "Türkçem Gururum" şiiri örnek olarak verilebilir:

Ana

Baba

Yurdu

Evreni

Seninle sevdim Türkçem.

(İsen vd., 2001: 179).

diye okura seslenen Beksaç'ın edebî dünyasına bakıldığında Türkçenin ve Türk kültürünün yansıma ve muhafaza alanı olarak edebiyatı gördüğü açıktır. Yazarın çıkarmış olduğu *Türkçem* dergisi ve diğer eserleri bu düşüncenin somut bir ispatıdır. Nitekim Balkanlarda şair olmak yazarın

kendisinin de ifadesiyle “Türkçenin nöbetini tutmaktır.” (Beksaç, 2014: 750). Bu sebeple Türkçe ve Türkçenin korunması meselesi bölgedeki Türk çocuk edebiyatının temel sorunsalı ve bir bakıma ortaya çıkış serüveninin de ilk adımındır. Şair bu şiiri ile toplumun ana taşlarından dil, vatan, anne-baba ve dünya ekseninde bir sevgi ve saygı aşılama istemiştir. Kosova Türk şiirinden bir başka örnek ise Raif Kırkul’un “Türkçem” şiiri ile verilebilir:

Annemin söylediği türküler *Babamın söylediği türküler*
Sinmiştir beşiğimin renklerine *Ahenkleşir vatan özlemiyle*
Canlanır yeniden her sallanışta *Canlanır sazımın tellerinde*

(İsen vd., 2001: 194).

Şair bu şiirde “vatan, beşik, ninni, türkü, saz” gibi kavramlar arasında bir bağ kurmaktadır. Kültürel değerler olarak ninni, saz, türkü ve beşik arasındaki yakın ilişki vatan ile benzeşmektedir. Saz ve beşik şekil olarak bir saklama alanını imlemesiyle vatan ile metaforik bir özdeşim taşımaktadır. Ninni, türkü ve saz ise kültürel mekânlar olarak kimlik öğeleri olmasıyla dikkat çeker. Bu bağ ana dilin önemini vurguladığı gibi diğer taraftan Türk kimliğini ve kültürünü öne çıkarmaktadır. Vurgulanan eylemlerdeki devamlılık ise kültürel sürekliliği imlemektedir.

Başka bir örnek olarak Bulgaristan Türk çocuk edebiyatının temsilcilerinden Aliş Sait’in “Her Şey Türkçe” şiirine bakmak mümkündür. Şair bu şiirinde Türkçe konuşmanın, Türkçe ile yaşamının önemini vurgulamaktadır:

Türkçe tanışalım, *Türkçe dinleşelim,*
Türkçe konuşalım, *Türkçe selamlaşalım,*
Türkçe anlaşalım. *Türkçe bayramlaşalım.*

(İsen vd., 2001: 251).

Şair Sait, bu şiiri ile şiirin amacını da ortaya koyar. Nitekim Balkanlarda hem Türklüğün hem de Türkçenin belleklerde yitik olarak yer etmemesi ve korunması adına dil ve kimlik ilişkisini vurgulamak önemlidir.

Balkanlarda çocuk şiiri bu yönüyle daha da önemli görülmektedir. Beksaç'ın "...inceldik ama kopmadık." (2014: 752) şeklinde belirttiği zorlu tarihî süreçte edebiyat, kimliğin bir koruma alanı görevini üstlenmiştir. Sait'in şiirde "tanışmak, anlamak, konuşmak, dinlemek, selamlaşmak ve bayramlaşmak" eylemleri ile ortaya koyduğu "Biz" kimliği, edebiyatın ve Türkçenin bölgedeki birleştirici gücünü imlemektedir.

Bulgaristan Türk edebiyatından başka bir örnek olarak Şaban Mahmut'un "Türkçe asırlardır ana dilimdir" diye Türklük ve Türkçenin düşmana karşı bir kalkan olduğunu ifade ettiği "Türkçeye Deliorman Güzellemesi" başlıklı şiiri de yeni nesiller üzerinde millî bilinç inşası oluşturmak adına yazılan önemli şiirlerden biridir.

Bu diyarda doğdum, burda yaşarım

Deliorman senden güzel dil var mı?

Aydın yarımına burda koşarım

Türkçem Türkçem senden güzel dil var mı?

(İsen vd., 2001: 247).

Kendi vatanında kendiliğini yitirmemek adına direnen, mücadele eden halkın sesi bu şiirde karşılık bulmuştur. Aydınlık ve güzel bir gelecek ancak 'kendi' olabilmiş bir toplum ile gerçeklik kazanacaktır. Tarihte Balkan coğrafyasında yaşanan asimilasyon, Bulgaristan Türk çocuk edebiyatının da ana sorunsalıdır. Akgün'e göre (2016: 242) yazarlarda millî varlığı ve şuuru devam ettirme kaygısı ile şiirde öğreticilik işlevi öne çıkmaktadır. Bu amaçla çoğu öğretmen olan çocuk şairleri aile, ana dili, tabiat ve mevsimler, hayvanlar, meslekler, asimilasyon tehlikesi, dinî inançlar ve sosyalizm ile ilgili şiirler yazmıştır. Kuşkusuz kültür aktarımının başat noktası ana dildir. Bu bakımdan bölgede ana dil öğretimi üzerine mücadele hem toplumsal hem de edebî düzlemin temel meselesidir. Türkçenin yasaklanmasına ilişkin politikaya karşılık çocuk şiirinde ana dil temasının ele alınması kimlik koruma biçimidir.

Gagauz edebiyatından Diyonis Tanasoğlu'nun "Ana Dilim" şiirinde "tatlı bal, çiçek kokusu, güzel ses, türkü" gibi nitelermelerle ele alınan ana dil, kaybedilmemesi gereken ve insanı insan yapan en güzel değerlerden biri olarak betimlenmiştir:

*Dili lazım bilelim
Biz evlad ona inanırız,
Dili hiç kaybetmeyelim
Salt onunnan biz insanız!*

(İsen vd., 2001: 326).

Çocuk şiirlerinin temel özelliklerinden biri, çocuğa görelilik ilkesine göre yazılmış olmasıdır. Karakuş'un da belirttiği gibi (2021: 97), çocuklara yönelik şiirlerin genel eğilimi işlenen konudan bağımsız olarak inanç, sevgi ve çocuk üçgeninde bir duygu ve düşünce dünyasıyla sunulmasıdır. Bu örnekte de çocuklarda ana dil sevgisi ve bilincinin oluşturulmak istendiği açıktır.

1.2. Bayrak

Bir milletin bayrağı kimlik ve aidiyet sembolüdür. Bu yönüyle Balkan Türk çocuk şiirinde ele alınan temalardan birisi olarak dikkat çeker. Kosova Türk edebiyatının önemli ismi Nusret Dişo Ülkü'nün "Bütün Bayrakları Seviyorum" şiiri, vatan ve bayrak sevgisini öne çıkarmakla birlikte şair burada meseleye hem ulusal hem de evrensel bir pencereden yaklaşmaktadır:

*Bütün bayrakları seviyorum ama
Yugoslavya'da bütün dünya uluslarının
Bayrakları arasında Türk bayrağını
Arıyorum.*

(İsen vd., 2001: 119).

Yukarıda alıntılanan şiirin devamında ise şair hem Yugoslav hem de diğer dünya uluslarının bayraklarına dair bir vurgu yapmıştır. Bu yönüyle

şairin çocuklar üzerinde birlik ve beraberlik, hoşgörü gibi değerleri aşılama amacı öne çıkar. Bulgaristan Türk çocuk edebiyatından Latif Ali'nin "Bahar Sabahı" şiirinde ise tabiat ve vatan vurgusu üzerinden bayrağa da dikkat çekilmektedir:

*Kaplar sokakları bir insan seli
Ellerinde demet demet çiçekler...
Bayraklar yükselir orman misali
Dile gelir yeni yeni gerçekler!*

(Akgün, 2016: 261).

Aliş Sait'in "Al Bayrak" şiirinde görüleceği üzere ay yıldızlı al bayrak ifadesi ile Türk bayrağı ve Türklük şuuru da öne çıkarılmıştır:

*Ay-yıldızlı al bayrak! Açılıp yaprak yaprak
Semamızda dalgalan; Bize geçmişini anlat;
Deniz gibi çalkalan! Savaşları hatırlat!*

(Akgün, 2016: 196).

Şiirde bayrak, dalgalanması ile gelecek kuşaklara tarihi hatırlatacak bir bellek unsuru olarak ele alınmıştır.

Balkan edebiyatının belirli bir döneminin sosyalizm etkisinde kaldığı ve sosyalist realizmle birlikte buna uygun temaların işlendiği bilinmektedir. Bu bağlamda Balkan Türk çocuk şiirinde bayrak temalı şiirlerde 'kıvılcık' renk ve sosyalizm övgüsü örnek olarak verilebilir. Ahmet Mollof'un *Mektebimiz* şiirindeki şu mısralar bahsedileni örnelemektedir:

*Üstünde kıvılcık bayrak
Dalgalanıyor bir bak
Bu bir ilim ocağı
Onunla söker şafak!*

(Akgün, 2016: 264).

Sosyalizm ile birlikte eğitimin öne çıktığının anlatılması yalnızca Balkan Türk edebiyatında değil, tüm Türk dünyası edebiyatlarında sosyalist

rejim merkezli edebiyat dönemlerinde karşılaşılan bir husustur. Mollof'un bu şiirinde de son mısırda da belirttiği "piyoner sözü verdik" ifadesi sosyalist tahakküme bağlı bir şiir olduğunu ortaya koyar. Dolayısıyla çocuk şiirlerinde millî bilinç yalnızca Türklük ve Türkçe üzerinden yapılmamış olup siyasi konjoktüre bağlı olarak hegemonyanın etkisindeki bazı yazarlar tarafından sosyalist çizgide eserler verildiği görülmektedir.

1.3. Dinî Ögeler

1.3.1. Ramazan Ayı

Makedonya Türk çocuk edebiyatının gelişmesinde büyük katkısı olan şair Fahri Ali'nin "Nisanlı Ramazan Akşamları" şiirinde ramazan ayı ve ramazana ilişkin dinî ve geleneksel ögeler ele alınmıştır:

*İçim rahatlar bir hoş olurum
Nisanlı ramazan akşamları girer hayalime
Minarelerdeki kandil yanmaları
Çocuklar, çocuklar başladı ramazan akşamları
Nisanlı ramazan akşamları girer hayalime*

(İsen vd., 2001: 101).

Bu şiirde ramazan ayı dinî bir öğreti olmaktan ziyade daha çok geleneksel yönü ile öne çıkar. Nitekim ramazan ayında oynanan geleneksel çocuk oyunları, saklambaç ve ramazan eğlenceleri şairin hayatında güzel anılar olarak yer etmiş ve bu kültürel ögelerin gelecek nesiller tarafından hatırlanması amacıyla işlenmiştir. Türk kültürünün ve Türk inancının içerisinde dinî günler ve aylar toplumsal aidiyetin, birleştiriciliğin sembolüdür. Bu şiirde de benzer bir amaca hizmet ettiği görülmektedir.

1.4. Millî Bayramlar

a. 10 Kasım

Türk dünyasının, Türk kültür ve edebiyatının ortak miraslarından olan millî günler ve buna ilişkin ritüeller edebî metinlerde bir bellek ögesi

olarak işlenmektedir. Tunç'un da ifadesiyle (2020: 37) "bellek, geçmişteki bilgileri, tecrübeleri, yaşanmışlıkları saklar, korur ve muhafaza eder." Balkan Türk çocuk şiirinde millî değerlerin, bayramların ve liderlerin toplumsal bellek ögesi olarak ele alındığı görülmektedir. Kuşkusuz örnek şahsiyet olarak ele alınan isim Mustafa Kemal Atatürk'tür. İsen'in de belirttiği gibi (2001: 51), Batı Trakya Türkleri ve diğer bölge Türk halkı Rumeli doğumlu olduğu için Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e ayrı bir önem vermiş ve bu önemi şiire yansıtmışlardır. Nitekim Atatürk'ün Selanik'te doğması Batı Trakya Türkleri için bir övünç kaynağıdır. Bu bağlamda Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk, Balkan çocuk şiirinde ele alınan örnek bir kişidir. Örneğin Hasan Mercan "Rumelice 10 Kasım" şiirinde Atatürk'ü ideal bir lider olarak tasvir eder:

Ata mı bu, Anlaşıldı; Rumeli'ye doldudizgin
At üzerindeki çocuklar? Böyle gelirmiş yarımlar.
-Bir resim böyle oluşur şekliyle! -Sesim büyük konuşur diliyle!

(İsen vd., 2001: 140)

Geleceği kuran ve yeni nesillere armağan eden lider Atatürk, Yunanistan Türk edebiyatından Alırza Saraçoğlu'nun "Atanı Tanı Çocuğum" şiirinde de benzer şekilde Türklüğün ve Türkün bir güneşi ve meşalesi olarak yer almaktadır:

Güneşidir O, her Türkün
Meşaledir Atatürk'ün
Anlatır Türk'ü her gün
Atanı tanı çocuğum

(İsen vd., 2001: 284)

b. 23 Nisan

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açıldığı gün olan ve Atatürk'ün gençlere armağan ettiği 23 Nisan, Balkan Türk şiirinde millî bilinci güçlendirmek adına ele alınan temalardan biri olarak dikkat çeker. Kosova

Türk edebiyatının kalemlerinden Zeynel Beksaç'ın "Bugün Bayramımız Var" şiiri bu duruma örnek olarak verilebilir:

*Kosova ovasında Rumeli elinde
Anadilim dilimde şanımların Çin'de Yemen'de
Yüküm hoşgörüyü şarkım dostluğa merhaba
Bugün 23 Nisan bugün bayramım var*

(İsen vd., 2001: 187)

Şairin şiirin genelinde "güvercin, gökyüzü, çiçek kokusu, Mehmetçik, barış, anadil, hoşgörüyü, dostluk, eğlence, erdem" gibi birbiri ile yakından ilintili kavramları öne çıkararak hem çocuğa görelilik ilkesine uygun hem de millî bilinci aşıl原因 ve toplumsal hafızayı güçlendiren bir içerik ve üslup ortaya koyduğu görülmektedir.

1.5. Vatan Sevgisi

Balkan Türk çocuk şiirinde vatan teması millî bilinç inşası bakımından irdelenmesi gereken temalardan biridir. Buna göre çocuklara ideal bir vatan ve gelecek tasavvuru algısı verildiği görülmektedir. Vatana bağlılık, vatana dair aidiyet ve bilinç Makedonya'dan Romanya'ya kadar tüm Balkan Türk çocuk edebiyatında işlenmiştir. Bir bakıma bireyin grup kimliğine dâhil olması ve bu yönüyle kültürel kodları benimseyip aktarıcılığı sağlaması adına vatana dair bilincin kazandırılması özellikle önemli görülmüştür. Vatan bu şiirlerde tarihi ile övünülecek, dengi bulunmayan bir mücevher olarak betimlenmektedir. Romanya Türk çocuk edebiyatından Ahmet İsmail Davut "Ana Yurt" şiiri ile "Yüce tarihinden doğan bugün varsam/Sendendir gelen menbam, ana yurt" (İsen vd., 2001: 318) derken Makedonya Türk edebiyatından Fahri Kaya "Yurt" şiiri ile "Bu gördüğün parça toprak/Senin güzel yurdun ancak" (İsen vd., 2001: 81) diye vatan sevgisini çocuklara aktarmıştır. Bugünü yaşayan çocukların tarihten ders çıkarması ve bugüne sahip çıkmalarının mesajı verilir. Latif Ali'nin "Yurdum" şiirinde ise "dünyalara değişmem yurdum senin taşını/uçruna feda olsun, adıyorum başımı"

(İsen vd., 2001: 235) mısralarından görüleceği üzere vatana bağlılık ve kendilik vurgusu öne çıkmaktadır. “Bugün yaşıyorsun/güleryüzle salim/tertemiz gökler altında” (İsen vd., 2001: 318) mısralarında Ahmet İsmail Davut’un ifade etmek istediği gibi tarihine, geçmişine ve atalarının bıraktığı mirasa sahip çıkması gereken yeni bir neslin inşasında çocuk şiiri ve bu yönüyle vatan teması en önemli sorunsallardandır. Bulgaristan Türk çocuk edebiyatından Hüseyin Rasim Güler’in “Vatan Sevgisi” şiiri bu mirası sahiplenmiş bir neslin sesini kelimelere yüklemiştir:

*Yurdum benim güzel yurdum! Geçmek olur mu senden?
Bir an olsun ayıramam seni candan, bedenden.
Burcu burcu, özlem özlem her bucağın yar bana,
Gerekirse elbet bir gün canım feda uğruna!*

(İsen vd., 2001: 267)

Bu bağlamda Balkan Türk çocuk şiirinde vatan, çocuğun annesi, sırtını dayadığı babası, kendiliğini kurduğu aynası ve sığındığı evidir. Bunun yanı sıra bölgedeki çocuk şiiri örneklerinde ideal vatan tasavvurunun Türklüğün inşasının korunduğu ve yaşatıldığı bazı mekânlar ekseninde de işlendiği dikkat çekmiştir. Buna örnek olarak Tuna, Rodoplar, Pirin, Deliorman, Vardar gibi mekânları vermek mümkündür. Bulgaristan Türk edebiyatından Recep Küpçü’nün “Babaları gurbetten/topladın mı bağrına artık?” (İsen vd., 2001: 221) diye seslendiği ve “canımın içi” şeklinde nitelediği Rodoplar, üzüntülere, ayrılıklara, acılara şahit olmuş bir Türk mekânıdır.

*Ne kahramanlar gördün dün, Ne anılar gizli sende;
Benim düşümdesin Tuna... Dinlesem... Bir söyleyen de...
Söylenir hâlâ türkün! Akarsın yaban elinde!
Benim dilimdesin Tuna... Benim içimdesin Tuna...*

(İsen vd., 2001: 285)

Yunanistan Türk edebiyatından Ali Rıza Saraçoğlu'nun "Tuna" şiirinden alıntılanan bu mısralarda ise türkü ve bir tarih olarak nitelenen Tuna'nın yaban ellerde oluşundan yakınan bir şair görülmektedir. Kuşkusuz bu yakarış Balkan coğrafyasının kaderini de okura sunmaktadır. Benzer şekilde şiirinde Tuna'yı anlatan Ahmet Şerif'in daha olumlu nitelermeler ve tasvirlerle Tuna'yı tabiat ve güzellik çerçevesinde ele aldığı dikkat çeker: "*Selam ola dünyalara/ak elleri sıcak Tuna*" (İsen vd., 2001: 207) şeklinde özellikle hedef okur kitlesi çocuklar için güzel bir dünya yaratır. Bu bağlamda Makedonya Türk edebiyatından Enver Tuzcu "Vardar" şiirinde:

*Kederlenme tasalanma
Pek yakında kar yağacak
Zaman gelip eriyince
Senin suyun çoğalacak*

(İsen vd., 2001: 55)

diyerek tarihin zorlu günlerinde Vardar üzerinden dayanıklılık, sabır, inanç gibi değerlerin okura aktarımını sağlamıştır. Bir bakıma bu tür benzetmeler ve ifadelerden yola çıkarak şairlerin millî bir sorumluluk örneği ortaya koyduğu, toplumdaki aksaklıkların ve birtakım sıkıntıların giderilmesi için kalemlerine başvurdukları söylenebilir.

Sonuç

Balkanlarda yaşayan Türk topluluklarının oluşturdukları edebiyatın içerisinde çocuk edebiyatı da önemli bir yer tutmaktadır. Çocuk edebiyatı eserleri, çocukların dil becerilerini geliştirirken aynı zamanda onlara toplumsal farkındalık, değerler aktarımı ve toplumsal bilinç kazandırma gibi çeşitli işlevler de taşımaktadır. Bu bakımdan Türk dünyasının en önemli parçalarından olan Balkanlarda Türk çocuk edebiyatı bölgedeki tarihî geçmişin ve gelecek ideallerinin bir yansıma alanıdır. Bu sebeple eserlerin doğa, tabiat, güzel ahlak, dayanışma, fedâkarlık, aile, sevgi, dostluk gibi temaların yanında ana dil, vatan sevgisi, bayrak sevgisi, millî ve dinî günler,

kültürel ritüeller ve inanışlar olmak üzere millî bilinci koruyan ve güçlendiren, kültürel geçmişi gelecek kuşaklara aktaran ve kültürel sürekliliği sağlayan bir mahiyete sahip olduğu görülmüştür. Bu temaların işlenmesi ve söz konusu şuurun çocuklara benimsetilmesi adına sözlü geleneğin de etkisi ile şiir türünün geliştiği, başlangıçta Türkçenin sesi olması ile başlayan toplumsal rolünü sonraki dönemde Türkçenin ve Türk kültürünün muhafaza alanı olmasıyla devam ettirdiği belirlenmiştir. Henüz çocuk yaşta ferdî kimliği şekillenmeye başlayan bireyin grup kimliğine adaptasyonunda söz konusu şuurun Balkanlar için önemi açıktır. Dolayısıyla bölgedeki edebiyatın ilk örneklerinden olan çocuk şiirlerinde yazarların ferdî bir sorumlulukla eğitsel ve pragmatist bir tavır takındığı ve bu yönüyle bazı dönemlerde sosyalist güdüme girseler dahi “Biz” kimliğini, Türklük bilincini ve kültürel farkındalıklarını korumak adına kalemlerine başvurdukları görülmüştür. Bahsedilen toplumsal fayda merkezli edebî anlayış, esasen Türk halklarının farklı bölgelerde yaşattığı edebiyatla arasındaki kuvvetli bağı da somutlamaktadır. Dil ve tarih şuurunun edebiyat zemininde ortaya konduğu bir örnek olan Balkan Türk çocuk şiiri üzerine müstakil veya karşılaştırmalı araştırmaların yapılmasıyla söz konusu hususu daha derin ve ayrıntılı biçimde ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Kuşkusuz Türk dünyasının ortak miraslarının başında edebiyat gelmektedir.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyanı edilmemiştir.

Kaynakça

- AKGÜN, Atıf (2011), "Balkan Türkleri Çocuk Şiirinde Milliyet Kavramı ve Diğer Milletlere Bakış (Bulgaristan-Batı Trakya Örneği)", İlyas Öztürk vd. (Ed.), *XI. Uluslararası Dil-Yazın-Değişibilim Sempozyumu 13-14 Ekim 2011 Bildiri Kitabı*, 65-79.
- AKGÜN, Atıf (2016), *Balkanlarda Türk Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Bengü Yayınları.
- ALİOV, Mumin (2023), "Balkan Türk Edebiyatının Taşıyıcısı Olarak Balkan Türk Yazılı Basınının Rolü Üzerine", *Balted*, 5(1), 71-93.
- ARGUNŞAH, Mustafa (1996), "Çağdaş Gagauz Şiiri", *Türk Dili Türkiye Dışı Çağdaş Türk Şiiri Özel Sayısı*, 531, 678-699.
- BEKSAÇ, Zeynel (2014), "Balkanlarda Türk Çocuk Edebiyatı", *Türk Dili*, 107(706), 750-780.
- ÇETİNKAYA, Fatih Çetin, DURMAZ, Mücahit (2020), "Çeviri Resimli Çocuk Kitaplarının Kültür Aktarımı Açısından İncelenmesi Stili", *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(2), 945-959.
- EAGLETON, Terry (2011), *Şiir Nasıl Okunur*, Kaya Genç (Çev.), İstanbul: Agora Kitaplığı.
- ERCAN, Yavuz (1990), "Balkan Türkleri ve Bulgarlar", *Belleten*, 54(209), 297-308.
- HÜNERLİ, Bülent (2022), "Gagauz Çocuk Şiirleri Üzerine", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 39, 1-12.
- İSEN, Mustafa (2001), "Balkanlarda Türk Çocuk Şiiri", *Bilig*, 18, 49-62.
- İSEN, Mustafa, İSEN, Reyhan, KİREÇÇİ, Ayşe Esra (2001), *Balkanlar Türk Çocuk Şiiri Antolojisi*, Ankara: Varlık Yayınları.
- KAFESOĞLU, İbrahim (2003), *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- KARAKUŞ, Ertuğrul (2021), "Gagauz Şair Valentina Bujilova'nın Çocuk Şiirlerine Çocuğa Görelik İlkesi Işığında Bir Bakış", *Kültür Araştırmaları*, 8, 93-105.

- KARAKUŞ, Ertuğrul (2023), "Kuzey Makedonya ve Kosoca Türk Şiirinde Türkistan ve Türk Dünyası", *Türkologia*, 2(114), 57-89.
- KARAKUŞ, Ertuğrul, UÇKUN, Rabia (2014), "Balkan Türkleri Edebiyatı ve Halk Kültürünün Türkiye'deki Üniversitelerde Yer Almasının Gerekliliği Üzerine", *Türük*, 3, 135-157.
- KARATAY, Halit (2007), "Değer Aktarımı Açısından Yerli ve Yabancı Çocuk Edebiyatı Ürünleri", 38. ICANAS, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007)*, 939-948.
- OKUMUŞ, Salih, CAN, Esat, DEMİR, H. Hüseyin (2014), "Makedonya ve Kosova'da Türkçe Yayınlanan Çocuk Dergileri", *Proceedings Book*, 295.
- SANCAKTAR, Caner (2019), "Balkanlar'da Türk ve Müslüman Milletler: 19. Yüzyıldan Günümüze Milliyetçiliğe Karşı Varoluş Mücadelesi", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-21.
- SEVER, Sedat (2012), *Çocuk ve Edebiyat*, İzmir: Tudem Yayınevi.
- SEVER, Sedat (2013), *Çocuk Edebiyatı ve Okuma Kültürü*, İzmir: Tudem Yayınları.
- SINAR, Alev (2006), "Türkiye'de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 4(7), 175-225.
- TAŞCIOĞLU, Yılmaz (2006), "Balkanlarda Yeni Türk Edebiyatı Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi*, 4(7), 429-477.
- TEKŞAN, Keziban, KANIK UYSAL, Pınar (2017), "Millî Bilinç Geliştirme Niteliğine Sahip Bilgilendirici Çocuk Edebiyatı Eserleri", *Kesit Akademi Dergisi*, 12, 530-549.
- TUNÇ, Gökhan (2020), *Şiir ve Bellek*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- YALÇIN, Alemdar, AYTAŞ, Gıyasettin (2005), *Çocuk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kitap İncelemesi/Book Review
DOI: 10.53711/balkanistik.1406542
Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, 2023; 5(2): 267-272
Journal of Balkanistic Language and Literature, 2023; 5(2): 267-272

BALKAN DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ARAŞTIRMALARI II

(Editör: İbrahim KELAĞA AHMET, Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü Yayınları, Edirne 2022, 318 sayfa, ISBN: 978-975-374-343-3)

Atilla BİRBİR*

Bu yazının amacı Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü yayınları arasında yer alan *Balkan Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları II* adlı eserin değerlendirilmesidir. Doç. Dr. İbrahim Kelağa Ahmet editörlüğünde hazırlanan eser, 2022 yılında yayımlanmıştır. Eser, 2021 yılında yayımlanan *Balkan Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları I* adlı çalışmanın devamı niteliindedir. Eser bünyesinde 12 adet kitap

* Arş. Gör., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Balkan Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, e-posta: atillabirbir@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3747-036X

OPEN ACCESS

© Copyright 2023 Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi

Cite as/Atıf: BİRBİR, Atilla (2023), "Balkan Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları II", *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(2), 267-272. <https://doi.org/10.53711/balkanistik.1406542>

Geliş Tarihi (Received): 19.12.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 26.12.2023

bölümü yer almaktadır. Bu bölümler Trakya Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Kırklareli Üniversitesinden araştırmacılar tarafından kaleme alınmıştır.

Eserde yer alan ilk çalışma, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Bulgar Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Hüseyin Mevsim tarafından kaleme alınan “Gözünü Toprak Bürüme Hâli: 20. Yüzyıl Bulgar Yazarı Georgi Karaslavov’un Tatula ve Gelin Başlıklı Romanları”dır (s. 1-32). Konunun anlaşılmasına katkı sağlamak adına çalışmanın girişinde Bulgar edebiyatında roman türünün tarihsel gelişimine değinilmiş ve Bulgar yazar Georgi Karaslavov’un hayatı ve edebî kişiliği ele alınmıştır. Ardından Karaslavov’un romanların incelenmesine geçilmiştir. Çalışmada son olarak Georgi Karaslavov’un Türkçeye kazandırılan eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalından Prof. Dr. Emine İnandır’ın kaleme aldığı “Türk Destanlarının Güney Slav (Bulgar) Sözlü ve Yazılı Edebiyatına Yansıması” başlıklı çalışmada (s. 33-54) Türk ve Güney Slav (Bulgar) edebî metinlerinde yer alan ortak mitolojik unsurların incelemesi yapılmıştır. İncelemede karşılaştırmalı çalışmalarda kullanılan “genetik ve benzerlik” yöntemleri temel alınmıştır.

Eserde yer alan “Balkanlardaki Türk-Rus Mücadelesinin Tatar ve Çuvaş Folkloruna Yansımaları” adlı çalışmayı (s. 55-72), Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Bülent Bayram ile Trakya Üniversitesi Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Ömer Aksoy kaleme almıştır. Çalışmada öncelikle genel hatlarıyla Balkanlardaki Türk-Rus mücadelelerine değinilmiş ve Çuvaş ve Tatar halk edebiyatlarındaki beyit türünün benzerliklerinden ve farklılıklarından bahsedilmiştir. Çalışmanın ana bölümünde ise Türkler ve Ruslar arasındaki mücadelelerin beyit türüne hangi şekillerde yansıdığı

örnekler eşliğinde ele alınmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde beyit örneklerine ait metinler üzerinde yapılan inceleme sonucunda elde edilen veriler maddeler hâlinde paylaşılmıştır.

Eserdeki “Bosna’da Yazı Dilinin Ortaya Çıkışı ve Osmanlıların Bosna Hersek’e Gelişine Kadar Olan Dönemdeki Gelişimi” başlıklı yazı (s. 73-103) Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Boşnak Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalından Doç. Dr. Refik Sadiković ile Arş. Gör. Taner Şen’in ortak çalışmasıdır. Çalışmada ilk olarak Slavların Balkanlara gelişinden itibaren Slav alfabelerinin ve Slav yazı dilinin oluşum süreci ele alınmıştır. Ardından Boşnakça ile Bosna’da halk dilinin gelişimi hakkında tarihsel bilgi verilmiştir. Son olarak Bosna’da yazı dilinin ortaya çıkışı ve Bosna-Hersek’teki Osmanlı egemenliğinin başlangıcına kadarki gelişimi iki aşama hâlinde incelenmiştir.

Eserdeki bir diğer bölüm Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümünden Öğr. Gör. Dr. Ümmügülsüm Dohman’ın kaleme aldığı “Yuri Nikolayeviç Tınyanov’un Bilimsel Mirası” başlıklı yazısıdır (s. 105-126). Çalışmada 20. yüzyılın ilk yarısında Rus biçimciliğinin önemli bir üyesi olan Sovyet yazar Tınyanov’un edebiyat, çeviri ve senaristlik gibi alanlarda yaptığı katkılar genel hatlarıyla ele alınmıştır.

Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arnavut Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalından Arş. Gör. Ece Dillioğlu tarafından kaleme alınan “Çağdaş Arnavut Edebiyatında Dritëro Agolli’nin Yeri” başlıklı çalışmada (s. 127-144), öncelikle Arnavut edebiyatından söz edilmektedir. Ardından çağdaş Arnavut edebiyatının en önemli şairlerinden birisi olan Dritëro Agolli’nin hayatı ve edebî kişiliği incelenmiştir. Çalışma, Agolli’nin eserlerine değinilmesiyle sona ermektedir.

Yunanistan’daki Trakya Demokritos Üniversitesinde doktora sonrası çalışmalarını yürüten Dr. Alexandra Marina Dapoudani’nin İngilizce

kaleme aldığı “Suicide in Classical Greece and the Suicide Modern Greek Author Periklis Giannopoulos, Admirer of Ancient Greece (Patras 1869-Athens 1910)” başlıklı yazıda (s. 145-180) eski ve çağdaş Yunan edebiyatı yazarları tarafından intihar eyleminin nasıl ele alındığı incelenmiştir. Çalışmada, Antik Çağda intihar eyleminin rolü ve intihar fikrinin çağdaş Yunan edebiyatı yazarları üzerindeki etkisi, Pericles Giannopoulos’un intiharı özelinde değerlendirilmiştir.

“Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin Çağdaş Yunan Edebiyatına Yansımaları” başlığını taşıyan çalışma (s. 181-205), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balkan Çalışmaları Ana Bilim Dalı doktora öğrencisi Makbule Akbel tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmada öncelikle mübadeleye değinilmiş, ardından Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinin çağdaş Yunan edebiyatına yansımaları, Anadolu Rum yazarlardan İlias Venezis, Yorgos Theotokas, Kosmas Politis, Stratis Dukas ve Dido Sotiriou’nun eserleri üzerinden incelenmiştir. Bu inceleme, Anadolu Felaketi ve Nüfus Mübadelesinin tanıdığı olan bu yazarların eserlerinde mübadeleyle ilgili öne çıkan, savaştan önce Anadolu’daki mutlu yaşam, Yunan ordularının Anadolu harekâtının yenilgisiyle son bulması sonucu yaşanan esirlik ve Anadolu’dan zorunlu göç ve de Rum mübadillerin Yunanistan’a varış ve uyum sürecinde yaşadığı zorluklar adlı üç konu başlığı altında yapılmıştır.

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalından Arş. Gör. Aslı Damar Çakmak tarafından kaleme alınan “Çağdaş Yunan Edebiyatında Tarihi Romanın Gelişimi: Aleksandros Rizos Rangavis’in ‘Mora Efendisi’ (Afthendis tou Moreos – Αυθέντης του Μωρέως) Romanı Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmada (s. 207-228) öncelikle tarihî romanın genel çerçevesi çizilmiş, bu edebî türün XIX. yüzyıl Yunanistan’ındaki gelişimi ele alınmış ve bu dönemde öne çıkan tarihî romanlardan bahsedilmiştir. Ardından Yunanistan’da ilk tarihî roman

kabul edilen Aleksandros Rizos Rangavis'in *Mora Efendisi* adlı tarihî romanı incelenmiş ve romanın vurguladığı noktalara değinilmiştir.

"Liberal Feminizm Perspektifinden Elizabeth Moutzan-Martinengou'nun Otobiyografisi" başlıklı çalışma (s. 229-263), Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalından Öğr. Gör. Müzeyyen Pelevan Memet tarafından kaleme alınmıştır. Öncelikle feminizm kavramsal olarak açıklanmış, feminizmin ortaya çıkışı, gelişimi, feminist kuramlar, feminist edebiyat eleştirisi ve çağdaş Yunan feminist edebiyat eleştirisine değinilmiştir. Liberal feminizm kuramının ortaya çıkışı, gelişimi ve liberal feminist kuramcılarının savdukları düşünceler de belirtildikten sonra çağdaş Yunan edebiyatının ilk kadın yazarı Elizabeth Moutzan-Martinengou'nun hayatı ve otobiyografisi incelenmiştir. Çalışma, eserde öne çıkan liberal feminist unsurların eserden örneklerle anlatılmasıyla son bulmaktadır.

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalından Öğr. Gör. Serap Memet tarafından kaleme alınan "Osmanlı Devletinde Basın Faaliyetleri, Neologos Gazetesi Özelinde Rum Basını (1873-1874)" başlıklı çalışmada (s. 265-292), öncelikle Osmanlı Devleti içindeki basın faaliyetlerinden söz edilmiştir. Süreli yayınlar, basımevleri ve Türkçe gazetelerden örnekler verilmiş, ilk basın yasası olan Matbuat Nizamnamesine değinilmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki Rum basını ve basımevlerinden örneklere de yer verilen çalışmada, Yunan topraklarındaki basım faaliyetlerine de değinilmiş ve Rum basını için önemli bir örnek olan *Neologos* gazetesinin ortaya çıkışı, önemi ve faaliyetlerinden söz edilmiştir.

Eserdeki son çalışma olan "Çağdaş Yunan Aydınlanması Üzerine Kısa Bir Değerlendirme" başlıklı bölüm (s. 293-318) Trakya Üniversitesi, Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim

Dalından Öğr. Gör. Utku Kırıldökme ve Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalından Arş. Gör. Serra Yazıcı Özel tarafından kaleme alınmıştır. Bölümde öncelikle aydınlanmanın ne olduğu ve aydınlanma fikrinin nasıl ortaya çıktığına değinilmiştir. Ardından çağdaş Yunan aydınlanmasının ortaya çıkışı, dönemleri, özellikleri ve temsilcilerinden söz edilmiştir. Örnek olarak çağdaş Yunan aydınlanmasının temsilcileri arasından iki ismin (Rigas Fereos Velestinlis ve Adamantios Korais) katkılarına değinildikten sonra, bölüm çağdaş Yunan aydınlanmasına giden süreçte Rum/Yunan toplumunun yapısının ele alınmasıyla bitmektedir.

Sonuç olarak toplam 12 bölümden oluşan *Balkan Dilleri ve Edebiyatları Araştırmaları II* adlı eserin literatüre katkı sağlayacağı ve Balkan dilleri ve edebiyatları alanında çalışmalar yapan araştırmacılar için faydalı olacağı düşünülmektedir.

BALKAN

Dil ve Edebiyat Dergisi

ARALIK 2023
İSTİK
e-ISSN: 2687-2234

BALKANİSTİK DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ

Hakkında

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde 2019 yılında yayın hayatına başlayan *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*, dil ve edebiyat alanlarında akademik, bilimsel ve araştırmaya dayalı makalelerin yayımlandığı, uluslararası hakemli, açık erişimli elektronik dergidir. Derginin dili Türkiye Türkçesidir. Ancak her sayıda beş makaleyi geçmemek kaydıyla diğer Türk lehçeleri ile Balkan dilleri ve İngilizce makalelere de yer verilebilir. Yılda iki kez (Haziran-Aralık) elektronik ortamda yayımlanır.

Amaç

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, Balkan dilleri ve edebiyatlarıyla alakalı bilimsel konu ve sorunları irdeleyen ve bu konularda öneriler getiren özgün araştırma makalesi, derleme makalesi, kitap eleştirisi ve çeviri niteliğindeki çalışmaları, Türk ve dünya literatürüne ve bilim dünyasına kazandırmayı hedefler. Tanımlanan nitelikte çalışmaları olan bilim insanlarının, çalışmalarını mümkün olan en hızlı şekilde bilim dünyasına sunmaları için adil bir zemin oluşturmayı amaçlar.

Kapsam

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nde, Balkan dilleri ve edebiyatlarını bilimsel bir bakış açısıyla ele alan, bu iki temel alandaki sorunlara çözüm önerileri getiren yazılara yer verilir. İçerik ve biçim bakımından yayın ilkelerine uygun, özgün kuramsal yazılar, araştırma yazıları, belgeler ve yorumlar, uygulamalar veya uygulamaya dönük yazılar, değerlendirme yazıları ve kitap eleştirileri dergimizde yayınlanmak üzere sunulabilir. Deneme, ödev, haber, duyuru ve benzeri çalışmalar kabul edilmez.

ETİK İLKELER VE YAYIN POLİTİKASI

Yayın Politikası

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi, teknolojik gelişmelere bağlı olarak sınırların ortadan kalktığı günümüz dünyasında araştırmacıların ve okuyazarların birbirini daha yakından tanınması konusunda en önemli iki ögeyi, dili ve edebiyatı bir araya getirerek milletler, kültürler ve bireyler arasında bir köprü kurmak ve bu amaç doğrultusunda hazırlanmış uluslararası düzeydeki bilimsel çalışmaları kamuoyuna duyurmak ilkesiyle yayımlanmaktadır.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'ne gönderilen çalışmalarda alana yapılacak katkı, özgünlük, yeni ve dikkate değer görüşlerin ortaya konması gibi temel şartlar aranmaktadır. Balkan dilleri ve edebiyatlarıyla ilgili yazar ve yapıtları tanıtan yazılara yer verilir.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nin yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Ancak derginin Balkan coğrafyasına yönelik olması nedeniyle özellikle Balkan dillerinde yazılmış makalelere de yer verilmektedir.

Telif Hakkı Devri

Makalelerin *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*'nde yayımlanabilmesi için, daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayına kabul edilmemiş olması gerekir. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bu durum belirtilmek koşuluyla kabul edilebilir.

Makale(ler) ile ilgili tüm sorumluluk yazar(lar)a aittir. Taahhütname Formu, tüm yazarlara ait bilgiler eksiksiz doldurulduktan sonra çıktı

BALKAN

Dil ve Edebiyat Dergisi

ARALIK 2023
ISTIK
e-ISSN: 2687-2234

alınmalıdır. Form tüm yazarlar tarafından ıslak olarak imzalandıktan sonra taratılarak (fotoğraf çekimi kabul edilmez) sisteme yüklenmelidir.

Yazar, makalesini *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*'ne gönderdiği ve Taahhütname Formu'nu sisteme yüklediği andan itibaren telif haklarını dergimize devrettiğini taahhüt etmiş olur. Taahhütname Formu'nun sisteme yüklenmediği durumlarda makale değerlendirmeye alınmaz ve yayımlanmaz.

İntihal/Benzerlik Raporu

Araştırmalar etik kurallara uygun olarak hazırlanmalı ve metin içinde yapılan atıflar mutlaka belirtilmelidir. Yazarlar yardımcı programlardan (Ithenticate, Turnitin vb.) faydalanarak benzerlik (intihal) raporu alır. Kabul edilebilir benzerlik oranı üst sınırı % 20'dir.

Makale Kabulü ve Değerlendirme Süreci

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'ne gönderilen yazılar, öncelikle dergi ilkelerine uygunluk açısından incelenir. Yazım kurallarına uyulmadığı takdirde yazarla iletişime geçilip gerekli düzenlemeleri yapması istenir. Yayın Kurulu, gönderilen yazıları doğrudan reddetme hakkına sahiptir. *Balkanistik Dil ve Edebiyat dergisi* bir alan dergisi olduğu için derginin amaç ve kapsamına uymayan yazılar değerlendirmeye alınmaz.

Dergimiz ortak yazarlı makale kabul etmektedir. Ortak yazarlı makalelerde yazarlık katkı oranları açık olarak belirtilmelidir. Katkı oranı en yüksek olan yazar ilk sırada yer alır. Diğer isimler katkı oranına göre sıralanır.

Değerlendirme için uygun bulunan araştırma ve derleme makalesi, kitap eleştirisi, çeviri niteliğindeki çalışmalar, ilgili alanda iki hakeme gönderilir. Hakemlerin gönderilen daveti kabul etmeleri için 7 gün, daveti

kabul eden hakemlere makaleyi değerlendirmeleri için 21 gün süre verilir. Dergimizde çift taraflı kör hakemlik uygulaması yürütölmektedir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, yazarların kimlikleri hakkında da hakemlere bilgi verilmez. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verir. Hakem değerlendirmesi sonucunda kabul edilen makaleler yayınlanmak üzere sıraya alınır.

Hakemler tarafından düzeltme talep edilmesi durumunda yazara bilgi verilir ve çalışmanın revize edilip tekrar gönderilmesi talep edilir ve revizyonu kabul etmesi için 3 gün süre verilir. Düzeltme verilen makaleler için yazar(lar) tarafından revize edilmiş çalışma 14 gün içerisinde sisteme eklenmelidir. Düzeltme yapılmaması durumunda makale reddedilir.

Makale değerlendirme süreci (makalenin hakemlere gönderilmesi, hakemlerin daveti kabul etmesi, hakemlerin makaleyi değerlendirmesi, revizyon süresi) yaklaşık 45 gündür.

Çalışmanın nihai kabul kararı alması durumunda son düzeltmeler için yazarına gönderilmekte ve "bu şekilde yayınlanabilir" onayı alınmaktadır. Süresinde onay göndermeyen yazar(lar)ın çalışması son hâliyle yayınlanır ve tüm sorumluluk yazar(lar)a aittir.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi editör, alan editörleri ve yayın kurulu üyelerinin yazılarına da yer verebilir. Ancak bu tip hâllerde değerlendirme sürecinde editör veya alan editörleri yer almaz.

Editörlük ve Hakem Değerlendirme Süreci

1. Makalenin editör sekreteryası tarafından ön incelemesi,
2. Makalenin editör kurulu tarafından kontrolü,

-
3. Makalenin dergi formatına uygunluğunun kontrolü,
 4. İntihal/Benzerlik raporu değerlendirmesi,
 5. Taahhüt formunun incelenmesi,
 6. Hakem değerlendirme sürecinin başlatılması amacıyla hakem davetinin gönderilmesi,
 7. Hakem değerlendirme raporları doğrultusunda yazara bildirim yapılması,
 8. Yazardan gelen revize edilmiş makalenin kontrolü ve hakemlere yönlendirilmesi,
 9. Hakemlerin ikinci değerlendirme sonucunun yazara bildirilmesi,
 10. Yazarın makalenin nihai hâlini göndermesi,
 11. Editör tarafından son intihal ve benzerlik raporunun alınması,
 12. Makalenin değerlendirme sürecinin tamamlanması,
 13. Makalenin DOI numarasının alınması,
 14. Dizgi ve mizanpajı yapılan makalenin yazardan son onayının alınması,
 15. Makalenin yayınlanması.

Makale Geri Çekme Süreci

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nin yayın politikaları doğrultusunda yazarların ve Yayın Kurulunun, yayın sürecindeki çalışmaların geri çekilmesiyle ilgili sorumlulukları aşağıda yer almaktadır:

Yazarlar, yayımlanmış, hakem sürecinden geçerek kabul edilmiş, erken görünüme alınmış ya da değerlendirme aşamasındaki çalışmalarıyla ilgili geri çekme işlemlerini dergi editörüyle birlikte gerçekleştirmelidir.

BALIKAN

Dil ve Edebiyat Dergisi

ARALIK 2023
ISTIK
e-ISSN: 2687-2234

Değerlendirme aşamasındaki bir çalışmanın geri çekilmesi için yazarlar, Geri Çekme Formu'nu doldurup her bir yazarın ıslak imzasıyla imzalanmış ve taratılmış hâlini dergi editörlüğüne elektronik posta yoluyla ya da DERGİPARK dergi yönetim sistemi üzerinden iletmelidir. Yazarlar bu durumdaki çalışmalarını, Yayın Kurulu tarafından onaylanmadıkça, başka bir dergiye değerlendirme için gönderemezler. Yayın Kurulu geri çekme bildirimini inceleyerek en geç 15 gün içerisinde dönüş sağlar.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi Yayın Kurulu yayımlanmış, erken görünümdeki veya değerlendirme aşamasındaki bir yazıya dair telif hakkı ya da etik olmayan bir durum şüphesinin oluşması hâlinde çalışma hakkında incelemelerde bulunabilir. Kurul, inceleme sonucunda değerlendirme aşamasındaki bir yazıda telif haklarına ya da araştırma etiğine uygun olmayan bir durum tespit ettiği takdirde yazıyı değerlendirmeden geri çekebilir ve inceleme sonucunu yazara bildirir.

Yayın kurulu, yayımlanmış veya erken görünümdeki bir çalışmada telif haklarına ya da araştırma etiğine uygun olmayan bir durum tespit etmesi hâlinde aşağıdaki geri çekme ve bildirim işlemlerini gerçekleştirir.

1. Elektronik ortam üzerinden erişilen çalışma başlığının önüne "Geri Çekildi:" ibaresi eklenir.

2. Elektronik ortam üzerinde yer alan Öz ve Tam Metin bağlantıları yerine çalışmanın geri çekilme gerekçeleri, varsa yazarların bağlı olduğu kurum ve kuruluşların konu hakkındaki bildirimleri ile birlikte yayımlanır.

3. Geri çekme tarihinden itibaren yayımlanacak ilk sayının elektronik ve basılı kopyasının içindekiler listesine "Geri Çekildi: Çalışma Başlığı" şeklinde eklenir, birinci sayfasından başlamak koşuluyla geri çekme

nedenleri ve buna kaynak gösterilen orijinal alıntılarını kamuoyu ve araştırmacılarla paylaşılır.

4. Yukarıda sıralanan geri çekme bildirimleri derginin dizinlendiği kurum ve kuruluşlar ile Millî Kütüphane Başkanlığına izin sistemleri ve kataloglara kaydedilmesi için iletilir.

Makale Geri Çekme: Hakem değerlendirme süreci başlatılmış bir çalışma yazar tarafından geri çekilemez. Dergi Yayın Politikamız gereği ancak yazar tarafından gerekçeli dilekçe gönderilmesi durumunda Editör Kurulu tarafından geri çekme konusu karara bağlanır.

Açık Erişim Politikası

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi; bilimsel araştırmaları halka ücretsiz sunmanın bilginin küresel paylaşımını artıracakđı ilkesini benimseyerek, içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır.

Arşivleme

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi LOCKSS arşivleme sistemini kullanmaktadır.

Gizlilik Beyanı

Bu dergi sitesindeki isimler ve elektronik posta adresleri derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır. Diğer amaçlar veya başka bir bölüm için kullanılmayacaktır.

Ücret Politikası

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nde yayınlanan makaleler için yazarlardan makale işlem ücreti talep edilmez. Yazara telif ücreti ödenmez.

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nin makaleleri için değerlendirme yapan hakemlere telif ücreti ödenmez.

Yayın Etiği ve Yayında Suistimal Beyanı

Etik İlkeler ve Yayın Politikası

Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi'nin yayın etiği ve yayın politikası bildirgesi, TR Dizin'in 2020 yılından itibaren geçerli olmak üzere, bilimsel süreli yayıncılıkta etik güvence oluşturmak amacıyla, Yayın Etiği Komitesi'nin (Committee on Publication Ethics, 2011) açık erişimde yayınladığı kılavuzlar ve politikalar doğrultusunda, "Code of Conduct and Best-Practice Guidelines for Journal Editors" kuralları esas alınarak hazırlanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki hususlara uyulmalıdır:

Editörler ve Yayın Kurulunun Görevleri

Tarafsızlık ve Editoryal Bağımsızlık

Editörler, gönderilen makaleleri yazarların ırkı, etnik kökeni, cinsiyeti, cinsel yönelimi, vatandaşlığı, dinî inancı, siyaset felsefesi veya kurumsal bağlantısını dikkate almaksızın, yalnızca akademik değerlerine (önem, özgünlük, çalışmanın geçerliliği, netlik) ve derginin kapsamına uygunluğu temelinde değerlendirir.

Düzenleme ve yayınlama kararları, derginin kendisi dışındaki hükümet veya diğer kurumların politikaları tarafından belirlenmez. Editör, derginin tüm editoryal içeriği ve bu içeriğin yayınlanma zamanlaması üzerinde tam yetkiye sahiptir.

Gizlilik

Editörler ve editoryal personel, gönderilen bir makale hakkında herhangi bir bilgiyi sorumlu yazar, hakemler, potansiyel hakemler, diğer editör yardımcıları ve yayıncı dışında hiç kimseye paylaşamaz.

Beyan ve Çıkar Çatışmaları

Editörler; yazarlar, editörler ve hakemler arasında olabilecek herhangi bir çıkar veya rekabet çakışmasına olanak vermemelidir.

Editörler ve yayın kurulu üyeleri, gönderilen bir makalede yer alan yayınlanmamış bilgiyi, yazarların açık yazılı izni olmadan kendi araştırma amaçları için kullanamaz. Yazının ele alınması sonucunda editörler tarafından elde edilen ayrıcalıklı bilgi veya fikirler gizli tutulur ve kişisel menfaatler için kullanılamaz. Editörler, gönderilen makalelerle bağlantılı yazarlar, şirketler veya kurumlardan herhangi biri ile rekabetçi, işbirlikçi veya diğer ilişkilerden/bağlantılardan kaynaklanan çıkar çatışmaları varsa; makaleleri değerlendirmekten kaçınır. Bunun yerine, yayın kurulunun başka bir üyesinden makaleyi ele almasını ister.

Yayın Kararları

Editörler, gönderilen tüm makalelerin alanında uzman en az iki hakem tarafından değerlendirilmesini sağlar. Editör, söz konusu çalışmanın geçerliliği, araştırmacılar ve okuyucular için önemi, hakemlerin yorumları, telif hakkı ihlali ve intihal ile ilgili yürürlükte olan yasal gerekliliklere dayanarak dergiye gönderilen yazılardan hangilerinin yayınlanacağına karar vermekle sorumludur. Editör, bu kararı verirken diğer editörler veya hakemlerle görüş alışverişinde bulunabilir.

Hakemlerin Görevleri

Editoryal Kararlara Katkı

Hakem değerlendirmesi, editoryal kararlar vermede editörlere yardımcı olur ve yazarlarla yapılan editoryal iletişimler aracılığıyla yazarların makalelerini desteklemektedir. Hakem değerlendirmesi, resmî

bilimsel iletişimin temel bir bileşenidir ve bilimsel çalışmaların merkezinde yer alır.

Dakiklik

Bir makale için hakemlik daveti gönderilen kişi, araştırmayı inceleme konusunda kendini yetersiz hissederse veya belirlenen süre içinde incelemesini tamamlayıp göndermesinin mümkün olmayacağını düşünüyorsa, derhâl editörleri bilgilendirmeli ve alternatif hakemlerle iletişime geçilebilmesi için inceleme davetini reddetmelidir.

Gizlilik

İncelenmek üzere kabul edilen tüm yazılar gizli belgelerdir ve bu şekilde ele alınmalıdır. Editör tarafından yetkilendirilmedikçe yazılar (ki bunu yalnızca istisnai ve özel durumlarda yapacaktır) başkalarına gösterilmemeli veya başkalarıyla tartışılmamalıdır. Bu husus inceleme davetini reddeden hakemler için de geçerlidir.

Objektiflik Standartları

Değerlendirmeler objektif olarak yapılmalı ve gözlemler, yazarların makaleyi geliştirmek için kullanabilecekleri destekleyici argümanlarla açıkça formüle edilmelidir. Yazarların kişisel olarak eleştirilmesi uygun değildir.

Kaynakların Gösterimi

Hakemler değerlendirmek üzere atandıkları yazılarda, yazar tarafından atıf yapılmamış ilintili yayınları belirtmelidir. Daha önceki yayınlarda yer almış olan herhangi bir gözlem, türev veya görüş, ilgili alıntı ile birlikte sunulmalıdır. Ayrıca hakemler, incelemekte olduğu yazı ile diğer

(yayınlanmış veya yayınlanmamış) herhangi bir yazı arasındaki önemli bir benzerlik veya örtüşme durumunda editörleri bilgilendirmelidir.

Beyan ve Çıkar Çatışmaları

Hakemlik için davet edilen kişinin, eğer makaleyle bağlantılı yazarlar, şirketler veya kurumlardan herhangi biri ile rekabetçi, işbirlikçi veya diğer ilişkiler/ bağlantılardan kaynaklanan çıkar çatışması söz konusu ise bu durumla ilgili editörleri derhâl bilgilendirmeli ve alternatif hakemlerle iletişime geçilebilmesi için inceleme davetini reddetmelidir.

Gönderilen bir makalede yer alan yayınlanmamış materyal, yazarların açık yazılı izni olmadan bir hakemin kendi araştırmasında kullanılamaz. Hakemlik yoluyla elde edilen ayrıcalıklı bilgi veya fikirler gizli tutulmalı ve hakemin kişisel avantajı için kullanılmamalıdır. Bu durum, hakemlik davetini reddedenler için de geçerlidir.

Yazarların Görevleri

Raporlama Standartları

Orijinal araştırmanın yazarları, yapılan çalışmanın ve sonuçların doğru bir açıklamasını sunmalı ve ardından çalışmanın önemi hakkında nesnel bir tartışma yapmalıdır. Makale, başkalarının çalışmayı tekrar edebilmelerine izin verecek düzeyde yeterli ayrıntı ve referansları içermelidir. Derleme makaleleri, doğru, objektif ve kapsamlı olmalı, editöryal 'görüş' veya bakış açıları aynı şekilde açıkça tanımlanmalıdır. Hileli veya kasıtlı yanlış beyanlar etik dışı davranış teşkil eder ve kabul edilemezdir.

Sosyal bilimler dâhil olmak üzere tüm bilim dallarında yapılan araştırmalar için ve etik kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve

hayvanlar üzerindeki çalışmalar için ayrı ayrı etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelendirilmelidir.

Makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine uyulduğuna dair ifadeye yer verilmelidir.

Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgilere (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makale ilk/son sayfasında yer verilmelidir. Olgu sunumlarında, bilgilendirilmiş gönüllü olur/onam formunun imzalandığına dair bilgiye makalede yer verilmesi gereklidir.

Veri Erişimi ve Saklama

Yazarlardan, editör incelemesi için makaleleriyle birlikte çalışmalarının ham verileri istenebilir ve yazarlar mümkünse verileri kamuya açık hâle getirmeye hazır olmalıdır. Yazarlar, her hâlükârda, katılımcıların gizliliğinin ve tescilli verilere ilişkin yasal hakların korunabilmesi şartıyla, bu tür verilerin yayımlandıktan sonra en az 10 yıl boyunca diğer yetkin profesyoneller tarafından erişilebilir olmasını sağlamalıdır.

Orijinallik ve İntihal

Yazarlar, tamamen orijinal eserler yazıp gönderdiklerinden, başkalarının çalışmalarını ve/veya sözlerini kullanmışlarsa da buna uygun şekilde atıfta bulduklarından emin olmalıdır. Makalede bildirilen eserin niteliğinin belirlenmesinde etkili olan yayınlara da atıfta bulunulmalıdır. İntihal, bir başkasının makalesini yazarın kendi makalesiymiş gibi “geçirmekten”, başka birinin makalesinin önemli kısımlarını (atıfta bulunmadan) kopyalamaya, başka kelimelerle ifade etmeye veya başkaları tarafından yürütölen araştırmaların sonuçlarını kullanmaya kadar birçok

biçimde olabilmektedir. Tüm intihal türleri etik olmayan yayıncılık davranışı oluşturur ve kabul edilemez.

Çoklu, Yinelenen, Gereksiz veya Eşzamanlı Başvuru/Yayın

Aynı araştırmayı anlatan makaleler birden fazla dergide veya birincil yayında yayınlanmamalıdır. Bu nedenle, yazarlar daha önce başka bir dergide yayınlanmış bir makaleyi değerlendirmeye göndermemelidir. Bir makalenin aynı anda birden fazla dergiye gönderilmesi etik olmayan yayıncılık davranışdır ve kabul edilemez. Bazı makale türlerinin (klinik kılavuzlar, çeviriler gibi) birden fazla dergide yayınlanması, belirli koşulların yerine getirilmesi şartıyla bazı durumlarda haklı görülebilir. İlgili dergilerin yazarları ve editörleri, birincil belgenin aynı verilerini ve yorumunu yansıtması gereken ikincil yayını kabul etmelidir. Birincil referans metni, ikincil yayında mutlaka belirtilmelidir.

Makale Yazarlığı

İçerik için kamusal sorumluluk alabilmeleri gerektiğinden, yalnızca aşağıdaki yazarlık kriterlerini karşılayan kişiler makalede yazar olarak listelenmelidir: (i) çalışmanın konseptine, tasarımına, yürütülmesine, veri toplamasına veya analizine/ yorumlanmasına önemli katkılarda bulunmuş; ve (ii) taslağı hazırlamış veya önemli entelektüel içerik için eleştirel olarak revize etmiş; ve (iii) makalenin son hâlini görüp onaylamış ve yayınlanmak üzere gönderimini kabul etmiş olmalıdır. Makalede bildirilen çalışmaya önemli katkılarda bulunan (teknik yardım, yazım ve düzenleme yardımı, genel destek gibi) ancak yazarlık kriterlerini karşılamayan kişiler yazar olarak listelenmemelidir. Kendilerinden yazılı onay alınması şartıyla bu kişiler makalenin teşekkür bölümünde isim olarak belirtilmelidir. Sorumlu

yazar, tüm uygun ortak yazarların (yukarıdaki tanıma göre) yazar listesine dâhil edilip uygun olmayanların dâhil edilmediğinden emin olmalı ve tüm ortak yazarların makalenin son hâlini görüp onayladığını ve yayınlanmak üzere sunulmasını kabul ettiğini doğrulamalıdır.

Beyan ve Çıkar Çatışmaları

Yazarlar, sonuçları veya makaledeki yorumlarını etkileyebilecek herhangi bir çıkar çatışmasını mümkün olan en erken aşamada (beyan formunda başvuruyla birlikte ve makalede bir cümleyle belirterek) bildirmelidir. Açıklanması gereken olası çıkar çatışmalarına örnek olarak, hizmet karşılığı ücret, eğitim hibeleri veya diğer fonlar, üyelik, istihdam, danışmanlık, hisse sahipliği veya diğer öz sermaye çıkarları ve ücretli uzman tanıklığı veya patent gibi finansal olanların yanı sıra, lisans düzenlemeleri, kişisel veya profesyonel ilişkiler, bağlantılar, bilgi veya makalede tartışılan konu veya materyallerle ilişkili finansal olmayanlar da verilebilir. Çalışma için tüm mali destek kaynakları (hibe numarası veya varsa diğer referans numarası) açıklanmalıdır.

Kaynakların Belirtilmesi

Yazarlar, ilgili diğer çalışmalarını uygun şekilde kaynak gösterdiğinden emin olmalı ve ayrıca rapor edilen çalışmanın niteliğini belirlemede etkili olan yayınlara atıfta bulunmalıdır. Özel olarak elde edilen bilgiler (üçüncü şahıslarla yapılan görüşmelerden, yazışmalardan veya tartışmalardan) ilgili kaynaktan açık yazılı izin alınmadan kullanılamaz veya rapor edilemez. Yazarlar, makalelerin hakemliği veya hibe başvuruları gibi gizli hizmetlerin sağlanması sırasında elde edilen bilgileri, bu hizmetlere dâhil olan çalışmanın yazar(lar)ının açık yazılı iznini almadıkça kullanmamalıdır.

Yazarlar, geçerli telif hakkı sözleşme ve yasalarına uymalıdır. Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine riayet edilmesi gerekmektedir.

Dergimizde tablo, ölçek, şekil ya da diğer her türlü alıntılar gibi telifli materyal ancak geçerli izin ve telif onayı ile yayımlanır ve bu sorumluluk yazar(lar)a aittir. Yazar(lar); başka yazarlara, katkı sağlayıcılara ya da kaynaklara uygun bir biçimde atıf yapmalı ve ilgili kaynakları belirtmelidir.

Hakem Değerlendirmesi

Yazarlar, editörlerin ham veri, açıklama ve etik onayı kanıtı, hasta onayları ve telif hakkı izinlerine ilişkin taleplerine derhâl yanıt vererek, hakem değerlendirme sürecine katılmak ve tam olarak iş birliği yapmakla yükümlüdür. İlk olarak "revizyon" kararı verilmesi durumunda yazarlar, hakemlerin yorumlarına sistematik olarak, madde madde ve zamanında yanıt vermeli, makalelerini verilen son tarihe kadar revize ederek dergiye yeniden göndermelidir.

Yayınlanmış Eserlerdeki Temel Hatalar

Yazarlar, kendi yayınlanmış çalışmalarında önemli hatalar veya yanlışlıklar fark ettiklerinde, derhâl derginin editörlerini veya yayıncısını bilgilendirmekle ve makaleyi bir yazım/dizgi hatası biçiminde düzeltmekle veya makaleyi geri çekmek için onlarla iş birliği yapmakla yükümlüdürler. Editörler veya yayıncı, yayınlanan bir çalışmanın önemli bir hata veya yanlışlık içerdiğini, üçüncü bir şahıs tarafından öğrenirse, makale yazarları ilgili makaleyi derhâl düzeltmek veya geri çekmek veya dergi editörlerine makalenin doğruluğuna dair kanıt sağlamak yükümlülüğündedir.

Feragatname (Disclaimer)

BALIKAN

Dil ve Edebiyat Dergisi

ARALIK 2023

ISTIK

e-ISSN: 2687-2234

Editörler ve yayın kurulu, dergide yayınlanan makalenin içeriğinden ve yazarların ifade ettiği fikir ve görüşlerden sorumlu değildir. Yazıların orijinalliği, redaksiyonları ve hataların sorumluluğu tamamen yazarların sorumluluğundadır. *Balkanistik Dil ve Edebiyat Dergisi*'nde incelenmek ve yayınlanmak üzere gönderilen tüm yazılar, özgünlük, etik konular ve faydalı katkılar için çift kör hakemli incelemeye tabi tutulur. Hakemlerin kararları, bir yazının dergide yayımlanması adına tek araçtır ve nihaidir.

Kaynaklar

Committee on Publication Ethics (COPE). (2011, March 7). Code of Conduct and Best-Practice Guidelines for Journal Editors. Retrieved from http://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf

BALKANİSTİK DİL VE EDEBİYAT DERGİSİ YAZIM KURALLARI

1. Başlık: Makale başlığı, sayfaya ortalanmış, Palatino Linotype yazı karakteri ile 12 punto, kalın, büyük harflerle yazılmalıdır.

Başlığın uzunluğu 15 kelimeyi aşmamalıdır. Başlıklar makalenin içeriğini ve konu alanını yansıtmalıdır.

2. Yazar ad(lar)ı ve adres(ler)i: Yazar(lar)ın ad(lar)ı ilk harfi büyük müteakip harfler küçük ve soyad(lar)ı büyük harflerle olmak üzere başlığın altında sağa yaslı şekilde, koyu harflerle, Palatino Linotype yazı karakteri ile 10 punto yazılmalıdır. Önce ve sonrasında 12 nk boşluk bırakılmalıdır. Yazar(lar)ın unvan(lar)ı, görev yaptığı kurum(lar), haberleşme ve e-posta adres(ler)i ile ORCID numaraları dipnot (*) şeklinde sayfa altında belirtilmelidir.

3. Öz: Makalenin başında, konuyu kısa biçimde ifade eden ve en az 125 en fazla 300 kelimedenden oluşan Türkçe öz bulunmalı; Palatino Linotype yazı karakteri ile 9 punto, kalın, büyük harflerle **ÖZ** şeklinde yazılmalıdır.

4. Anahtar Kelimeler: Özün altında en az 3 en fazla 7 sözcükten oluşan anahtar kelimeler verilmeli, Palatino Linotype yazı karakteri ile 9 punto yazılmalıdır.

5. İngilizce Başlık: Makalenin İngilizce başlığı Türkçe anahtar kelimelerden sonra 12 nk boşluk bırakılıp koyu ve büyük harflerle, Palatino Linotype yazı karakteri ile 11 punto yazılmalıdır.

6. Abstract: İngilizce başlıktan sonra özün İngilizcesi koyu ve büyük harflerle **ABSTRACT** şeklinde verilmeli, Palatino Linotype yazı karakteri ile 9 punto yazılmalıdır.

7. Keywords: İngilizce özün altında anahtar kelimelerin İngilizcesi verilmeli, Palatino Linotype yazı karakteri ile 9 punto yazılmalıdır.

8. Ana Metin: A4 boyutunda kâğıtlara, MS Word programında, Palatino Linotype yazı karakteri ile 11 punto, 1,15 satır aralığıyla yazılmalıdır. Paragraflar 1 cm içeriden başlamalıdır.

Sayfa üst kenarı 5 cm, sağ ve sol kenarlar 4 cm, alt kenar 3 cm olacak şekilde boşluk bırakılmalı ve sayfalar numaralandırılmamalıdır.

Dergiye gönderilen makalelerde Türk Dil Kurumu *Yazım Kılavuzu*'na (kısaltmalar dâhil) uyulmalıdır.

Çalışma 30 sayfayı geçmeyecek biçimde olmalıdır.

Paragraf başlarında tab tuşu, paragraf aralarında enter tuşu kullanılmamalıdır. Kelime aralarında, nokta ve virgül işaretlerinden sonra bir karakter boşluk bırakılmalıdır.

9. Bölüm Başlıkları: Makalede, düzenli bir bilgi aktarımı sağlamak üzere ana, ara ve alt başlıklar kullanılabilir. Her düzey başlıkta sözcüklerin ilk harfi büyük yazılmalı, kalın ve düz olmalıdır.

10. Dipnot: Göndermeler, metin içinde gösterilmelidir. Dipnot, sadece açıklamalara ihtiyaç duyulduğu takdirde kullanılmalıdır. Açıklama maksadıyla verilen dipnotlar Palantino Linotype yazı karakteri ile 8 punto büyüklüğünde yazılmalıdır.

11. Alıntı ve Göndermeler: Doğrudan alıntılar tırnak içinde verilmelidir. Metin içinde göndermeler, parantez içinde APA 6 (American Psychological Association) standartlarına uygun olarak yazılmalıdır.

Metin içi göndermeler için örnek: (Tanpınar, 2003: 154).

İki yazarlı esere gönderme yapılırken: (Enginün ve Kerman, 2011: 203).

Metin içinde gönderme yapılan yazarın adı veriliyorsa kaynağın yalnızca yayın tarihi yazılmalıdır:

Ahmet Hamdi Tanpınar (2003: 456), Ahmet Mithat Efendi'nin üslubunun meddah hikâyelerinin...

Üç veya daha fazla yazarlı esere örnekteki gibi atıf yapılır: (Kaplan vd. 1974: 35).

Yayın tarihi olmayan eserlerde ve yazmalarda sadece yazarın soyadı, yazarı belirtilmeyen ansiklopedi vb. eserlerde ise eserin adı yazılmalıdır.

12. Kaynakça: Kaynakça APA 6 (American Psychological Association) standartlarına uygun olarak verilmelidir. Kaynakça başlığı metnin sonunda ilk harfi büyük olacak şekilde, koyu ve düz olarak, Palatino Linotype yazı karakteri ile 10 punto büyüklüğünde iki yana yaslanarak yazılmalıdır. Künyeler yazarların soyadına göre alfabetik olarak düzenlenmeli, 1 cm paragraf girintisi verilerek iki yana yaslanmalıdır.

Eğer yazar adı yoksa eser adı esas alınmalıdır.

Bir yazarın aynı yıl yayımlanmış birden fazla eseri kullanılmışsa eser adları alfabetik sırasına göre "2008a", "2008b" şeklinde sıralanır.

Tek yazarlı kitap:

TANPINAR, Ahmet Hamdi (2003), *19 uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.

ACAROĞLU, M. Türker (2016), *Türkçeden Bulgarcaya Geçen Kelimeler Sözlüğü*, İstanbul: Trakya Üniversitesi Yayınları.

Kitabı çeviren, derleyen, yayıma hazırlayan ya da editörlük yapan varsa adına yazar ve eser bilgisinden sonra yer verilmelidir:

MCCARTHY, Justin, (1995), *Ölüm ve Sürgün*, Bilge Umar (Çev.), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

İki yazarlı kitap: İki yazarlı kaynaklarda adı önce yazılmış yazarın soyadı bilgisi ile başlanır:

ENGİNÜN, İnci, KERMAN, Zeynep (2011), *Yeni Türk Edebiyatı Metinleri 1*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaynağın üçten fazla yazarı varsa ilkinin büyük harfle soyadı ve küçük harfle adı, sonra vd. ya da ve diğerleri kısaltması kullanılmalıdır:

KAPLAN, Mehmet vd. (1974), *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi I*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Kitap bölümü: Kitap ve dergi adları italik yazılmalı; makale, kitap bölümü gibi kaynaklar tırnak içinde gösterilmelidir:

SOYADI, Adı (Yıl), "Bölümün başlığı", *Kitabın Adı (İtalik)*, Şehir: Yayınevi, sayfa aralığı.

ERCİLASUN, Ahmet B. (2017), "Dîvânû Lugâti't-Türk Hakkında", *Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu Hatıra Kitabı*, Ali İhsan Öbek vd. (Ed.), İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 149-156.

Ansiklopedi Maddeleri:

KARPAT, Kemal (1992), "Balkanlar", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 25-32.

Dergi makalesi:

SOYADI, Adı (Yıl), "Makalenin başlığı", *Derginin adı (İtalik)*, Cilt (Sayı), sayfa aralığı.

MORAN, Berna (1978), "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü", *Birikim*, 37, 44-54.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1983), "Gönüllerde Yaşayan Âkif", *Türk Edebiyatı*, 113, 13.

BALIKAN

Dil ve Edebiyat Dergisi

ARALIK 2023
İSTİK
e-ISSN: 2687-2234

Tezler:

SOYADI, (Adı) (Yıl), *Tezin Tam Başlığı* (italik), Tezin Hazırladığı Kurum, Tezin Türü, Şehir.

HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1963), *Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul.

İnternet alıntısı:

SOYADI, Adı (Yıl), "Başlık", internet adresi, (Erişim Tarihi).

MİLLAS, Herkül (2005), "Türk ve Yunan Edebiyatında Mübadele-Benzerlikler ve Farklar", <http://www.herkulmillas.com/tr/hm-makaleleri/kitaplardaki-makaleler/186-tuerk-ve-yunan-edebiyatnda-muebadele-benzerlikler-ve-farklar-.html>, (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2020).